

C

CP 11036

894. 8273
594

కలాభివర్ధన పరిషత్తు
రాజమహేంద్రవరము

Blank Page

I

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

II

హా చ్చ రి క

శ్రీ శ్రీ పాద సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి గారి

చిన్నకథలూ,

నవలలూ,

నాటకాలూ,

రూపికలూ,

చరిత్రలూ,

మీగడతరకలూ,

ఖండకావ్యాలూ,

వర్ణచిత్రాలూ,

మెరుపుబిబ్బలూ,

వ్యాఖ్యానాలూ,

వ్యాసాలూ

మొదలయినవి

లిఖితరూపంగా వారి అనుమతి పొందకుండా

భాషాంతరీకరణం, ప్రదర్శనం, బ్రాడ్ కాస్టింగు,

రికార్డింగు, స్క్రీనింగు, అనుసరణం,

ముద్రణం, ప్రకటనం,

వగైరా రేణివిధంగానూ యెవరూ

పునరుద్ధరించుకో గూడదు

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

విషభుజంగము

(శ్మశానవాటిక)

కలాభివర్ధనీ పరిషత్తు

రాజమహేంద్రవరం

మొదటికూర్పు (శ్రీకానవాటి పేరుతో)	1917	మొలు	1000
రెండోకూర్పు	1952	జూలై	1000
మూడోకూర్పు	1953	ఆగష్టు	1000

అన్ని హక్కులూ
గ్రంథకర్తవి

రాజమహేంద్రవరం జిల్లాలోని నాగేశ్వరరావుగారిచే
సరస్వతీ పబ్లికేషన్స్ ముద్రించబడ్డది.

V

మ హా రా జ పో ష కు లు

కళాప్రపూర్ణ, సాహిత్యసామ్రాట్టు
శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ విక్రమ దేవవర్మ మహారాజులుంగారు డి.లిట్

ప్ర ధా న పో ష కు లు

శ్రీ అద్దేపల్లి నాగేశ్వరరావుగారు
ప్రొఫ్రైయరు :—సరస్వతీ పబ్లికేషన్స్, రాజమండ్రి

జి. శే. దురిశేటి శేషగిరిరావు పంతులుగారు, కాకినాడ

పోషకులు

శ్రీ తూములూరి శివరామయ్యపంతులుగారు

బి. ఏ., బి. ఎల్. ఆర్. అడ్వకేటు, నెల్లూరు

శ్రీ వావిళ్ళ వెంకటేశ్వరశాస్త్రిగారు

ప్రాప్రయిటరు: వావిళ్ళ రామస్వామికృష్ణులు & సన్లు, మద్రాసు

శ్రీ ఏడిద వెంకటరావు పంతులుగారు

భూస్వాములు, మహేంద్రవాడ

శ్రీ బెజవాడ రామచంద్రారెడ్డిగారు

బి. ఏ., ఓ. బి. యి., ఎమ్. పి. బుద్ధిరెడ్డిసాలెం

శ్రీ ద్వారంపూడి వెంకటరెడ్డిగారు భూస్వాములు, అనపర్తి

శ్రీ పుప్పల శ్రీరామమూర్తిగారు మిల్లుదీనరు, ఆనకాపల్లి

శ్రీ ఎం. వి. ఆర్. అణపరాచార్యులలుగారు

అగ్రహారంధారు మద్రాసు

శ్రీ వి. నాగయ్యగారు రేణుకాఫిలియూ డైరెక్టరు, మద్రాసు

శ్రీ కెప్టెన్ తోలేటి కనకరాజుగారు

M. B. B. S., F. R. C. P. (E) రాజమండ్రి

శ్రీ వింజమూరి సూర్యనారాయణమూర్తిగారు

ప్రాప్రయిటరు: వినాయక కాఫీకంపెనీ, రాజమండ్రి

కీ. శే. సబ్బేశ్వర వద్దయ్యగారు

కొంకుదురు

„ కర్రి చినవెంకటరెడ్డిగారు

మారుటేరు

„ చిట్టి నారాయణమూర్తిగారు

తణుకు

„ ద్విభాష్యం వెంకటేశ్వర్లుగారు

చింతలూరు

„ ద్వారంపూడి రామారెడ్డిగారు

అనపర్తి

VII

విషభుజంగము

Blank Page

విషభుజంగము

ఉ ప త్ర మ జీ క

ఇన్నూటయేఁబది సంవత్సరములకుఁ బూర్వము తుల్య నాతీరమున “ఫులిబూరు” అను నొక గ్రామముండెడిది. ఇప్పుడా గ్రామము మామెత్తో నచ్చట లేకపోయినను, బూర్వ మొకప్పు డీచట నొక గ్రామముండెడి దని చెప్పుటకుఁ దగిన కొన్నిగుఱుతులు మాత్రము నశించి పోలేదు. రామచంద్రపురస్థానపుఁ బ్రారంభదినము లలో నది యొక తాణాగ్రామమై, యిన్నూర్లు తాత్విక పీఠులకు నివేశమై యుండెడిది ; గాని యిప్పుడా సంగతి నెఱింగినవారు లేరనియే చెప్పవచ్చును.

తూర్పుభాగమున నామాంతరము గల తుల్యనది మహాగౌతమి నస్తతామలకుఁ జేరి. ఇతీసంవత్సరమును జావబహుళామాసాశ్వినామాసమునాకినాది చెంత నున్న “నొల్లంగి” యను గ్రామమునకుఁ బుల్యవారివంశము స్థలమున నవగాహనము నేయవచ్చు. తెలఁగెలఁది యాత్రికులు తుల్యనప్రభావమును వినియే యుందురు. ఇప్పు

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రమి నవలలు

దానది ఖండఖండములై, కొన్నిస్థలములయందు రూపాంతరమును బొందినను, బూర్వకాలమున నిరర్గళప్రవాహమై వాణిజ్యోజ్జ్వలముండెను. ఈమధ్యకాలమున నాంగ్లేయప్రభువులవలనఁ ద్రవ్యింపఁబడిన కుల్యలు ప్రజలకు మహోపకారకములై న పిదపఁ దుల్య కొన్నిచోట్లఁ గేవలము మురుగుఁగాల్పగా నుపయోగింపఁబడుచున్నను, బ్రజలకుఁ దానియెడలఁ గల గౌరవభావము నశించిపోలేదు. వైశాల్యమునఁ దుల్య కుల్యతోఁ బోల్పఁదగినదియై యెసను జీవనదియై యుండును. వంకర టింకరగ నుండుటచే నౌకల స్వచ్ఛందవిహారమున కనువుగ లేకున్నను, అది చాల లోతుగలది. ఇప్పటికిఁ గూడఁ బర్వదినములయం దనేకులు తుద్రస్వరూపమైపోయిన యానదియందవగాహన మొనరించి విముక్తపావు లగుచుందురు.

పులిబూరు ఆ నదీతీరమునకంటి యున్న దన్నంత మాత్రమునఁ దృప్తి కాదు. ప్రాకృశ్చిమంబు లగు నాగ్రామవీధు లానది తూరుపు టొడ్డుమీఁదికి వ్యాపించి యుండెను. కొన్ని యిండ్ల కానది గభీరపరిఘమై విరాజిల్లుచుండెను. ఆవరుస నున్న యిండ్లన్నిటియందును గోవింద భట్టాచార్యుని గృహము పెద్దది. గ్రామమునఁ దంతటను గూడ నంతటి పెద్ద భవనములేదు ; గాని యది ప్రాసాదము మాత్రము గాదు. మనోహరమై రాజమందిరము

ననుకరించు నాభవనము చుట్టును విశాల మగు దొడ్డియు నందు వివిధములగు పుష్పలతాతరువికుంజములచే నల రానునుద్యానవనమును, దాని చుట్టును సమున్నతప్రాకారము నుండెను.

పేరునుబట్టి భట్టాచార్యుఁడు కేవలశాస్త్రపండితుఁడు మాత్రమే యని తలంచుటకు వీలులేదు. ఆతఁడు పులి బూరుతాణాకు తాణేదారుఁడు గూడ నైయుండెను. ఆతఁడు కాశీనగరమున నభ్యసించిన న్యాయవేదాంత శాస్త్రములయందే గాక, బలపరాక్రమములయందును, రాజ నీతియందునుగూడఁ జాల విఖ్యాతి సంపాదించెను. ఈకారణములచే నంతవాని నున్నతోద్యోగము నొసంగి గౌరవింపకున్న యెడల యవనుల దండయాత్రలవలన దేశము మిగుల నల్లకల్లోలమైయున్న యీసమయమునం దనేక కష్టములు సంభవింపవచ్చునను భీతివలనను, సహజముగ నతని పాండిత్యాతిశయమునంగల గౌరవము వలనను, మంత్రిపదవిని స్వీకరింపుఁడని రామచంద్రపుర సంస్థానాధీశ్వరుఁ డెంతప్రార్థించినను, భట్టాచార్యుఁడు “నేనీ తుల్యతీరమును విడిచి రాజుల” నని ఖండితముగఁజెప్పి యీ మహోద్యోగమును దిరస్కరించెను. దానిపై నిఁకఁ జేయునదిలేక జమిందారుఁడు చాల యోచించి “అట్లయిన మీ యర్హతకుఁ దగకున్నను

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

బులిబూరు తాణేదారీనైన మీరు నిర్వహింపక తప్పదు. మీయట్టి రాజనీతివిదులు చేయూత నొసంగకున్నచో మేము నిరపాయముగఁ బ్రజాభారమును వహింపఁజాలము. మీప్రసాదము నభిలషించి, యిన్నూర్గు తాత్వికయోధులపై నధికార మొనంగి, మీ కేతాణేదారునకును లేని గౌరవములను గావించు" మనిచెప్పి తుడకు భట్టాచార్యునిచే నొప్పించుకొనియెను. భట్టాచార్యుఁడు పేరునకు పులిబూరు తాణేదారుఁడైనను, నిజముగ రామచంద్ర పుర సంస్థానమునకుఁ బ్రధానామాత్యుఁడై యుండెను. అవసరమైనపుడెల్ల రాజు స్వయముగ వచ్చియో మంత్రి నంపియో కొన్ని రాజకార్యముల విషయమున భట్టాచార్యుని యభిప్రాయమును దెలిసికొనకుండఁ బ్రవర్తించి యెఱుఁగఁడు. తత్ఫలముగ రాజు భట్టాచార్యుని సాహాయ్యము వలన ననేక లాభములను బడసెను.

కాని యీ యాఖ్యాన మెప్పుడు ప్రారంభమయ్యెనో యప్పటికి భట్టాచార్యుఁడు త్తరవయస్సునఁ బ్రవేశించి యుండెను. అయినను రాజకార్య నిర్వహణమున కసమర్థుఁడై యుండలేదు. తన కఱువది యేండ్లు గడచుట వలనను, జ్యేష్ఠకుమారుఁడగు ప్రసాదరాయఁడు విద్యావివేకములయందును, బలపరాక్రమములయందును, దనతోఁ దుల్యుఁడై యుక్తవయస్కుఁడై యుండుట

వలనను, అధికారభారమును బుత్తునిపై నుంచెను. అయినను, రాజున కవుడవుడు యోచనలు సెప్పుటయును, రాజకార్య సంబంధముగు తన ప్రవర్తనయందలి మంచి చెడ్డలను దెలిసికొనుటకై ప్రసాదరాయఁడు విన్నవించు సంగతులు వినుటయును మాత్ర మాతనికిఁ దప్పినది గాదు.

రాజునకు భట్టాచార్యునియం దెంత శౌరవము గలదో ప్రసాదరాయనియందు నంత శౌరవముగలదు. అతఁడు, భట్టాచార్యుని వలనఁ దనకును, దన జమీందారీకి నెంత యున్నతి గలిగినదో ప్రసాదరాయని వలనఁ గూడ నంతటి యున్నతి గలుగఁ గలదని నమ్మియుండెను. మఱియుఁ బ్రసాదరాయఁ డిప్పటినుండియు రాజకార్య ములయందుఁ బ్రసక్తిగలిగించుకొనినచోఁ దన కుమారుఁడు పట్టభద్రుఁడగు నప్పటికిఁ బ్రధానామాత్యుఁడుగా స్వీకరింపఁ దగినంత యనుభవజ్ఞానము సంపాదించఁ గలఁ డనియు, నగుటచే భావికాలమునఁ దన కుమారునకుఁ జాల నున్నతి కలుగుట కవకాశము గలుగు ననియుఁ గూడ భావించెను. అక్కతన నాతఁ డవుడవుడు యువ రాజుతో “ప్రసాదరాయనిఁ గేవలము కాణేదారుగా నూహింపబోకుము. మన సంస్థానమునకుఁ బ్రధాన మంత్రి యాతఁడే యని భావించెదవేనిఁ జాలమంచి” దని

శ్రీసాధ సుబ్రహ్మణ్యకాష్ఠి నవలలు

బోధించుచుండెను. కుమార మహీపతియు వివేకమహితుఁ
డగుట వలనఁ బ్రసాదరాయని లోకోత్తర ప్రభావము
నెఱింగి యాతని యెడల నట్టి గౌరవమునే చూపు
చుండెను.

కుమారమహీపతికిఁ బ్రసాదరాయనియెడలఁ గల
గౌరవమునకు మఱియొక హేతువుగూడఁ గలదు. రాజ
నీతియందుఁ జక్కని పరిజ్ఞాన మలనడుటకై భట్టాచార్యుని
పదసేన చేసి రమ్మని రాజు యువరాజును బులి
బూరు పంపించెను. అప్పు డాతఁడు బ్రసాదరాయని శక్తి
సామర్థ్యములను బ్రత్యక్షముగఁ దెలిసికొనియెను. యువ
రాజునకు మల్లవిద్యయందుఁ దా నసామాన్యుడను
గర్వముగలదు. ఈగర్వమువలన నేదో సందర్భమున
నొకదినమున యువరాజు బ్రసాదరాయనితో వినోదము
కొఱకు మల్లయుద్ధము గావించి యం దోడిపోయెను.
అప్పటినుండియు నాతఁడు బ్రసాదరాయనియెడల మిక్కిలి
వినోదప్రభావముతో మెలగుచుండెను.

ప్రసాదరాయని వయస్సిపు డిరువదియైదు సంవత్స
రములు. అతని కిరువదియేండ్ల యిండుగల మహేంద్ర
భట్టారకుడను సోదరుడు గలడు. అతఁడును విద్యాబల
సంపన్నుడు; గాని యనుభవజ్ఞానము మాత్రము పూర్తిగ
లేదు. తండ్రి మంత్రాంగ సాహాయ్యమువలనను, సర్వతో

ముఖమగు సోదరుని తోడ్పాటువలనను బ్రసాదరాయఁ
డతొకిక ప్రభావసంపన్నుడై తన యుద్యోగవిధులను
జక్కఁగ నెఱవేర్చుకొనుచు నుండెను.

రాజసభయందును, జమిందారీ గ్రామములయం
దును గూడ భట్టాచార్యునకుఁ బోలెఁ బ్రసాదరాయనికి
గూడ ననంతసన్మానము జరుగుచుండెను. అతనిమాట
కెందు నెదురాడువారు కాన్పింపరైరి. అతని యధికార
మునకు లోబడిన గ్రామములయందలి వారెల్లరును
జోరాదులవలన బాధలేమియు లేక నుఖముగనుండిరి.
ప్రసాదరాయఁ డనిష్కర్మదర్మార్గులకు సింహస్వప్నముగ
నుండెను.

1

రాత్రి ప్రథమయామం బతీతంబై, ద్వితీయయా
మము ప్రారంభమయ్యెను. జగమందంతటను గాంభీర్యము
విరాజమాన మగుచుండెను. వాయు సంచాలనంబునఁ
దుల్యానదియందుఁ జెలరేగు చిఱుతరగల మర్మరధ్వను
లును, బండువెన్నెలంగాంచి ప్రభాతభ్రాంతిచే నాహార
సంగ్రహశార్థము కులాయములనుండి వృక్షాంతరముల
కరుగు పక్షుల రెక్కల రెపరెప ధ్వనులును, మాత్రమా
గాంభీర్యమున కొకింత భంగకరములై యుండెను. శర

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి వకలలు

చ్చంద్రుఁడు తుల్యతరంగ డోలికలపై నొయ్యారముగ
నుయ్యెల లూఁగుచుండెను.

ఆ సమయమునఁ బులిబూరు గ్రామమునందలి
భట్టాచార్యుని సువిశాలగృహవరణమున నొక నికుంజము
నికటమునఁ బదుగురు మనుష్యులు పొంచి కూర్చుండి
యేమో గుసగుస లాడుకొనుచుండిరి. అందఱచేతులయం
దును గత్తులు కటారులు బల్లెములు, మున్నగు నిశితా
యుధములు ధగధగ మెఱయుచుండెను. ఆయనంత
కొముదీసాహాయ్యమున వారిలోఁ దొమ్మిందుగురు
యవను లనియు, నొక్కఁడుమాత్రము భారతీయుఁ
డనియు, విస్పష్టముగఁ దెలియుచుండెను. వారి చేష్టలను
బట్టి భారతీయుఁడే యా గుంపునకు మొనగాఁడై
యున్నట్లు గూడఁ దెలియుచుండెను. అప్పు డాతఁడొక
యవనునిఁదట్టి “ఘానుఁడా! ఆ ద్వారపాలకుఁడు పచారు
చేయుచుండుటవలన నీ యీఁతె తప్పిపోవచ్చును. విధి
వశంబునఁదిన్నగ నది కంతమునందేఁగుచ్చుకొనక, మఱి
యెచ్చటనైనఁ దగిలినచో నాఁడు గొతెంతి రోదనము
చేయుటయు, నదివిని యెల్లరును లేచివచ్చుటయు, దన్నూ
లమున మనకార్యము భగ్నమగుటయుఁ గూడఁ దట
స్థింపవచ్చును. కావున నట్లు చేయవలదు. నీవీ కరీముని
వెంటఁబెట్టుకొని పూలచెట్లమాటున నుండి మెలమెల్లఁగఁ

బోయి యాకస్మికముగ వాని నెట్లో కిక్కురుమనకుండ
జంధింపఁగలవా ? ” యని యడిగెను.

ఖానుఁడందులకు సిద్ధపడియెను. నేను నేనని యెల్లరును
గూడ సిద్ధపడిరి ; గాని నాయకుఁడు వారి నందఱును
వారించెను. తుదకుఁ దనయీఁటె నటనుంచి రెండు జనప
నార పగ్గములంగై కొని కరీముని వెంటఁబెట్టుకొని, చెట్ల
చాటునుండి మెల్లఁగఁ జరి, ఖానుఁడు దౌవారికునకతి
నమీపమున వాని కెఱుకఁబడకుండ నొక పూవుటీరమునఁ
గూర్చుండెను. దౌవారికుని చేత సశిత మగు నొకభల్ల
మును, అవలగ్నబంధమునఁ దీక్షితరం బగు కటారియు
నుండెను. వాని సాహాయ్యముకలిమి నత్యంత గర్వితుఁడై
వాఁడు తనకు రానున్నయాపద నెఱుంగక సదర్పముగ
ద్వారరక్షణము గావించుచుండెను.

ఇంతలో దైవదుర్విపాకమువలన నాద్వారపాలకునకు
రెండుచేతులతోడ నొక్క మాఱుగఁ గాల్గు గోకికొన
వలసిన కారణ మేదియో తటస్థించెను. వెంటనే యామంద
భాగ్యుఁడు బల్లెమును గోడకుఁజేర్చి నిలిపి నంగి గోకికొనఁ
దొడగెను. ఈయనకాశమున ఖానుఁడు కరీమునిఁ బ్రబో
ధించి, తటాలున ద్వారపాలునిపై నుఱికి కంఠము గట్టిగ
నొక్కిపట్టెను. తోడనే యూపిరి తిరుగకపోవుటచే బల
హీనుఁడై వాఁడు క్రిందఁ బడిపోయెను. ఈసందర్భమునఁ

శ్రీపాద శుభ్రహృదయకాశ్రమీ నవలలు

గంతము నొక్కివేయుటచే నీషద్విరళితమై యున్న వాని నోట గుడ్డలు క్రుక్కి కరీము వెంటనే కాలునేతులు బంధించివేసెను. ఇదంతయుఁ దొంగితొంగి చూచుచు నికుంజముచెంతఁ గూర్చుండియున్న తక్కిన విద్రోహులు చాల నానందముతో నచ్చటకు వచ్చి ఖానుకరీముల నెంతయు మెచ్చుకొనిరి. పిదప “ఏనినిఁ గొనిపోయి మొదట బంధింపఁబడిన వారిచెంతఁ బడవేసి చాల జాగ్రత్తగ నుండుఁ” డని ఖానుకరీముల కాజ్ఞాపించి తక్కిన వారిని వెంటనిడుకొని నాయకుఁ డటనుండి కదలెను.

ఆస్థలమున కుత్తరమున సాంద్రముగఁ బెరిగియున్న పూలచెట్లమాటున భట్టాచార్యుని వాసగృహముండెను. అది ప్రాకృశ్చిమమును, దక్షిణోత్తరమునగు రెండు వెను బద్దలు కలిపి కట్టఁబడిన సువిశాల మగు నుందరమందిరము. ఇప్పుడాగృహమునఁ బడమఁ దెస నున్న యొక గది వివృత మార్గమునవచ్చి దీపపుఁగాంతి కుసుమలతాతరుగుల్మముల క్రొంబసిమి నిగ్గులను జెంగలింపఁజేయుచుండెను ; గాని తక్కిన గదు లన్నియుఁ గవాటపిహితములై యుండెను. దీపముగలయాగది గూడ నిశ్శబ్దముగనుండెను. భట్టాచార్యుఁ డింకను ద్వారమున కెదురుగి, నా స్వచ్ఛ దీపికా నికటమునఁగూరుచుండి గీతాభాష్యమును జూచుకొనుచుండెను. అప్పుడు యవనులనెల్లరను జాటున నిలువఁబెట్టి

యావిద్రోహుల నాయకుఁడు భట్టాచార్యునకెదురుగ నాదీపము వెలుగున గంభీరముగ నిలువఁబడియెను.

అప్పుడాకస్మికముగను, అప్రయత్నముగను భట్టాచార్యుని చూడ్కు లెదుట నున్న విద్రోహుల మొనగానిపైఁ బడెను. తోడనే యాతఁడు వానిం జూచి “ఎవరు?” అని పలుకరించెను; గాని వాడుమాట్లాడలేదు.

భట్టాచార్యుఁడు చదువుచున్న పుస్తకమును విడిచి వేసి తీవ్రముగఁ జూచుచు “జగ్గయ్యా!” యని బిగ్గలుగఁ బిలిచెను. జగ్గయ్య గూడఁ బలుకలేదు.

విద్రోహులనాయకుని వయస్సు ముప్పది సంవత్సరముల కించుక దాటి యుండును. వాని శరీరము బక్కపలుచనై, సమున్నతమై, శ్యామలవర్ణమై యుండెను. వాని మొలలో నొక్కకై జారుమాత్రముండెను. భట్టాచార్యుఁడు “జగ్గయ్యా!” యని మఱలఁ బిలిచెను; గాని యప్పుడుకూడఁ బ్రత్యుత్తరము రాలేదు. అప్పుడు నాయకుఁడు భట్టాచార్యునితో “నిప్పుడు జగ్గయ్యకుఁ బని కల్పింపవలసినంత యవసర మేమి వచ్చినది? జగ్గయ్య యొక్కఁడేకాదు. మీనొకరు లందఱు నిప్పు డెంతపిల్చినను రాజులని స్థితిలో నున్నారు. ప్రకృతము నాసేవకులే మీ యాదేశమును నిర్వర్తింపఁగల” రని చెప్పి ప్రక్కకుఁ జూచెను. తొడనే యావ్రక్క రహస్య

శ్రీహరి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి సవలిఖ

ముగ నిలచియున్న తురుష్కు లెనమండుగురు నొక్క
మాటుగ గదిలోఁ జొచ్చి భట్టాచార్యుని చుట్టును
మూఁగిరి. అది యంతయుఁ జూచి భట్టాచార్యుఁడు తటా
లున లేనబోయెను ; గాని యొక యవనుఁడు “కదల
వలదు. చూచితివా?” యని తన కటారిం జూపుచు
భట్టాచార్యునిఁ జేయిపట్టుకొని కూర్చుండఁబెట్టెను.
భట్టాచార్యుఁడు తప్పించుకొనుట కెంతప్రయత్నించినను
బ్రయోజనము లేకపోయెను. అప్పుడు నాయకుఁడు వికా
రముగ నవ్వి “భట్టాచార్యులవామా ! మీరు శ్రమపడ
నక్కఱలేదు. మీరు నాకుఁ గావించిన యుపకారమున
కిది ప్రత్యుపకార” మని చెప్పి “యిక్కఁ జూడవల” నని
యనుచరులను హెచ్చరించెను.

వెంటనే తురుష్కు లెనమండును దమ కటారు
లం దూసి మఱల మాట్లాడకుండ భట్టాచార్యునిపై బడి
చిత్రవధఁ గావించివేసిరి. భట్టాచార్యుల యాత్మ సూర్య
మండలమును భేదించుకొనిపోయెను. ఈవిధముగా
నాతఁడు యవనుల చేతులలోఁబడి, తన భవనమునందే,
తన పఠనమందిరమునందే జ్ఞానబోధకమును శాంతిప్రద
మును, భవతారకము నగు శాంకరగీతాభాష్యమును
మననము గావించుచు నిముసములో నశ్రమముగఁ
బ్రాణములు విడిచెను.

పిదప దురంతకులనాయకుఁడు చాల సంతసించి యనుచు
చరులలోఁ గొందఱు కిల్లు దోచుకొన నాజ్ఞయిచ్చెను.
మిగిలిన వారినిఁ జూచి “భట్టాచార్యుఁ డిప్పు డింట నేకా
కియై యున్నాఁడు. ఈతని కిరువురు కొడుకు లున్నారు;
గాని ప్రకృతము వారన్యత్ర నుండుటచే నీశవము దిక్కు
మాలిన దేపోయినది. దీని నిట్లే విడిచిపోవుట మనకు
ధర్మముగాదు. ఇప్పు డాకొడుకు లిరువురు నిచ్చట నుం
డినచో నేమిచేసెదరో యాపని మనమే చేయుద” మని
చెప్పి, తిన్నగ నంటయింటిదెసకు బయలుదేఱెను.
అచ్చట నంటచెఱకు గుట్టలుపడియుండెను. అందునుండి
శవదహనసంస్కారమునకుఁ గావలసినన్ని తీసికొనిరండని
యవనులకు నియమించి నాయకుఁడు యథాస్థానమునకు
వచ్చి కూర్చుండెను.

తమనాయకుని యాజ్ఞాప్రకార మాయవనులు కట్టెలం
గొనివచ్చి సువిశాలమును, మనోహరమును, బుస్తక
పూర్ణము నగు నాగదియందే యొక చితిఁ బేర్చు దొడఁ
గిరి. అట భట్టాచార్యుని యాసనమునకుఁ బ్రక్క మషీ
జలమును, లేఖనియుఁ, గాగితములును సిద్ధముగ నుండెను.
వానిం గొని నాయకుఁ డేమో వ్రాయఁ దొడఁగెను.

ఒకింత తడవునకుఁజితినిర్మాణము పూర్తియయ్యెను.
అప్పటి కప్పుడే నాయకుని వ్రాతగూడ సంపూర్తి

యయ్యెను. ఇంటిదోపుడు ముగించుకొని తక్కిన యవ
నులు సైత మచ్చటకు వచ్చిరి. ఇది యంతయు నిశ్శబ్దము
గనుఁ గడు శీఘ్రముగను జరిగిపోయెను. పిదప నాయకుఁ
డిరువురు తురుష్కుల సాయంబున భట్టాచార్యుని కళేబర
మును జితి నధిరోహింపఁజేసి చిచ్చు ముట్టించెను. యవ
నుల ప్రయత్నమువలన నగ్నిహోత్రుఁడు క్షణములో
విజృంభించెను. తోడనే యిఁక రండని చెప్పి నాయకుఁ
డనుచరసహిణముగ నివ్వలకు వచ్చెను. భట్టాచార్యుఁడు
ఈతీరునఁ దన యింటియందుఁ జంపఁబడుటయే గాక,
యచ్చటనే దహనసంస్కారముగూడఁ గావింపఁబడియెను.

పిదప విద్రోహులును, నాయకుఁడును బూదోట
నడుమ నిలిచి యొకరినొకరు చూచుకొని మందహాసము
గావించుకొనిరి. కొందఱ మందహాస మకలుష చంద్రి
కాలహరిని బ్రవృద్ధము గావించును; గాని యిది యట్టిది
గాదు. సహస్రమయూఖుని యమలినకాంతిపూరము
నెదుటఁ దాటాకులమంట యెట్లుకళావిహీనమైయుండునో
సానలుదీఱిన జాతిరత్నము నెదుటఁ క్షుద్రకాచశకల
మెట్లు తేజోవిహీనమై యుండునో యాయఖండశరత్కౌ
ముదీలహరియం దాదురంతకుల దరహాసము అట్లే విక
టమై, తేజోహీనమై, హృదయభేదకమై యుండెను.

పిదప నెల్లరును ద్వారరక్షకులచెంత కరిగిరి. అట

వాండ్రనుగాచికొనియున్న యవనులు వారి నారసి, సంభ్రమముతో దిగ్గున లేచి “యేమైన”దని యడిగిరి. “ఏమి కావలెనో యదియే యైనది. ఇక నీమందభాగ్యుల ప్రాణములతో మనకుఁ బ్రయోజనములేదు. మనము వెడలిపోయిన పిదప నెప్పటికైన వాండ్రకుఁ జైతన్యము రావచ్చును. ప్రసాదరాయఁడు వచ్చి వాండ్రవలన మనలం గుఱించి యేమైనఁ దెలిసికొనఁ గలఁడేనిఁ దెలిసికొననిండు. చైతన్యమువచ్చిన తరువాత వాండ్రిక్కడ జరిగిన కృత్యములను జూచి తమ యజమానునికొఱకు మనసారవిచారింపనిండు. వాండ్రలో జగ్గయ్య యనువాఁడు తాణేదారునకు నచ్చిన బంటు. వాఁడసామాన్యుఁడు. అయినను వానికి నదియే శిక్ష” యని చెప్పి నాయకుఁడు తానువ్రాసిన కాగితము నొక పాఠావని చొక్కాజేబులో నుంచి యిక రండని ముందు బయలుదేఱెను. యవను లాతని ననుసరించిరి. క్షణములో నా పండు వెన్నెలలో నా దురంతకులు నిరపాయముగ నా యూరువిడిచి పోయిరి.

2

ద్వితీయ యామము గూడ సతీతంబయ్యెను. ఆకసమున నల్పంకలను ధవళవసనములంబోలు శరన్నేఘశకలములు

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నమః

అటనటఁ గౌముదీ ప్రసారము కలిమిఁ దళతళ మెఱయు
చుండెను. కువలయమునెడల శీతమయూఖునకుం గల
దయామృతసారము వర్షించుచున్నదో యనునట్లు దట్ట
ముగ నీహారము వర్షించుచుండెను. కళానిధి యొనరించు
చక్కిలి గింతలవలనఁ బరవశలై తొగకన్నెలు సుఖసాగ
రమునఁ దేలియాడుచుండిరి.

అట్టి నమయమునఁ దుల్యానదిలోఁ దెడ్లతాఁకుడుల
వలనఁ గలిగిన దబదబధ్వనులును, నావికులపాటలును,
వాయువశమునఁ జల్లఁగ వినవచ్చుచుండెను. మృదంగ
ధ్వనులను భేదించుకొని గీతారావము లెట్లు వినిర్గతము
లగునో యట్లే యాపాటలు తెడ్లశబ్దములను భేదించు
కొని వినవచ్చుచుండెను. అనంతకౌముదీ కిలసనము
వలననో, సుకుమార వాయు ప్రసారమువలననో,
గంభీరంబగు నిశీధినీసమయం బగుటనో, నీహారప్రవర్ష
ణముచే వాతావరణము శీతలం బగుటనో, మనో
మోహినియగు ప్రకృతికామిని హృదయమునకు నైర్మ
ల్యమును బ్రసాదించుచుండుట వలననో, జన్మమధ్యమున
గానశాస్త్రశిక్ష యన నెట్టిదో యెఱుఁగని యాత్ముడ్ర
నావికులు పాడు పాటలు గూడ నెంతో శ్రావ్యములై
యుండెను. వానిభావ మిట్లుండెను.

అధికదుర్దమనీయ తుల్యాప్రవాహ
మందుఁ బడి కొట్టికొనిపోయి యంతమునకు
మఱల మొదటికి రాగల్గు మమ్ముఁ గూడఁ
బ్రబలసుఖదుఃఖ వీచుల వాలుఁ జేసి.

1

ఆమయావర్తములఁ ద్రిప్పి యంతఁ బోక
క్రమ్మఱం దేలనీక యగాధవిలయ
మను జలధి ముంప శక్తి యున్నంతమాత్రఁ
గాలమా? నీకు నంతటి గర్వ మేల.

2

అరసిచూడుము నీదు నిరంకుశాధి
పత్యమున కించుకేనియు వశులు గాక
ఉత్సవముతోడ నీ కెదుర్కొట్టి నిలిచి
తివిరి నీవేగ మెల్ల మందీకరించి.

3

నహాధికోత్తుంగవీచులఁ జక్కునేసి
యిమ్ముగా నీదు వంశర త్రెల్లఁ దీర్చి
సరగ సరళప్రచారత సంఘటింపఁ
గల మహాత్ము లనేకులు కలరు సుమ్ము.

4

అసమకర్కశకలుషమానసముతోడ
భీకరంబుగ నీవు గాస్పించి నంత

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకావ్యై నవతలు

హృదయవీధి భయంబు వహింపఁబోక
పట్టువిడువక మత్రాంగబలము మెఱయ 5

నతితర మ్మగు నీదు దౌష్ట్య మ్మడంచి
పరమసుకుమారమైన చూపంబు గూర్చి
నీపయి నిజాధికారంబు నెఱపు నేర్పు
గల మహాత్ములనేకులు గలరు సుమ్ము. 6

అంతకంతకు గానము దగ్గరగా విననచ్చుచుండెను.
చిరుతరగలపై జ్యోత్స్న ప్రతిఫలించుటచేఁ జిత్రదర్పణ
ప్రతిమానం బగుతుల్య జలప్రవాహమును భేదించుకొని
వచ్చుచున్న నౌక దృక్పథమునఁబడియెను. చూచుచుం
డఁగనే యాచిన్ని నౌక క్షణములోఁ బులిబూరు ఘట్ట
మునకువచ్చి చేరికొనియెను. నావికులు తెడ్లువేయుట
మాని నౌకను మెల్లగఁ దీరమునకుఁ జేర్చి కట్టివేసిరి.
మాలిమికాఁడు లేచివచ్చి లోనికిజూచి “బాబూ! వచ్చి
తిమి. ఇంక దిగవచ్చు” నని చెప్పెను.

వెంటనే సుదృఢదీర్ఘకాయుఁ డగు నౌక పురుషుఁడు
నౌకాగర్భమునుండి పైకివచ్చి, నలుదెసలు దిలకించి
యొడలు విఱిచికొని యాపులించి, “దిగుడుబల్ల నమర్పు”
మని మాలిమికానితోఁ జెప్పెను. ఆతని కంఠస్వరము
మధురమై, శ్రాన్యమై, గంభీరమై యుండెను. ముఖమం

డలనూయతమై, మనోహరమై, పట్టుకుచ్చులంబోలు
మీసములచే గభీరమై, దర్శనీయమై యనంతజ్యోతాన్ని
ప్రసారమువలన మెఱయుచుండెను. సమున్నతము లగు
నురఃస్థలమును, మాంసలము లగు భుజాదండములను,
గోపనము గావించు కాశ్మీరశాలువయు, బాదముల
నొఱయు పట్టంచుల కట్టుపంచెయుఁ, గుడిచేతి కనిష్ఠాం
గుళినలంకరించు స్వర్ణాంగుళీయమున స్థగితంబై యున్న
చిన్న రతనము, నతనిసంపన్నతను జాటి చెప్పుచుండెను.

అజయైన క్షణములో నావికులు మెట్లబల్ల నమర్చిరి.
అప్పుడా పురుషుఁడు నౌకాగర్భమువంకజూచి “జానకీ”
యని పిలిచెను. తోడనే యపుడే నిద్రనుండి మేల్కొని
బద్ధకమువలన మందమైనస్వరముతో నొక స్త్రీ యెందుల
కని యడిగెను. “నౌక పులిబూరుఘట్టమునకు వచ్చినది.
ఇక దిగవలెను. ర” మ్మని యాతఁడు మఱలఁ బిలిచిన
వెంటనే యించుమించుగ నిరువదిమూఁడేండ్ల వయసుగల
యువతి పడవమీఁది కెక్కివచ్చెను.

శ్వేతవస్త్రధారణమువలనను, భూషణములను ధరింప
కుండుటను, ముఖమునఁ దిలకము లేకపోవుటవలనను,
ఆమె విగతభర్తృక యనిపిస్పష్టముగఁ దెలియవచ్చుచుం
డెను. అయిన నామెశీర్ష మింతవఱ కేకారణము వలననో
ముండితము కాకయుండెను. తుమ్మెద రెక్కలంబోలు

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నాటలు

కబరీరాళి వితంతువుల కుచిత మగు రీతిని ముడువఁబడి మెడపై నడయాడుచుండెను. ఆమె యట్టి స్థితిలో నుండి నను వల్లకలున రేకులంబోలు కన్నులవూనను, ధనుస్సన్ని భము లగు భూలతలవూనను, దర్పణప్రతిమానములగు కపోలఫలకములవలనను, సువిశాల ఘోరతలమువలనను, బ్రహ్మశాధరమువలనను ముఖమండలము మనోమోహ నమై, మనోదారనుగుణములకు నికేతనమై కృపానిల యమై పూజ్యభావజనకమై యుండెను. తనువల్లి సుకు మాంగమై పొడవును బొట్టియుఁ గాక బలిష్ఠమై మం జులమై స్వచ్ఛసువర్ణచ్ఛాయగలిగి లావణ్యవాహినియై యలగారుచుండెను; గాని దుర్భర వైధవ్యమువలన నామె యపారసౌందర్యలహరి ముదుభూమిం బ్రవహించు నిర్ఘ రిణివోలే నిరర్థకమై పోయియుండెను.

అట్లు నడవమీఁది కెక్కివచ్చిన జానకి ప్రాణము నభిన యించుచు జూడ్కులు నాల్గుదెసలకుఁ బరిపి “మామా! సమీపమునందే యేదోశవము దహనము చేయుఁబడు చున్నట్లు నోచుచున్నది. అదెయేమో” యని ప్రశ్నిం చెను. అపుడు పురుషుఁ డదిగ్రహించి “నేను గ్రహింపఁ జాలక పోయితిని. ఇక్కడకు శ్మశానవాటిక చాలదూర ముననున్నది. ఈకముసకంపితదూరము వచ్చుటకుఁగార ణము కాన్పింప” దని జానకి సందేహమును బలపఱిచె.

తుద కేరికిని నందేహము తీటలేదు. “ఈసమీపమున నేజింతువైనఁ గుల్చి యట్లు గంపుకొట్టుచున్నదేమో!” యని మాలిమికాఁడు చెప్పెను; ఈసందేహముతోడనే మొదటఁ బురుషునుఁ బిదప జానకియు నానావతరణము కాపించి యూరిదారిఁ బట్టిరి. మాలిమికాఁడు కల్హనులచే లోపల నున్న పెట్టెను బరపులను బట్టించుకొని వెనుక బయలుదేఱెను.

3

జానకి గోవిందభట్టాచార్యుని జ్యేష్ఠపుత్రిక. పురుషుఁ డాతని స్యాలకుఁ డగు మాధవశర్మ. ప్రసాదరాయని సతి యగు రాధాదేవి రాజమహేంద్రవరమునఁ బుట్టినంట నుండెను. మకరసంక్రమణమున కని చెప్పి యామె జన కుఁడు వచ్చి యల్లునాహ్వయించి కొమార్తను ముందుగఁ దీసికొని వెళ్లెను. జానకికి నామెకు నొక తేప్రపాణము. రాధ పుట్టింటి కరిగి యొక నెలయైనఁ గాకపోయినను, జానకి యీ స్వల్పకాలపు వియోగమునకే యోర్వఁజాలక తన యనుంగునదినె నొకమాఱు చూచి వచ్చుటకు వాసిముదినముల క్రిందట రాజమహేంద్రవరమున కరిగి యుండెను.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నకలలు

సుహేంద్రభట్టారకుని భార్యకుఁ దలదండ్రులు తొలుత నేదో పేరు పెట్టియుండిరి; కాని యాతని కది మనస్కుఁ డింపలేదు. అక్కడ న నాతఁడు తన భార్యను శచీదేవి యని పిలుచునట్లు చేయవలసిన దని తన సోదఁ కెఱింగించెను. తోడనే జానకి యామె నట్లు పిలువవలసినదని యెల్లరఁ ను శాసించెను. పుట్టింటఁ దక్కిఁ దక్కి నచోట్ల నాటఁబండియు నామె యట్లే పిలువఁబడుచుండెను. ఆమె నాల్గుమాసముల క్రిందట ప్రథమరజస్వల యయ్యెను. ఆమె యిప్పుడు పుట్టినింట ధవళేశ్వరమున నుండెను. జానకి కీప్రయాణమున శచీదేవినిఁ జూచివచ్చుట కూడఁ గలిసి వచ్చెను. ఆమె నేడు ధవళేశ్వరమునుండియే బయలుదేరి వచ్చెను. మాధవశర్మ భట్టాచార్యునిచే నాజ్ఞ పుండై మేన గోడలినిఁ దీసికొనివచ్చుటకుఁ బోయి యుండెను. అతఁ డును బులిబూరునివాసియే.

నిఘనములో వారు భట్టాచార్యుని యింటికి వచ్చి చేరిరి. చూడఁగా వారి కానిశీఘ్రసమయమునఁగూడ సింహ ద్వారము తెఱువఁబడియే యుండుట తెలియవచ్చెను. సాధారణముగా నా ద్వార మట్టి సమయములయందుఁ దెఱువఁబడి యుండు నలవాటు లేదు. ఈకారణముచే వా రాశ్చర్యచకితులై “యేమిది?” యని యచ్చటనే నిలువఁబడిపోయిరి. అప్పుడు వారికా దుర్వాసన గూడ

మఱింత యధికమై బాధింపఁ దొడఁగెను. వారిహృదయములయం దేర్పరింపరాని యాందోళన మేదియో పొడసూపి కలఁచివేయసాగెను. అంతలో నావికులువచ్చి “బాబూ! నిలిచితిరేల? తలుపు తెఱువఁబడియే యున్నది గాదా?” యని మెల్లెక్కఁ జొచ్చిరి. మాధవశర్మ వారి కేరికినిఁ బ్రత్యుత్తర మాయకడఁ “జగ్గయ్యా!” యని రెండుమూఁడుతడవలు పిలిచెను. ఎంతకును బ్రత్యుత్తరము రాకపోవుటఁ జూచి జానకిని రమ్మని చెప్పి యాతఁడు సోపానారోహణము గావింపఁ జొచ్చెను.

నావికులు గుమ్మముదాఁటి లోపలఁ బ్రవేశించి బల్లెము గోడకుఁ జేర్చఁబడి యుండుటఁ గాంచి “జగ్గయ్య గారూ!” అని పిలిచిరి; గాని జవాబు రాదయ్యెను. అప్పటికి మాధవశర్మయు, జానకియు లోపలకువచ్చిరి. మాధవ శర్మ యెవరును బలుకలేదా? యని యడుగుచు నాకస్మికముగ మోమెత్తి యెదుటఁ జూచెను. అప్పు డాతనికి భట్టాచార్యుని గదినుండి చుట్టలుచుట్టుకొని వచ్చు ననంత ధూమరాశియు, నా సాంద్రధూమపటలమును భేదించుకొనివచ్చు మంటవెలుగును దృగ్గోచరము లయ్యెను. వెంటనే యాతఁ డాశ్చర్యచకితుడై తటాలున నాగది చెంత కరిగెను. నావికు లాతనిని వెంబడించిరి. జానకి నిశ్చేష్టయై తుడ కచ్చటఁ జేరుకొనియెను.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

అప్పటికి వారి కాగదియందే యేదో శవము దహనసంస్కారము గావింపఁబడుచున్నట్లు తోచెను. అనంతదుర్గంధమున నహింసఁ జాలక జానకి యటనుండి కదలి యంగణముదెసకు వచ్చుచుండెను. ఆయంగణమునఁ గల దీపము లన్నియుఁ జక్కఁగ వెలుఁగుచుండుట వలన గదు లన్నియుఁ దెలుపఁబడి యుండుటయు, వాని యందలి సామానంతయుఁ జెదరిపడి యుండుటయు నామెకుఁ దెలియవచ్చెను. అంత జానకి హృదయ మొక్కమాటుగ వేయిశకలములుగ బద్దలై పోయెను. తోడనే యామె నిలువలేక “మామా! ఇంట నేదో ఘోరకృత్యము జరిగిపోయినది” యని యేడ్చుచుఁ గూలఁబడియెను.

ఈ విపరీత మేమో తెలిసికొనవలయు నని మాధవ శర్మ యుక్కిరి బిక్కిరి యొదవించు నా ధూమరాశిని, ఆదుర్గంధమును లెక్కనేయక గదిలోని కరిగెను. తోడనే యాతని కంతయుఁ దెలిసిపోయెను. అప్పటికప్పుడే కపాల మోక్షం బైపోయియుండుటవలనను, మిగిలిన కళేబర మంతయుఁ దీవ్రానలఝ్వలలచే నావృతమై కనులిపోయి యుండుటవలనను, నిదమిశ్ఠమని స్థిరయించుట కవకాశము లేకపోయినను, భట్టాచార్యుని సంగుకామీఁద విప్పఁబడి యున్న గ్రంథము, కూరుచుండు నలుపు, నొటగునిండి

యయు, రక్తసిక్తములై యుండుటవలనను, శవ పరిమాణ, మును బట్టియు, నింక నొకటి రెండు దృష్టాంతములవలనను, దహనసంస్కృత మగుచున్న శవము శవ బావ మఱియగు గోవింద భట్టాచార్యునిదే యని నిశ్చయించుకొని వెలువలకువచ్చి దిగ్భాతుడై నిలువఁబడి పోయెను. ఒకటిరెండు నిమిషము లాతఁ డట్లే యుండెను. పిదప విచారమును గొంచె ముపశమిల్లఁజేసికొని డగ్గుత్తి కత్తో “జానకీ! కొంప మునిగిపోయినది. బావగారి నెవరో పొడిచి చంపి యింటి యందే దహనసంస్కారము గావించివేసి”రని చెప్పి మఱల మాట్లాడఁజాలకపోయెను.

ఈవాక్యము వజ్రాయుధమై జానకి హృదయఫలకము నకుఁ దీవ్రముగ నాటెను. ఇంతవఱకును జానకి యిట్టి నజ్రాఘాతములను రెంటి ననుభవించి యుండెను. ఇది మూడవది. దుర్భరము లగు భర్తృమరణమువలనను, దల్లి మరణమువలనను, బీటలునాఱి యున్న యాచుండ భాగ్యురాలి హృదయఫలకము తండ్రి మరణసంబంధమగు నీవాగ్గజ ప్రఘాతమువలన సహస్రధా విచ్ఛిన్నమై పోయెను. అవి రెండును దీనికంటె గురుతరతీవ్రాఘాతములే మైనను, వానివలనఁ గలిగిన మనోదౌర్బల్యముచే నిదియే గురుతర మైనదిగఁ దోచెను. జానకి యావిషాదమును సహింపలేక ఘోరముగ విలపింపసాగెను.

శ్రీపాద ముబహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

ఇంతలో నావికులు వచ్చి యెవరో యిల్లంతయుఁ గూడ దోచుకొనిరని చెప్పిరి. పాతీయు వాండ్రు ఇల్లంతయు నిర్మానుష్య ప్రాయున్నదనియు, నెచ్చటను జీను యైనఁ జిటుక్కు మనుట లేదనియు, జిన్న దొరగారును, బుల్లిదొరగారును గూడ నెందును జాడలేరనియుఁగూడఁ జెప్పిరి. జానకి యామాటలు గూడ వినియెను. తొడనే యామె విచార మిట్టిడి యయ్యెను. పాతాత్తుగ నాలు గుపనదులువచ్చి కలిసినపుడు నది యెంతకూలంకషమై ప్రవహించునో యా మాటలు వినుటవలన జానకి కన్నల నుండి యశ్రులహరి యంత పొంగిపొరలుచుఁ బ్రవహింపఁ జొచ్చెను.

ఇదంతయుఁ జూచి సంకుచితమైపోయి యున్న హృదయమున యోచనము గావించి మాధవశర్మ “పెద్ద బండిపోటుగాండ్ర గుంపొకటి వచ్చి యూరంతయుఁ గొల్ల కొట్టి యుండవలెను. అట్లుగాకున్న విక్రమోద్భటు లగు నిన్నుఁడు తాత్త్వికవీరులకు సేవయమైయున్న యీయూర నర్వాధికారులగు తాణేదారుగారి యిల్లు దోచుకొనిపోఁ బడుటయు, యోధానుయోధులగు తాణేదారుగారును మహేంద్ర భట్టాచికుఁడును గాన్పించకపోవుటయు భట్టాచార్యులవా రింటియందే చంపఁబడుటయుఁ దటస్థించి యుండదు. సంగతి సందర్భము లన్నియుఁ జూడ నూరఁ

తయు నిట్లు కొల్లకొట్టబడి శవములతోడను, జితుల
తోడను వ్యాపమై నిర్మానుష్యమై యుండునట్లు తోచు
చున్నది. బందిపోటుగాండ్రు ఊరియంతటను దను దౌర్జ
న్యము నెఱపియుండనిచో సొతటి ఘోరము జరిగినపు
దూరంతయుచిట్లు విశ్వబ్రహ్మ యుండుట పొసంగదు వీరాధి
వీరుడగు జగ్జ్యోతి కాన్పింపక పోవుటకు, నాతనిచేతి
నిశితభల్లము గోడకు జేర్చండి యుండుటకు, గూడఁ
గారణము స్ఫురించలేదు. గ్రామస్థితి యెట్లున్నదో మీరు
పోయి చూచి రంగిడని నావికులను నియమించెను.

అచ్చస్థితిగతుల నరయుటవలనను, మాధవశర్మ
యాజ్ఞను వినుటవలనను, నావికులు యుల్లమును జల్లుముని
డిల్లపోయెను. ధైర్యము చెడరిపోయెను. తోడనే యుద్ధండ్
మగు బందిపోటుగాండ్రు పొకటి వాండ్రయాంతరంగిక
చక్షుస్సుల యెదుట సాక్షాత్కరించెను. ఇంక నేమిచేయ
వచ్చును? మాధవశర్మ యాజ్ఞ యవిలంభ్యము. ప్రాణ
ములకైన నాశనదలుకొని యూరంతయుఁ విరిగి చూచి
రానలసినదే. ఇంక జేయునదిలేక తునకు నావికులు మొగ
ములు వ్రేలవై చికొని కాళ్లు కంపింపఁ గొనయాపిరితో
గ్రామములోనికి బయలుదేరిరి.

మాధవశర్మ జానకిచెంతఁ గూరునుండి యామె ననేక
విధముల నూరడింపసాగెను; గాని యాప్రయత్నమంతయు

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

వ్యర్థమై పోయెను. మహావిద్వాంసుడై, దేవేంద్రునై భవము ననుభవించి జగజ్జెట్టలైన కుమారులపై నాంసారికభార మంతయు నుంచి, గ్రంథపఠనముతో శాంతముగఁ జాలము బుచ్చుచు, రాక్షసివలె దివ్యతేజశ్శాల్మయై యొప్పుచుఁ దల్లియుఁ దండ్రుయుఁ నానయ్యయుండి నేఁ డిట్టినికృష్ట మరణము పాలైన భట్టాచార్యునిఁ దొలఁచుకొని జానకి యేడుపకుండ నుండఁజాల పోయెను. అప్రయత్నముగఁ బ్రవహింపఁదొడఁగిన యావిచారలహరియెంత ప్రయత్నించినను నిరుద్ధము గాక పోవుటయేగాక యంతఃకంఠ కఠిక మగుటయు, దానితోఁ గాటు రోదనధ్వని హెచ్చయిపోవుటయుఁగూడఁ దటస్థించెను. జగమంతయు నిశ్శబ్దముగ నుండుటవలన నారోదనధ్వనులు చాలవఱకు వ్యాపింపసాగెను. అదివిని గుఱుతించి నానమీఁది తక్కిన నావికులు గూడఁ జనుదెంచి, పృత్యాంతి మంతయు విని, చాలవగచి, మాధవశర్మచే నాజ్ఞాపై గ్రామమున కుత్తెఱుపుడుక్కుర నున్న యాశ్విక నేనానివే శెపు స్థితిగతుల సరయుటకును, నక్కడ నేమియుఁ గల్గొలము లేక రాతులు నిదురించుచున్నచో లేపి తీసికొని వచ్చుటకును బయలుదేరి పోయిరి.

గ్రామస్థితిగతుల సరయుటకై తొలుత నియుక్తులై పోయిన నావికులిరువురును, దక్కినగృహము లన్నియుఁ

గవాటపిహితములై యుండుటఁ జూచి యా ఘోరావస్థ
తమ యజమానున కొక్కనికే తటస్థించెనని యూహించిరి.
ఈయూహవలన భయప్రభంజనహతిచే గడగడలాడి
పోవుచున్న వారొకింత కోలుకొనిరి. ఆరాట మొకింత
శాంతించెను. కాళ్ళయందలి కంపమును, గంఠమునందలి
గాద్గద్యమును గూడ నొకింత యుపశమిల్లెను. ఆలుబిడ్డ
లేమైపోయిరో, కుటీరము లెంత విధ్వస్తము లైపోయి
నవో యను విచారము మొదలంట నశించిపోయెను. కేవ
లము తమ యేలిక దుర్మరణమును గుఱించియు, నాతని
యింటిదోపుడును గుఱించియు నొదవిన విచారముమాత్ర
మప్పుడు వారిని వేధింపసాగెను; గాని యది సామాన్య
మైనదియా? స్వకుటుంబవిషయికము లగు సపాయశంకల
వలనను, ఏమ ప్రతుకునందలి నిరాశవలనను, ఇంక ననేక
విధములగు విచారములవలనను హృదయము కలఁగి
పోయి యుండుటచే నింకీవఱకును వారావిచారపరిమితినిఁ
దెలిసికొనఁజాలక పోయిరి. ప్రకృత మాశంకయు నానిరా
శయు, నావిచారము నంతస్త్వీతంబు లగుడు, మక్షైశ్వర్య
సంపన్నుఁడును, భోగభేదేంద్రుఁడును, వీరాధిపీరుఁడును,
గరుడామయుఁడును, అనాథులను సేవకులను బ్రేమించి
యారరించు దీనబాంధవుఁడును, దమకుఁ బోషకుఁడు
నైన భట్టాచార్యుని ఘోరమరణమును గుఱించిన విచారము

రము మేఘప్రతిసీరనుండి వెలువడిన గ్రీష్మభానుని ప్రచం
డాతపమువలె వారికి మర్కోద్ధాటనము గావింపఁ బ్రారం
భించెను.

ఈ దుస్సహదుఃఖమువలన వాండ్ర కున్న రసంత
ప్రాసంచిక జ్ఞానమును గూడ నశించిపోయెను. తుద
కున్నాదావస్థ తఃస్థించెను. ఈరూపమున భయ మం
తయు మటుమాయమైపోయెను. తోడనే వాండ్ర కెప్పు
డును లేని బలము వచ్చెను. దానినే ప్రాజ్ఞులు వెఱిశక్తి
యందురు. వెంటనే వాండ్రు తలుపులు బద్దలై పోవునట్లు
తట్టుచు, గొంతెత్తి గృహాయజనానులను బేరులుపెట్టి
పిలుచుచు దమ పిలుపులకు గృహనాథు లిచ్చు ప్రత్యు
త్తరములను వినిపించుకొనకయే మఱలమఱల కెట్టించి
పిలుచుచుఁ ట్టణములో గ్రామ మంతయు గగ్గోలుపడఁ
జేసిరి. తమ రాక్షసకృత్యములకు వెఱచి లేచివచ్చి యేమి
యేమని స్థితిగతులను చెలిసికొనఁగోరెడి యెల్లరతోడను
వాండ్రు “ఇక నేమియుఁ దరువాయలేదు. పెద్ద బంది
పోటుగాండ్ర గుంపు వచ్చి తాణేదారుగారి యిల్లంతయుఁ
గొల్లకొట్టి భట్టాచార్యులవారిని హత్య గావించి వారి
శరీరము నింటియందే దహనము కావించివేసి లేచిపోయె”
నని చెప్పందొడఁగిరి.

అట గుఱ్ఱపురాతులను బ్రబోధింపనరిగిన నావికులు

గూడ నిశ్లే యున్నట్లులైరి. వాండ్రుగూడ నిట్టి కృత్యములనే గావించి యిట్టి సంగతులకే తెలిపిరి. వెంటనే భట్టాచార్యుని యింటికి వచ్చి “నేటిరాత్రి బందిపోటును, హత్యయు నిచ్చట మాత్రమే జరిగినవి. సేనానివేశమంతయు నిశ్చలమై యున్నది. రాత్రులు నిర్మలహృదయులై గుఱ్ఱపట్టి నిద్రించుచున్నా” రని మాధవశర్మకెఱింగించిరి. గ్రామనాసులచు లేపుటకుఁ బోయినవారు గూడ నిశ్లే చెప్పిరి.

ఇదంతయువిని మాధవశర్మ ఈ పూర్వాభిప్రాయములను మార్చుకొనియెను. “ఈ ఘోరకృత్యములు బందిపోటుగాండ్రచేఁ గావింపఁబడినవిగావు. తీవ్రచిత్తులును దుష్ప్రవర్తకులును నగు బావగారి శత్రువు లెవరో యీసని గావించియుందు”రని, యాతఁ డూహింపఁ జొచ్చెను. అతఁ డీరీతి నూహించుకొనుచు భట్టాచార్యుని చితినుండి యఖండముగ వెలువడివచ్చు ధూమరాశిపై భావరహితములగు చూడ్కులు పఱపుచు జానకి నికటమున నిలిచి పోయెను. నావికులునుబిక్కమొగములతో నట్లేయుండిరి.

4

ఇట్లొక గడియ గడచిపోయెను. జానకి యట్టే విశ్రమించుచుండెను. మాధవశర్మయుఁ గళాసులు నామె విచార

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాష్ట్రీ నవలలు

ముడుపఁ బ్రయత్నించిరి; గాని లాభము లేకపోయెను. అట్లుండియుండి కళాసులలో నొకఁడు మాధవశర్మతో “చితిమంట లంకకంత కెగయుచున్నవి. ఇంటికపాయము వచ్చునట్లు తోచుచున్నది. వస్తువు లన్నియు జాగ్రత్త చేయుట కర్తవ్యముగాదా” యని పలికెను. ఇందులకుఁ జాల విచారముతో మాధవశర్మ యిట్లు చెప్పెను. “ఇంటి కప్పెత్తుగా నుండుట వలన నట్టి దేదియుఁ దటస్థింపఁ గూడదు. భట్టాచార్యులవా రంతటివారికే యపాయము వచ్చినపు డీక నింటి కపాయము వచ్చినఁ జింతయేమి? జాగ్రత్తచేయుటకు దొంగ లేమివస్తువులను మిగిల్చిపోయిరి? కాని మనమిట్లు కూర్చుండుట వలనఁ బ్రయోజనమేమి? ఇది యేమో తెలిసికొనఁ బ్రయత్నము సేయవలదా!”

ఈప్రశ్నములకుఁ బెద్ద కోలాహల మేదో యొకటి ప్రత్యుత్తర మయ్యెను. సముద్రఘోషమువలె సవ్యాహత మగు నాజనఘోషము నాలకించి మాధవశర్మయుఁ గళాసులు నులికిపడిరి. వెంటనే మాధవ శర్మ వీధిగుమ్మము దెసకుఁ జూచెను. అతని యింగితము నెఱింగి యొకనావికుఁడు వీధిదెసకుఁ బట్టెనైను. అంత నాకోలాహలము భేదించుకొని యొక యబ్బారోనసర్వనులు వినవచ్చెను. తోడనే యంతవఱకు నొకింత ధైర్యముతో నుండిన

మాధవశర్మ హృదయ మొకింత చలించెను. కన్నులు బాష్పదకముచే జిప్పిలెను. అయినను అతిప్రయత్నమున విచారమును దిగ్మింగికొని యాతఁడు నావికుని బిగ్గటగఁ బిలిచెను. కనుమూసి తెలుచునంతలో వాఁడు వచ్చి “ఊరివారందఱును వచ్చుచున్నారు. అందఱకు ముందుఁ గుమారస్వామిగారును వారివెంట విలపించుచు రుక్మిణీదేవిగారును వచ్చుచున్నా” రని చెప్పెను. ఇంతలో రుక్మిణీ ద్వారముదాటి లోపలకు వచ్చెను; గాని జానకియు రుక్మిణీయుఁగూడ బిగ్గరగ నేడ్చుచుండుటవలన నింత వఱ కొకరియేడుపొకరికి వినఁబడలేదు. రుక్మిణీ జానకిని గనులతోఁ జూచుటయు ఆమె గోదనమును వినుటయు నొక్కనూరే జరిగెను. పోడనే రుక్మిణీవచ్చి జానకి యొడిలోఁబడి యేడువసాగెను. అప్పటి కప్పుడే కుమారస్వామి యక్కడకు వచ్చెను.

రుక్మిణీదేవి గోవిందభట్టాచార్యుని ద్వితీయపుత్రక. ఆమె భట్టాచార్యుని కడగొట్టు సంతానము. కుమారస్వామి యామె భర్త. అతఁడు గూడ ఆగ్రామనివాసియే.

జానకిని, మాధవశర్మను జూచి కుమారస్వామి తెల్లవోయెను. అంతవఱకును కుమారస్వామికిఁగాని మఱియేరికి గాని మాధవశర్మ యొక్కయు జానకియొక్కయు ఆగమనము తెలియదు. మాధవశర్మయుఁ గుమారస్వామి నరసి

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నడలలు

నిర్విణ్ణుడై “అతిదారుణ మైనవ్యాపారము జరిగిపోయినది. దాని యాద్యంతము లేమియుఁ దెలియుట లేదు. దహనసంస్కృత మగుచున్న భట్టాచార్యులవారి శవ మొక్కటియే కాన్పించు చున్నది. ప్రసాదరాయఁడును మహేంద్రభట్టారకుఁడునుగూడఁ గాన్పించుటలేదు. ద్వార రక్షణముగావించు జగ్గయ్యగూడఁ గాన్పించుటలేదు. ఆతని బల్లెముమాత్ర మాతని స్థానమున గోడ కానుకొని యున్నది. ఇల్లంతయుఁ గొల్లగొట్టఁబడినది”యనిచెప్పెను. అప్పుడు కుమారస్వామి యిట్లు చెప్పెను. “రామవరము నివాసికరణమునకు సన్నిహితదాయాదుఁ డగు భుజంగ రాయని నెఱుంగుదురుగదా? వాఁడు రామవరపు రహితులుచేసిన యవమానమునకు బదులుగా మొన్న నూరంతయుఁ దురకలను దీసికొనివచ్చి కొల్లకొట్టింపఁ బ్రారంభించెను. ఈసంగతి వెంటనే ఇక్కడఁ దెలిసిపోయెను. క్షణములో మన గుఱ్ఱపుబలము పోయి యాదండును జెల్లాచెదరు గావించివేసెను. హతశేషులగు దురంతకులు పారిపోయిరి. నష్టమేమియు రాకుండగనే విద్రోహులను దఱిమివేయుటచే సంతోషించి రాజావా రక్కడనుండియే బావల నిరువురను నిజాస్థానానికి రప్పించుకొనిరి. ఇంక నిక్కడి ఘోరమును గుఱించియే మనచూలోచన సేయవలసియున్నది.”

ఇది విని మాధవశర్మ యంతయు గ్రహించుకొనెను. “పలాయనము గావించిన విద్రోహులే యీదారుణ వ్యాపారమునకుఁ గర్త” అని యాతఁడు నిశ్చయించుకొని యెను. మాధవశర్మయుఁ గుమారస్వామియుఁ గలిసి మఱల జానకీ రుక్మిణుల నూరడింపఁ జూచిరి; గాని దైవ స్వరూపుఁడు, ప్రేమైకనిలయుఁడు, కరుణామయుఁడు, మంగళాకాంక్షి తల్లియుఁ దండ్రయునైనవాఁడు సగు భట్టాచార్యునిఁ దలంచుకొని పిలపించుచున్నవారి కామాటలు వినఁబడనే లేదు. మాధవశర్మయుఁ గుమారస్వామియుఁ దుద కాప్రయత్నము మానుకొనిరి.

ఇంతలో నూరివా రందఱు నొక్కొక్కరే వచ్చి చేరిరి. క్షణములో నాస్థల మంతయు జనసంకీర్ణ మైపోయెను. వృద్ధులు, తరుణ వయస్కులు, బాలురు, స్త్రీలు నెల్లరును భట్టాచార్యుని గుఱించి వగవ సాగిరి. జానకీ రుక్మిణుల విచారము మఱింత వృద్ధి యయ్యెను.

అందఱు నీఘోరమును గుఱించి యనేక విధములఁ జర్చప్రారంభించిరి. కొంద “ఱిది భట్టాచార్యుని ప్రాత శత్రువులెవరో చేసియుందు” రనిరి. మరికొంద “ఱిది దొంగల పనిగాని వేఱుగాదు. భట్టాచార్యులవారు దొంగల నదలింపఁబోయి యుందురు. అప్పుడానీచుఁబమ్మహాశయునికైఁ బడి సంహరించి యుందు” రనిరి. ఇంకొక

కొంద “టిది సామాన్య చోరులు చేయఁజాలరు. రామ
వరము కొల్లగొట్ట వచ్చి, తాణేదారుగారి యాధత్వమున
కోర్వజాలక చెల్లాచెదరై పోయిన బండిపోటుగాండీ
దుష్కృత్యమును గావించి యుందు” రనిరి. వేచొకకొంద
“టింక నచిరకాలమున నేదో గొప్ప చూపత్తు రానై
యున్నట్లు చోచుచున్నది. దీనికిఁదగు కారణము లేమో
తెలిసికొనుటకుఁ బ్రస్తుత మవకాశములు లేకపోయినను
అవి ప్రబలములగు రాజ్యాంగ సంబంధములై యుండ
వలెను. అఖండరాజనీతి విశారదులై దుర్జన భయం
కరులై వెలయు భట్టాచార్యమహాశయుల ప్రజాహిత
తత్పరతకు విపరీతార్థములు గావించుకొనిన తీవ్రచిత్తు
లెవరో సమయమును దెలిసికొని యీపనిఁజేసియుందురు.
ఆశ్విక వీరులచేఁ దఱుమఁ గొట్టఁబడిన బండిపోటుగాం
డ్రింతలో నింతటి పని సేయఁగల రని యూహింప నాధా
రములు లే”వనిరి. ఇంక ననేకు లనేకవిధములఁ జెప్పి
కొనిరి? తుదకు “ఈయాహలవలనఁ బ్రయోజనములేదు.
ఇప్పుడు కర్తవ్య మేమో నిర్ణయింపవలె” నని యెల్లరు
నూరకుండిరి. మాధవశర్మ యట్లే నిలువఁబడి పోయెను.
కుమారస్వామి హృదయమున యోచనలు గలఁతపెట్టు
చుండెను. అగుట నాతఁడుగూడ నట్లే యారక్తవేత్తుడై
నిలువఁబడి పోయెను.

ఇంతలో “నేమి నాయనా! యేమినాయనా!” యని వగర్చుచు నలువదియేండ్ల వితంతుస్త్రీ యొకతె యాజన సంఘమునుండి ముందునకుఁ ద్రోసికొనివచ్చి జానకీ రుక్మిణులచెంతఁ గూలఁబడియెను. ఆమెను జూచి యాయక్క సెలైండు మఱింత యేడునఁవొడఁగిరి. రుక్మిణి యామె యొడియందే పడి యేడ్వఁజొచ్చెను. ఆమె భట్టాచార్యుని యింటివంటలక్క. తల్లి చనిపోవునప్పటికి రుక్మిణి మూఁజేండ్ల పసిపాప. ఆమె నంటలక్కనే అమ్మా యని పిలుచుచుండును. ఆమె వలె అమ్మా యని పిలువక పోయినను జానకీ, మహేంద్రుఁడు, ప్రసాదరాయఁడు నామెను మాతృభావముతోఁ జూచుచు వెంకమ్మ సిగ్గీని యని పిలుచుచుండును. వారందఱు నట్లు విచారించుచుండఁగా నొక వృద్ధస్త్రీ వచ్చి మాధనశర్మను జూచి ‘నాయనా! మీరు వచ్చి యెంతసేపైన’ దనియడిగెను. “పడవవచ్చి రెండుమూఁడు గడియలైనది. ఈదాగుణ కృత్యమును చొలుదొల్త మేమేచూచితి”మని యాతఁడు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. ఇంతవఱకును జానకీ రాక యెవరు నెఱుఁగరు.

అప్పుడు కుమారస్వామి “వెంకమ్మగారూ! మీరిక్కడ నెంత రాత్రివఱకు నుంటి” రని యడిగెను. తోడనే వెంకమ్మ “నాయనా! నేను భోజనముచేసి వాకిటిలోనికి

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి వ్రాసిన

వచ్చునప్పటికి భట్టాచార్యమహాశయులు గదిలోఁ గూర్చుండి గ్రంథకాలక్షేపము చేసికొనుచుండిరి. నేను వారిచేత సెలవుగైకొని నా కూతురినింటికి బండుకొనుటకుఁ బోయితిని. అప్పటికి జగ్గయ్యయు, గుమారవీరయ్యయు వీధి గుమ్మముచేతఁ గూర్చుండి యుండిరి. అప్పటికి జామరాత్రి యైయుండును” అనియెను. తా నడుగఁదలఁచిననన్నియు నడుగక పూర్వమే వెంకమ్మ చెప్పివేయుటచే నామేయని తలఁచుచి గుమారస్వామి యేమో యాలోచించి మాధవశర్మతో రహస్యముగ “మీరు మీ నగోడండ్రను గలిపెట్టుకొనియుండుఁడు. ఆయబలలను జితచేతకుఁ బోనీయవలదు. ఆదారుణమును జూచిన ఆయబలలకు హృదయము బ్రద్దలైపోవచ్చు” నని చెప్పి యొక నావికుని వెంటఁ బెట్టుకొని తిన్నఁగ వీధిలోనికిఁ బోయెను.

అతఁడు గుమ్మముచాటునప్పటికి అతిరభసమునఁ జనుదెంచుచున్న గుట్టపురాతములు దృక్పథమునఁ బడిరి. వెంటనే యాతఁడు నడివీధిలోనికిపోయి నిలిచెను. రాతము తమ చేతులయందలి బల్లెములు తళతళ మెఱసి పోవుచుండ గుమారస్వామి యెదుటకు వచ్చి నిలిచిరి. వారికందఱకును మొనగాఁ డగు భీమారెడ్డి దండునకు ముందుండెను. అతఁడు గుమారస్వామిని గుర్తుపట్టి చాల.

నాత్రముతో, స్వామీ! కళాసులు చెప్పినదంతయు నిజమేనా?" యని ప్రశ్నించెను.

“కళాసు తేమిచెప్పిరో నాకుఁ దెలియదు. ఇరువురు నావికులు “బందిపోటుగాండ్రు వచ్చి మామగారి యిల్లు దోచుకొని వారిని సంహరించి యింటియందే దహనసంస్కారము చేసి వేసి” రని చెప్పిరి. వచ్చిచూచునప్పటి కంతయు యథార్థమే యైనది. మామగారి శవమింకను దహనమగుచునే యున్నది. ఎవరీ ఘోరకృత్యముగావించిరో స్పష్టముగఁ దెలిసికొనుట కాధారము లేమియుఁ గాన్పింపవు. జగ్గయ్య, కుమారవీరయ్య, సోమయ్యయుఁ గూడ నైపులేరు. జగ్గయ్య బల్లెము మాత్రము గోడకుఁ జేర్చఁబడి యున్నది. యోచింపఁగా దీనికంతకును భుజంగ రాయఁడే కర్తయని తోచుచున్నది. నిజముగ నీపనిఁ జేసినవాఁడు వాఁడేయైనచోఁ గొలఁదికాలమునందే మఱికొన్ని పత్తులు మనకు వానివలనఁ గలుగవచ్చునని తలంపు గలుగుచున్నది; గాని నిన్నగాక మొన్న మీ వలన మర్దింపఁబడియు, నేడు ఖాకనులలో దుమ్ము గొట్టి వాఁడింతపని సేయుట చూడఁ జాల విఠగా నున్నది. దీనికి తాణేదారుగారి కేమి ప్రత్యుత్తరముచెప్ప వలయునో తోచుట లేదు. అయినను దానిని గుఱించి మనము తరువాత యోచించుకొన వచ్చును. ఈదారుణ

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నటలలు

వ్యాపారము నడపినవాం డ్రెవరైనను, ఇంతవఱకు నీయూరు వదలి చాలదూరము పోరు. సాధ్యమైనచో వాండ్రను వెదకి పట్టుకొనుటకు దిక్కున కిరువదియైదు గురు చొప్పున నల్వంకలకును నూర్గు తాళ్ళికవీరులను వెంటనే పంపు” మని కుమారస్వామి చెప్పెను. భీమారెడ్డి యట్లే కావించెను.

మఱియు నిచ్చటి సమాచార మంతయుఁ దెలిపి సిలిచియున్నట్లుగఁ బ్రసాదరాయని మహేంద్రభట్టారకునిఁ గొనివచ్చుటకు రాజధానికిఁ బోవ నల్గురు రాతులకును, ఊరంతయుఁ గాపాడునట్లుగఁ బదియైదుగురు రాతులకును, దక్కినవారికి నెలవున్నకై వేచియుండుటకును ఆజ్ఞాపించి కుమారస్వామి భీమారెడ్డినిఁ దీసికొని లోనికిఁ బోయెను. అంతకు ముందే మాధవశర్మ తన తల్లిని గృహిణినిఁ దీసికొనివచ్చుట కొక కళాసునిఁ బంపెను. మఱలఁ గుమారస్వామి యింకొకమాఱు సమాశ్వాసించుటచేఁ గొంచె మూరడిల్లిరి; గాని యంకలో మాధవశర్మ తల్లియు గృహిణియు వచ్చుటచే జానకీరుక్మిణులు రోదనము మఱలఁ బ్రారంభించిరి. ఆవిచారమును శాంతింపఁజేయుట చాలఁ గష్టమయ్యెను.

అప్పుడు కుమారస్వామి మాధవశర్మ యనుమతినిఁ బడసి జానకీ రుక్మిణులను మాధవశర్మ యింటికిఁ బంపి

వేసెను. వారితోఁ గూడ స్త్రీ లెల్లరు వెడలిపోయిరి. తక్కినవారికి మాధవశర్మ సెలవిచ్చివేసెను. కుమార స్వామి మాధవశర్మ యింటినిఁ గాపాడుట కీరునండు రౌతులకు ముదల యిచ్చెను.

పిదప మాధవశర్మ “బల్లెము గోడకుఁజేర్చఁబడి యుండుటఁ జూడ జగ్గయ్య మున్నగు ద్వారరక్షకులు వధింపఁబడియో, బంధింపఁబడియో యీ యానందము నందే యుండురని తోచుచున్నది. వెదకించుట లగ్గు గాదా!” యని చెప్పెను. కుమారస్వామి వెంటనే యట్లు చేయఁగా జైతన్యరహితులై పడియున్న పారాజవానులు దొరికిరి. కొంతనేపటివఱకు నుపచారములు చేసినపిదపఁ దేరికొని వాండు “యెవరో దురంతకులు వచ్చి మీఁదఁ బడి కట్టివేయుట తక్క మాకేమియుఁ దెలియ” దని చెప్పిరి. పిదప వాండు జరిగిన సమాచార మంతయు విని చాల వగచిరి. కుమారస్వామి మాధవశర్మ నింటికిఁ బంపివేసి భీమారెడ్డితోఁ దాను అచ్చటనే పరుండెను.

5

మొత్తముమీఁద నారాత్రి శేషమున, ఎవరో కొందఱు సాంసారికము లగు బాధ్యతల నెఱుఁగని పిల్లకాయలును, దుర్దమనీయ మగు జరాభారమువలనఁ గ్రుంగి పోయిన

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

వయోధికులును, బ్రబలాచూసమువలననో, గతరాత్రి
యంతయు జాగారము సేయుటవలననో, మఱి యే యితర
కారణములవలననో దుశ్చలులై వివశులై పోయినవారును
దక్కఁ దక్కిన వారెల్లయును నిద్రాదేవినిఁ బ్రతిఘటించి
నిలిచిరి. అన్యమనస్కులై యున్నపాడు గూడ నాకస్మిక
ముగ చారిని నిద్ర తన బిగికొఁగిటఁ బొదివిపట్టుటకుఁ
బ్రయత్నించలేదు. ఆమె యెట్టబొటియున్న వారి కనుల
నారసి భయాతిరేకమువలన సమీపించుటకుఁ గూడ
సాహసింపఁజాలక పోయెను. గ్రామస్థు లెల్లరు నేవరి
గృహములయందు వారు చాల మెలఁకువ గలిగి
యుండిరి.

ఇటు భట్టాచార్యుని యింటఁ గుమారస్వామి, భీమా
రెడ్డి, జగ్గయ్య, కుమారవీరయ్యయఁ గూడ నట్లే యుం
డిరి. కుమారస్వామియు భీమారెడ్డియు జరిగిపోయిన
దానిని గుఱించి వగచుచు, నిఁక జరుగఁ బోవుదానిని
గుఱించిన యోచనమునఁ బ్రవృత్తులై యుండిరి. మర్న
స్పృక్కగు భట్టాచార్యుని గుఱించిన వగవును, దను
యజాగ్రతను గుఱించి రాజసభయందును, వీరలోకము
నందును, జనసామాన్యమునందును అసంతృప్తిరూపక
ముగ నాక్షేపణములు వెలువడు నను చింతయుఁ, బ్రసాద
రాయని కేమని ప్రత్యుత్తర మిచ్చుట యను నాందోళన

మును, నేడిట్టి దారుణవ్యాపారమును జరిగించిన దురంత కులను బట్టి శిక్షించుట యెట్లను తీవ్రవిచారము నేకమై వారిని జాల గగ్గోలు పెట్టసాగెను.

ఈతీగున అనంతవిచారమగ్నచిత్తు లగు పులి బూరు గ్రామవాసుల కేరికినిఁ దెలియకుండగనే రాత్రి కడచిపోయెను. కలకల తేల్లనాత్రెను. తన యధికారమున నీవిశాలవిశ్వమునం దంతటను జరిగిన లోకవృత్తములను విమర్శించి తన యెడల నెట్టి నిందారోపణము గావించునో యను భయముననో యనునట్లు శశాంకుఁ డపర దిగ్భాగమునఁ దెలతెల వోవుచుండెను.

ఈసమయమున నిజస్వరూపమును దెలిసికొనుటకు వీలులేనంత వేగముగ నాటు గుఱ్ఱములు వగర్చుకొనుచు వచ్చి తటాలున భట్టాచార్యుని యింటిముందు నిలిచి పోయెను. తోడనే గుఱ్ఱములను దిగి యిరువురు పురుషులు మెట్లు ఎక్కసాగిరి. నలుగు రచ్చటనే యుండి గుఱ్ఱములను నేదదేర్పఁ బ్రారంభించిరి. అది కరుగువారు ధరించిన యమూల్య వస్త్రములను బట్టియు, నడికట్టుల యందలి రసనపురబిడులు గల కటారులను బట్టియు, బంగరులతలచే, మనోమోహనము లగు నొలలయందు విశ్రమించియున్న ప్రచండకరవాలములను బట్టియు, జెమ్మిపని చేసిన ముఖమలుగుడ్డల యొలలుగల

శ్రీహరి మంత్రాభ్యుదయ శ్రీ పాఠము

ముకుందగిరిఁజలములను బట్టియు, వీరరస నికేతనములై
యనంతసౌభాగ్య విలాసమందిరములై వెలయు గంభీర
ముఖ మండలములను బట్టియు వారు వీరాధిపతులని
తెలుపకయే జెలియుచుండెను. నా నిరువురును భట్ట
చార్యుని కుమారులు. ప్రసాదరాయఁడు, మహేంద్ర
భట్టారకుఁడు నను నన్నదమ్ములు.

వారిట్లతివేగముగ ద్వారము దాటి లోపలఁ బ్రవే
శించు నప్పటికిఁ గుమారస్వామి వీధిదెసకు వచ్చుచుం
డెను. వెంటనే యాతఁడు బావమఱుదుల నిరువురను
జూచి నిర్విణ్ణుడై నిలువఁబడిపోయెను. ఆతని స్థితి యం
తయుఁ జూచి గ్రహించి ప్రసాదరాయఁడు కనుమూసి
తెలుచునంతలో నాతనిఁ గౌగిటఁ బొదివిపట్టి గంభీర
ముగ “బావా! విచారమునకుఁ గలుగకు. ధైర్యము చిక్కఁబట్టు”
మని బుజ్జగించెను. అంతఁ జాలఁ బ్రయత్నముమీఁదఁ
గుమారస్వామి విచారమును దిగమ్రింగితి నుచున్నంతలో
మహేంద్రుఁడు గూడ “బావా! గతమునకు వగచినఁ
బ్రయోజనము లేదు. మనమున విచారమునకుఁ జోటి
యకు” మని చెప్పెను. ఈతరునఁ గుమారస్వామి బావ
మఱుదులను బరామర్శించుట మైపోయెను.

ఆ యన్నదమ్ముల మాటలు విని యలికిపడి ఖిన్న
ముఖులై భీమారెడ్డియు, జగ్గయ్యయు, గుమారవీ

రయ్యయు నెట్లో యచ్చోటికి వచ్చిరి. ప్రసాదరాయుడు వారు మాట్లాడక పూర్వమే “విచారమువల” దని ధైర్యము చెప్పెను. భీమారెడ్డి తన విచారము నెట్లో దిగ మ్రింగికొనియెను; గాని ఈమారవీరయ్యయు జగ్గయ్యయు మాత్ర మట్లు చేయఁజాలకపోయిరి. చూచుచుండఁగనే వారి కపోలములపై నవిరళాశ్రులహరి ప్రవహింపఁదొడఁ గెను. ఎట్టి కేలకు వారినిఁ గూడ నూరడించి ప్రసాదరాయుడు “నామనగారి చితి యెచ్చట నున్న” దని బావ మఱిది నడిగెను. అప్పుడు విచారభరితములగు “రండు” అనురెండక్షరములు మెల్లఁగ వినవచ్చెను. అందఱును భట్టాచార్యుని పఠన నుందిరమున కరిగిరి.

అప్పటి కప్పుడే భట్టాచార్యుని భౌతికశరీర మస్థిమాత్రావశిష్టమైపోయెను. ఆచితినిఁ బవిత్రము గావించిన యగ్ని హోత్రుఁడును శాంతమూర్తియై భట్టాచార్యుని మాహాత్మ్యమును జాటిచెప్పుచుండెను. అట్టిసమయమునఁ బ్రసాదరాయుడును మహేంద్రుఁడును భాహ్యనృప్తితో నగ్నిహోత్రునితో నై క్యమైయున్న తమ జనకుని భౌతిక శరీరమును వీక్షించిరి. మఱియు విజ్ఞానశేఖరు లగుటంజేసి వారప్పుడే దివ్యదృష్టితో భట్టాచార్యుని యాత్మకు సాయుజ్య మొనగూర్చిన పరంజ్యోతినిగూడఁ జూచిరి. అక్కతన వారికప్పుడు విచారమునకు మాటుగ నానం

దమే గలిగెను; గాని యది క్షణములో మెఱచువలె నంతర్హితమైపోయెను. అట్లే యాస్థలమున విచారముపస్థితంబయ్యెను.

అంతఃమాత్రమున వారు వికలహృదయులైరని గాని బాష్పప్రపూర్ణనేత్రులైరని గాని మేముచెప్పజాలము. మేఘచ్ఛన్నుడగు సూర్యభగవానుఁ డాకస్మికముగ క్షణకాలము మానవులకుఁ గనుల పండువు గావించి మఱల నంతలో మఱియొక వినీలమేఘమాలికలచేఁ దీరోహితుం డైనప్పు డాకస మెట్లుండునో వారి హృదయ సీమ లప్పుడట్లుండెను. తత్ఫలముగ వారప్పు డచ్చటఁ గొంతతడ వట్లే నేష్టలు దక్కి నిలువఁబడిపోయిరి. వారప్పుడు ప్రాగభిముఖులై యూర్ధ్వబాహులై యనిమిషలోచనులై గాఢసమాధినిష్ఠాగరిష్ఠులై తన్మూలమున వినిర్మల హృదయులై, యెట్టయెదుట సాక్షాత్కరించిన పరమేశ్వరుని దివ్యమంగళవిగ్రహమును దర్శించి, దరహాస భాసురం బగు తన్ముఖమునందే చూడ్కులు నిలిపి యమందానందసాగరమునఁ దేలియాడుచు బాహ్యాజ్ఞాన శూన్యులై యుండు మునికులతీలకులవలె నుండిరి.

ఇట్లొక నిమిషము గడిచిపోవునప్పటికి వారికి బూర్వస్మృతి గలిగెను. వెంటనే యెల్లరును బైటకు వచ్చిరి. ప్రసాదరాయఁ డొక్కసారి నల్వంకలకుఁ దిరిగి

చూచెను. దొంగ లింటినిఁ గొల్లకొట్టిన లక్షణము లన్నియు నాతనికిఁ గాన్పించెను. తోడనే యిండ్లన్నియు నొక్కమాటు పరీక్షించివచ్చి “భీమాకెడ్డీ! శత్రువులు నిర్జనప్రదేశమునఁబోలె మన యింట నిర్భయముగ సంచ రించినారు. విలాసమాత్రమున నీచ్యాపారమంతయు ముగించుకొని పోయినారు. చాలఁ దెలివితేటలను బ్రక టించినా” రని పలికి ప్రసాదరాయఁ డొక్క దీక్షనిశ్వా సము విడిచెను.

అంతలో మాధవశర్మ యచ్చటకు వచ్చెను. ఆతఁడు మేనల్లుండ విరువురంజూచి “ప్రచండభాస్కరుఁడు తుద్ర కేతువుచే గబళింపఁబడియెను. ప్రసంచము తలక్రిందులై పోయినది. ఇంతకంటె దారుణ మేమి యుండును” అని పలికి వాఁనినోదార్చెను. పిదప నెల్లరు నచ్చటి తిన్నెపై నాసీనులైఁ. కుమారవీరయ్య జగ్గయ్యయు నెదుట నిలువఁ బడిరి.

6

ప్రసాదరాయఁడు మఱల నొక్క వేడినిట్టూర్పు విడిచి “యీ దారుణకృత్యమును గుఱించి నీకెంతవఱకుఁ దెలియు?” నని యడుగఁ గుమారవీరయ్య యిట్లుచెప్పెను:

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

“వెంకమ్మగారు తమ కూతురినింటికి బయలుదేరిపోవు నప్పటికి జామురాత్రి యయ్యెను. అప్పటికి నేనును జగ్గయ్యయు సింహస్వారమునొద్దఁ గూగుచుండి మాట్లాడుకొనుచుంటిమి. సోమయ్య యంతకుమున్నే గాఢనిద్రం దవిలియుండెను. పిదప నేను నాస్థానమునకుఁ బోయి దక్షిణాభిముఖుడనై కూరుచుండి నాసాంసారికస్థితిని గుఱించి యోచించుకొనుచుంటిని. అత్తివ్రాలోచనమున నామనస్సు లగ్నమై పోయిన దనియే చెప్పవచ్చును. నాకు బాహ్యస్మృతి యంతగా లేని యాసమయమున హఠాత్తుగ నెవఁడో వెనుకనుండివచ్చి యుక్కిరిబిక్కిరి యగునట్లు నాకంఠము నొక్కిపట్టెను. మఱియొకఁడు నాచేతులను గాళ్ళను జనపనారపగ్గములతోఁ గట్టివేసెను. పిదప నోట గుడ్డలు క్రుక్కి యొక పొదరింటఁ బడవేసిరి. ఒకటిరెండు నిమిషములకు నాకు స్మృతి తప్పిపోయెను. కాని యంతకుఁ బూర్వమే సోమయ్యనుగూడ బంధించి నాచెంఱఁ బడవైచిరి. దురంతకు లెందరుండిరో నేను చెప్పజాలను. నాకు నలుగురుమాత్రము కాన్పించిరి. వాండ్ర చేష్టలనుబట్టి యింకను గొందఱున్నట్లు గ్రహించితిని. నాకుఁ గాన్పించిన నలుగురును గూడ యవనులు. పిదప నొక్కఁడు మాయొద్ద గాపుండెను. నాకుఁ జైతన్యము లోపించిపోవుచుండఁగా వాఁడేమో చెప్పెను;

గాని నేనది గ్రహింపలేకపోయితిని. ఇంతకంటే నేనే మియు నెఱుంగను. అప్పటికి రెండవజాము కావచ్చినది.”

పిదప జగ్గయ్య తాను బల్లెము గోడకుఁ జేర్చిపెట్టి కాళ్లుగోఁకి కొనఁదొడఁగినది మొదలు తనకుఁ దెలిసిన దంతయుఁ జెప్పెను. ప్రసాదరాయఁ డప్పుడు మరలనొక నిట్టూర్పువిడిచి. “యోచించిచూడఁగా విద్రోహులు భుజంగరాయని పరివారముతోని వారే యని తోఁచు చున్నది. అయినను వాండు గ్రామమంతయుఁ గొల్ల కొట్టక పోవుటఁ జూడ సంఖ్యయందుఁ జాల స్వల్పముగ నుండవలెను. ఒక్కభుజంగరాయఁడు తక్క నీప్రాంతము లందు యవనులతోఁ గలిసి యిట్టి వనులు చేయువాఁడు మఱియొకఁడు కాన్పింపఁడు. వాఁడు బ్రతికియున్నంత కాలము నిచ్చటనిట్టి దౌర్జన్యములకుఁ గొడువ యుండదు. ఎట్టి ప్రయత్నములు చేసియైనను మనము భుజంగ రాయని సాధింపఁగలమేని మంగళం బగును. ఇతరుల కొఱకు మనము భీతిల్లవలసిన పనిలేదు” అని చెప్పెను. తక్కినవారెల్లరునట్లే భావించిరి. అప్పటి కింకను సోమ య్యకు మెలఁకువ గలుగలేదు. జగ్గయ్య యాతనిం బ్రబోధింపఁబోయెను; గాని ప్రసాదరాయఁడు వల దని నిషేధించెను.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నవలలు

అప్పుడు గ్రామమునందలి పిన్నలు, పెద్దలు, నెందఱో
 తాణేదారు వచ్చెనని విని చూచుటకు వచ్చిరి; గాని వారి
 నందఱను వీధిగుమ్మములో నుండఁగనే చూచి ప్రసాద
 రాయఁడు “ఒక్క క్షణకాలము మాత్రము మాకు
 విశ్రాంతి దయచేయఁలెను. తరువాత నందఱును
 రావచ్చు” నని జగ్గయ్యచే వారికిఁ దెలియఁజేసెను. అం
 దుల కెల్లగును సమ్మతించి వీధిలోనిలిచిపోయిరి. జగ్గయ్య
 గ్రామవాసులను నిలిపివేయుట డిన్నచోటనుండి తటా
 లున వెనుదిరిగినపుడు వాని చొక్కా జేబులోని జాబు
 ప్రసాదరాయనికిఁ గాస్పించెను. అంతవఱకు జగ్గయ్య
 గూడ దానినిఁ జూడలేదు. తోడనే వాఁడు దానిని దీసి
 చూచి పైని మీపేరేయన్నదని యిచ్చివేసెను. ప్రసాద
 రాయని యనుజ్ఞను బడసి కుమారస్వామి జాబు నిట్లు
 చదివెను.

“ప్రసాద రాయఁడా!”

“నీప్రియమాత చనిపోయి చాల దినములైనది;
 గాని తల్లియుఁ డండ్రుఁ దానయై మిమ్మనేకవిధముల
 మీతండ్రు కాపాడుచుండుట వలనఁ బ్రకృతము నీవా
 విచారమును మఱచిపోయి యుంటివి. ఇప్పుడు నీకావిచా
 రమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుట నాసంకల్పము గాదు. మఱి
 యేమి అనఁగా? నీతండ్రుగూడ నేడీ లోకమును విడిచి

పోయినాడు. ఇదిసీకుఁ చాల విచారకారణమే. అయినను నీవిప్పుడు విచారింపవలదు. విచారించితివేని నీవీ లేఖ యందలి మర్మార్థమును గ్రహింపజాలవు. అసగా నీ కింకను దటస్థింపనున్న యాపద జేవో తెలిసికొనఁజాల వనుట. అవి తెలిసికొనఁ గలుగుటకే నిన్ను విచారింప వలదని చెప్పుచున్నాను; గాని సర్వజ్ఞుం డగు నీతండ్రినీఁ దలంచికొని నీవు విచారింపకుండ నుండలేనను సంగతి నేనెఱుంగనిదిగాదు. నీవు తక్షక విచారించెదవు. నీ కుడి చేయి పడిపోయినది. నీనింక విచారింపకుండు నెట్లుండఁ గలవు? నాయూ యూహ నీవసత్యము గావింపఁగలవేని నీవు పురుషసింహుండవే. శత్రుంజయుండవే. కాదేని నీపౌరుషము కేవలము హేయమైనది. కొలఁది దీనముల యందే నీ వధఃపతితుడవై పోదువు.”

“నేను నిన్ను విచారింపవలదని చెప్పుటకు మఱియొక హేతువుగూడఁ గలదు. అదేమందు వా? నీవు నా విరోధివి. నీకీ సంగతి మొన్నటికెఱుకును దెలియకపోయి యుండవచ్చును. నాతో శత్రుత్వమును నెఱవ్వుటకు నీవు బుద్ధిపూర్వకముగఁ బ్రయత్నించి యుండకపోవచ్చును. ఇంక నీకు నాకును శత్రుత్వ మెట్లుకలిగెనని యడుగ కుము. నీవు నివురు గప్పిన నిప్పు త్రొక్కితివి. ఇంక “నాకిది యజ్ఞానకృతం” బని వగచిన యెడల నాయగ్ని

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి సవలలు

నిన్ను బాధింపకుండునా? ఎఱుఁగక త్రొక్కితి నని నంత మాత్రమున సల్లత్రాఁచు కలువక విడుచునా? నీవునాకు విరోధి వగుట యేమో యథార్థము. ఇప్పుడు నీవు ధైర్యమునక్కి నగచితివేనిఁ బురుషాధముఁడ నైపోదువు. అట్టి నీతోఁ గత్తి గట్టుటవలన నాకుఁగూడఁ గలంక మొదవును. కావుననే నిన్ను విచారింపవల దనుచున్నాఁ డను. ధైర్యమును జిక్కఁబట్టుము. కర్తవ్యమును గుఱించి యోచన గావింపుము.”

“అధీరునితోఁ గత్తికట్టుటవలన నాకుఁ గలంక మొదవు” నను మాట నీకు హాస్యాస్పదముగఁ గాన్పింప వచ్చును; గాని యంత మాత్రమున నాకేమి లోటు గలుగును? అది నీయవివేకమునే వెల్లడించును. అధికార మత్తున కనధికారి యగు విజ్ఞానిశేఖరుఁ డప్రయోజకుఁడు వోలెఁ గాన్పింపవచ్చును. అయిన నంతమాత్రమున ఆ యనధికారి యప్రయోజకుఁ డైపోఁడు. పయింబయిగ నాయధికారికంటెఁ బ్రయోజకుఁడే యగును. ఈసంగతి నిప్పుడైన నీవు గ్రహింపఁగలిగితివేని నీకును నాకును గల తారతమ్యము గ్రహింపఁగలుగుదువు. అనఁగా నేపుట్టలో నేపామున్నదో తెలిసికొనఁగల వన్నమాట. పురాకృత పుణ్యంబున నీవు నా బాహుబంధమునుండితప్పించుకొనిపోఁ గలుగుటయే తటస్థించునేని నీవంటి రాజకార్యధురంధరున

కిట్టి జ్ఞాన మత్యావశ్యకము. నీ! అట్టిజ్ఞానములేని రాజ పురుషుఁడు నరపశువు సుమా”

“ఇక నాపేరు దాచుకొనవలె ననియు, నేనేమి చేసెదనో తెలియనీయకుండఁ జేయవలయు ననియుఁ దలంచుట లేదు. భయమును మాటయే నేనెఱుంగను. శాంతముగఁ గాలము గడుపుచున్న నే నకారణముగ నీభయంకరరంగమునకు లాఁగికొనిరాఁబడితిని. ఇట్టి స్థితిలో భయపడుటవలన నేమి ప్రయోజనము? ఇంతవఱకు జరిగినదేమో జరిగినది. నీజాగ్రతను గనుగొనుటకే నేను రహస్యముగఁ బని ప్రారంభించితిని. ఇక నేనేమి చేసినను ధంకామీఁద దెబ్బగొట్టి మఱియుఁ జేసెదను. “దొంగ” “మానహీనుఁడు” నను నిందకుఁ బాల్పడుట నాకిష్టము లేదు. నీవును బుద్ధిమంతుఁడవు. నాపేరు నీ వింతవఱకే యూహించుకొని యుండువు. అయిన నీముసుగులో గ్రుద్దులాటలేల? నేను భుజంగరాయఁడను. ఉన్న సామర్థ్యమును మాత్రము చెప్పుకొనుట యాత్మస్తుతి కానేరదు; కావున నిజము చెప్పవలసివచ్చు నపుడు నిస్సందేహముగ నే నహితమాదుతఃకిశోరములను గజలించు భుజంగుఁడనే. నిష్కారణముగ నామార్గము నరికట్టి బుద్ధిహీను లగు పరవీరులను భస్మపటలము గావించు భుజంగ భూషణుఁడనే. ఆసంగతి ముందుముందు నీవే తెలిసికొనఁగలవు”

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నకలు

“ఇక ముఖ్యవిషయమును జెప్పటకుఁ బూర్వము నీతండ్రిని గుఱించి యొకింత చెప్పవలసి యున్నది. నీ తండ్రి మహావిద్వాంసుఁ డనియు, పీఠాధిపీరుఁ డనియు నే నెఱుఁగుదును. రామచంద్రపుర సంస్థాన పరిపాలన మంతయు నీతండ్రి యాలోచన సమసరించియే జరుగు చున్నదని గూడ నేనెఱుఁగుదును. అయిన నట్టివానినిఁ జంపుట నాకు అనివార్యమైనది. నీతండ్రి నాపీటలమీఁది పెండ్లి పడఁగొట్టెను. నీతండ్రి, నాకు సంరక్షణము చేయు నాత్మీయు లెవరును నాయెంట లేకపోవుటచే సుఖము గలుగదను కారణమున నామీఁదఁ జాల మక్కువ గలిగి యున్న కన్యను మఱియొకని కిప్పించుట నీవెఱుఁగుదువు. బలవంతపు బెండ్లియైన నెంటచే యాబాల నామీఁది ప్రేమను మఱలించుకొనఁజాలక యాత్మహత్య గావించు కొనుటయు నీవెఱుఁగుదువు. ఆమె పోవునపుడు నాయా శను, నా సుఖమును, నా యానందమును, నా చైతన్య మును గూడ దీసికొనియే పోయినది. అనఁగా చేనిప్పుడు జీవస్మృతుఁడ నై యున్నాఁడను. నామైహిక జీవితము నిట్లు కుంభీపాకనరకమునఁ గూలఁద్రోసివేసిన నీతండ్రిని జూచి నేను కోపము నడఁచుకొనఁ జాలక పోయితిని. ఇప్పుడు నాశరీర మాపాదమస్తకము కోపముతో నిండి యున్నది. నాయచుజ్జను బడసి నాయనుచులు నీతండ్రిని

జిత్రవధచేసి వేసిరి. అట్టి మహాత్ముని శవము నీవు వచ్చు నంతదనుక దిక్కులేక పడియుండుటకు నేనంగీకరింపఁ జాలకపోయితిని. ఆకారణముచే దహనంస్కారము చేసి తిని. అందులకై శవమును గ్రామమునకుఁ జాల దూర మున నున్న రుద్రభూమికేఁ గొనిపోయినచో మారహ స్యము బట్టబయలైపోవునను భయమున నింటియందే చితి యేర్పఱిపించితిని. నీయిల్లకవిత్తమైపోయినదని నీవు విచారించకుము. నీతండ్రి నీయింటియందే దహనము చేయఁబడుటకు విచారించుటకుమాటుగ సంతసించెద వేని నీవా పండితసార్వభౌమునకుఁ దగిన కుమారుఁడ వయ్యెదవు. మంచిగంధపుఁ జెక్కలతో నిర్మింపఁదగిన నీ తండ్రి చితి కేవలముతదితరములగు కజ్జలతోడనే నిర్మింప వలసి వచ్చినందులకు మాత్రము వగచుచున్నాను”

“గ్రామదేవతను గుఱించిన భిన్నాభిప్రాయమును బురస్కరించుకొని గ్రామస్థు లెల్లరును గలిసి నన్నతినీచ ముగ నవమానించుటవలన నేను రామవరమును గొల్ల కొట్టఁ దలఁచితిని. రింగువేయుటవలన భయంకరమై యున్న నేడబొమ్మ వారి సీమాపదనుండి యెట్లుతప్పింపఁ గలదో చూత మని నేనాపని చేయఁదలఁచితిని; గాని యంతలో నీవు వచ్చి నాపౌఞు విచ్చిన్నము చేసి వేసితివి. ముసల్మానులు భారతీయులును గలిసి నాయను

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

చరులు ఎనుబదిమందిమాత్ర మేమిగిలిరి. తక్కినవారెల్లరు ననఁగా నూటయేఁబండు నీయాశ్వికవీరుల ఖడ్గములకు బలియైపోయిరి. అదంతయు నీకుఁ దెలిసినదియే. మాయూరి పెద్దలు గ్రామదేవతయే తమ్మావిపత్తునుండి తప్పించెనని సంతసించుచున్నారట. భయంకరమగు ఆదొమ్మిలో నీభటులవలన సంహరింపఁబడిన నాయను చరు లెల్లరును గూడ గ్రామదేవతకే బలిపెట్టఁబడి రని సంతసించుచున్నారట. కానిమ్ము, ఆదేవత యేమిచేయ కలదో నేనింకను బరీక్షించి చూచెదను. నాకంఠములోఁ బ్రాణము లున్నంతవఱకు నేను ఆగ్రామదేవతను విచ్చి న్నము నేయు ప్రయత్నమునుండి విముఖుఁడను గాఁజాలను.”

“ఇంతటితో నాయెడల శత్రుత్వమును వదలుకొనవల సిన దని నేను నీకు సలహా చెప్పుచున్నాఁడను. మఱియు నట్లు చేయవలసిన దని ప్రార్థించుచున్నాను. ఏమన ? నీవు వర్ధమానచంద్రుఁడవు. నినుబోలు వీరులు సాయ పడకున్నచో రామచంద్రపురసంస్థానము నిరపాయముగ నుండఁజాలదు. అదియుఁగాక ; ఇప్పుడిప్పుడే నీయెడల సాంసారిక సౌఖ్యములు ప్రసన్నము లగుచున్నవి. నిన్న గాక మొన్ననే నీకీయధికారము ప్రత్యక్షముగ హస్తగత మైనది. నీది ఇప్పుడు నూత్నాశ ; నూత్నసుఖము ;

మాతనానందము. ఇంక నాతో విరోధించి వాని నన్నిటిని
దగ్ధము గావించివేయకుము. నీతండ్రి వెంటనే నీవుగూడ
స్వర్గయాత్రోన్ముఖుడవై యీప్రాంత గ్రామములయం
దెల్లఁ బులిబూరికిఁ గల ఘనతను విధ్వంసముచేయకుము.
రామచంద్రపుర సంస్థానపు పీఠాలోకము నాయకమణిని
గోల్పోయె నను నపవాదమును గలుగనీయకము. నా
నలహాను మన్నింపుము. నా ప్రార్థనమును బరిచా
లింపుము”

“నేనీ స్వల్పవయస్సునందే శతవృద్ధుడ నై పోయితిని.
మృత్యుకామిని నాయెడల నింకను బ్రసన్నకాకపోయి
నను విలయసాగరమున నీదులాడవలయునని నేను చాల
ముచ్చటపడుచున్నాను. నాకదియే సుఖకరము. నా
హృదయక్షేత్రమున మజలఁ బ్రణయము రేకెత్తునని నా
కాశలేదు. నా కైహికసుఖ ప్రత్యాశ గూడ లేదు.
కొలఁది దినములయందే నేను జీవయాత్ర ముగింపవలయు
నని నిశ్చయించుకొంటిని. పోవుచుఁబోవుచు ఘనకార్య
ములు చేసి పోవలెనని తలంచితి. స్వర్గసౌఖ్యము ననుభ
వింపవలయునని నాకుఁ జాల నాశగలదు. అది సిద్ధించు
టకే నేనీ పీఠవిహారమును బ్రారంభించితిని”

“నాదాడితో నీవింకను బ్రసక్తి గలిగించుకొందువేనిఁ
దెలిసియుండియు బుద్ధిపూర్వకముగ నీవీ జూదమును

బ్రాహ్మించితి వన్నమాట. అదియే నిజమగునేని నేను నా ప్రాణాధనముల నొడ్డియే యుంటిని. నీవుగూడ నీప్రాణముల నొడ్డవలయును. నీప్రాణములతోఁబాటు నీతమ్ముఁడు నీబావమఱుఁచి మున్నగు నెల్లర ప్రాణములు నొడ్డవలయును నీ సర్వస్వము నొడ్డవలయును. ఈ జూదమున గెలుపు నీకే లభించునేని నాకు సంకోపమే; గాని నా కంతముతోఁ బ్రాణము లున్నంతవఱకును నీవు విజేతవు కాఁజాలవు. నేనుగూడ నట్లే నీవు బ్రతికియున్నంతవఱకును జయింపఁజాలను. ఈ జూదమునకు మనలో నొకని మరణమే యవధి. ఇరువురమును జచ్చిపోయినచో విచారమేలేదు; గాని నీవు మాత్రము బ్రతికియుండుట నాయభీష్టము”

“కాని పండ్రెండు దినములవఱకును నీ వీ ప్రయత్నములఁ బ్రవేశింపవలదు. నీవు నీతండ్రి కుత్తరక్రియలు గాపింపవలసి యున్నది. ఈపండ్రెండు దినములయందే నీవిందుఁగా దిగితివేని నీవు చేసిన కర్మయంతయు వ్యర్థమగుటయు, నీతండ్రి యాత్మకు శాంతి యొదవక పోవుటయుఁ దలస్థించును. నీకీ యడ్డంకులు దీటునంతదనుక నేనుగూడ విశ్రమించియే యుండెదను. తరువాత మన బలాబలములను జూపుకొందము. అనఁగా మఱల జూదము ప్రారంభింతము”

“నాస్థిరనివాస మెచ్చటనో నేనెప్పుడెచ్చటనుందునో, యెప్పుడేమి చేసెదనో. యేరును దెలిసికొనఁజాలరు. నీ విష్ణుఁడు సంపూర్ణబలుఁడనై యున్నాఁడవు. నేనట్టిస్థితిలో లేను ; కావుననే నాకీరహస్యస్థితి. “అట్టి ప్రవర్తనము నీపొగుపమునకు మాలిన్యమొదవింపదా?” యని నీవడుగ గుము. నీవును రాజ్యతంత్ర పారంగతుఁడవు. ఎట్లు ప్రవర్తించిన నాతోడయమును, బరవినాశమును గలుగునో యట్లు ప్రవర్తించుటయే రాజనీతివిదుని ధర్మము. తప్పి వచ్చినపుడు కూట యుద్ధము గూడ శాస్త్రసమ్మతమే. తొలుదొట్టి సంతాపాగ్ని హృదయమున రహస్యముగఁ బ్రాదుర్భవించి ప్రశ్నయవము నెట్లు దగ్ధముగావించునో యంతఃకలహములు కుటుంబములను, సంఘములను, రాజ్యములను, దేశములను ఎట్లు విచ్ఛిన్నముగావించునో యట్లే నేను మిమ్ము ముప్పుతిప్పులు బెట్టి మూఁడుచేరల నీళ్లు త్రాగించెదను. కాల మెట్టి వింతలను బ్రదర్శించు చుండునో చూచుచుండుము”

“పండ్లెండు దినములవఱకును నేను నీప్రవర్తనమును బరీక్షించుచుందును. తరువాత నాకొఱకు నీ కెదురుచూడ నక్కఱలేదు. నాకు నేనే వచ్చి మన జూదమునఁ బ్రవేశింతును. అప్పుడు నా రాకను నీకు విధిగా నెఱింగించెదను. ఎట్లెఱింగించెదనో యప్పుడే తెలిసికొనఁగలవు. నీవు

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

ప్రవేశించినట్లు మాత్రము నాకుఁ దెలుప నక్కఱలేదు. నీవు ప్రవేశింపక పూర్వమే నీసంకల్పమును గ్రహింపఁ గలను. గోడలకుఁ జెవులుండునని నీవు వినియేయుందువు. ఇప్పు డింతకంటె నీకుఁ దెలుపవలసిన సంగతులు లేవు. ఎప్పు డే యవసరము తటస్థించినను నీకుఁ దెలుపుచునే యుందును ; గావున నిప్పు డింతతో విరమించుచున్నాను.

ఇట్లు

భు జంగ రాయఁ డు.

ఈజాబు తుదవఱకును విని మాధవశర్మాదులు నిర్విణ్ణులైరి. అపుడు ప్రసాదరాయఁడు సదర్పముగ లేచి నిలువఁబడి చుఱచుఱఁ జూచుచు :— “నేను ప్రథమము నందే యిది భుజంగరాయని పనియని తలంచితిని. అది నిశ్చయమే యయ్యెను. భుజంగరాయనినిఁ బ్రతిఘటించి పనిచేయుటకు మనము పూనుకొనమేని రామవర గ్రామ వాసులకు విపత్తు తప్పనిదగును. తన కపాయమువచ్చు నని ప్రజల యాపదల కడ్డుపడని రాజపురుషుఁ డథమాధముఁడు. ప్రజలు చెమటయొడ్చి సంపాదించు కొనిన ధనమును బన్నులను పేరుతో వసూలుచేసి వారి మంగళము కొఱకు పనిచేయకపోవుట రాక్షసకృత్యము. రామవరము వారు భుజంగరాయని యెడల నక్రమముగనే ప్రవర్తిం

చిరి. అయినను భుజంగరాయఁడు సర్వదాహము సేయఁ
బూనినాఁడు. వాఁడు మూర్ఖశిరోమణి. వాని దంభపు
వ్రాతఁజూచి మనము ధైర్యమును గోలుపోవుట పోరు
షముగాదు. వానికల నూడినంత చాతుర్యముతోఁ గర
మును ఖడ్గము నాడినప్పుడు చూత” నని పలికెను. అది
విని యెల్లరు నౌ ననిరి. అప్పుడు ప్రసాదరాయఁడు
తమ్ముని, బావమఱఁదిని, భీమారెడ్డినిఁ జూచి “షాసాను
ర్థ్యములను జూపుటకు సమయము వచ్చినది. ఇప్పుడు
మనము శత్రువులయెడల నవలంబింపవలసినవి మోసము,
దంభము, మాయ, రహస్యము, శోధనము, కఱకుఁద
నము, నిర్దాక్షిణ్యము రహస్యభేదనము మున్నగునవి.
మీరిప్పుడు చాల మెలఁకువతోఁ బ్రవర్తింపవలయు” నని
మఱలఁ జెప్పెను. అందఱు నందులకు సమ్మతించిరి “ఈ
యుత్తరముసంగతి యేరికిఁ దెలియనీయఁగూడ” దని
గూడ వారు చెప్పుకొనిరి. భుజంగరాయని వివాహ
ప్రస్తావము విని దుఃఖిపూరితులై యున్న వారందఱును
భక్తున నవ్విరి.

7

అప్పటికి వీధియు నరఁగులును గుమ్మమును గ్రామస్థులగు
పిన్నలు, పెద్దలు, యువకులు మున్నగువారితో నిం

శ్రీహంస సుబ్రహ్మణ్యకాశ్మీ సవలలు

పోయెను. ఇంచుమించుగ నాగ్రామమునందలి నూటిండ్ల బ్రాహ్మణులును వచ్చిరి. ప్రముఖులగు వైశ్యులు రెడ్లును గూడ వచ్చిరి. అందఱును లోనికి వచ్చి ప్రసాదరాయనిఁ జూచుటకుఁ ద్వరపడుచు భట్టాచార్యుని మరణమును గుఱించియు హంతకుల సామర్థ్యమును గుఱించియు ముందు ముందు నమకుఁ గలుగఁబోవు నాపత్తులను గురించియుఁ జర్చలు సలుపుచుఁ క్రిందను పూర్వము బడుచుండిరి.

అప్పుడు జగ్గయ్య ప్రసాదరాయని కనుసన్న గ్రహించి లోనికి రావచ్చు నని ప్రజలకుఁ జెప్పెను. వెంటనే కట్ట తెగిన చెఱువు నీటివలె నొక్కక్షణములో నాజననంఘ మంతయు లోనికి వచ్చి యంతటను గ్రమ్ముకొనియెను. తొలుదొల్తవచ్చి ముందు మూగియున్న బాలురను గిళోరవయస్కులను గొందఱు యువకులను నెనుకకుఁ ద్రోసివేసి, పెద్దలును వెనుకఁ బడిపోయిన ప్రముఖులును ముందునకు వచ్చుటతో నొకటిరెండు నిమిషములు కడచిపోయెను. వచ్చినవా రెల్లరును బ్రసాదరాయనిఁ బరామర్శచేయుటకుఁ ప్రారంభించిరి.

కొంద “టీట్టి యవస్థ తటస్థించునని మేము కలనైనఁ దలంచి యుండ” లేదనిరి. కొంద “టీట్లగు నని తలంచుట కవకాశమే లేకపోయె” ననిరి. కొందఱు చాల దారు

ణము జరిగిన దనిరి. కొంద “తీది యేరికినిఁ దెలియలేదు. చాల రహస్యముగ జరిగి పోయిన” దనిరి. వఱటికొందఱు “తెలిసినచో నింతటి దుర్వ్యాపారము జరిగియుండునా? హంతకులుపాణములతోఁబోయియుందురా!” యనిప్రతాపములు పలుకసాగిరి. “చిరకాలము కాశీలో వసియించి విద్య సముపార్జించి, యచ్చటివారితో వాదమాడి గెలిచి, యతులై శ్వేతము నఖండవైభవము ననుభవించి, స్వయముగవీరుడై, వీరులమధ్య నుండియున్న వీరజనకులకే యిట్టి యవస్థ పట్టినప్పు డన్యుల పనియేమి కావలసిన”దని కొంద అనిరి. రామచంద్రపురసంస్థానపు విజ్ఞానభానుఁడస్తమించిపోయె నని యెల్లరు నంగలార్చిరి. పిదపఁ గొందఱు ‘హంతకు లెవ్వరో తెలియవచ్చినదా!’ యని ప్రశ్నించిరి. “ఈపని భుజంగరాయఁడే గావించి యుండును. సందేహ మేల” యని కొందఱు ప్రశ్నరూపముగ సమాధానము చెప్పిరి.

అపుడు మాధవశర్మ తలయూచుచు “నౌనౌను, ఈదౌర్జన్యమును గావించినవాఁడు భుజంగరాయఁడే యని తెలియవచ్చినది. అంతకంటె నిట్టిదుష్కృత్యమును గావించు సశక్తదుర్జనుఁడెవ్వఁడున్నా” డని పలికెను. అంతబ్రవాదరాయఁడాజనసంఘమును జూచియిట్లనియెను. “మీరనినట్లు చాలదారుణవ్యాపారమే జరిగినది. రామ

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

చంద్రపురసంస్థానవిద్యల్లోకము నాయకమణిని గోలు పోయినదనియే చెప్పవచ్చును. హతశేషు లగు ననుచరు లతో భుజంగరాయఁ డీచుట్టుపట్లనుండకుండ బాటిపోయి యుండు నని భావించితిమి; గాని యింత యగునని తలఁప లేదు. మేమట్టియభిప్రాయముతో నుపేక్షించియుండుటను బట్టి వాఁడు నిగూఢముగ వీరమధ్యమున నింతటి పని చేయఁగలిగెను. ఇక వాఁడు ప్రాణములతోనుండునని మీరు తలంపకుఁడు. కొలఁది దినములయందే మీరు వాని మరణవార్తను వినఁగలరు. ఇంతటి గ్రామమున నొక్క మాయిల్లుమాత్రమే దోచుకొనుటవలన వాని పరిజనుల సంఖ్యాహైన్యము తేటపడుచున్నది. వాఁ డిక మీఁద మిమ్ముగూడ బాధించు నని భయపడఁబోకుఁడి. మీరక్షణమునకు మేము తగిన ప్రయత్నము లన్నియుఁ జేసెదము. అయినను మీరు కేవలము నిద్దురవో వలదు. అందఱును గనుగలిగి యుండుఁడు. ఎవరైన భుజంగరా యని రహస్యములను మాకుఁ దెలుపఁగలిగినచో గొప్ప బహుమానము చేసెదము. ఇక మాతండ్రిగారినిగుఱించి విచారింపవలదు. దైవసంకల్ప మిట్లున్నదని మనస్సులకు సమాధానము చెప్పుకొనుఁడు. సజ్జనులను బాధించినఁగాని దుగ్గాఢుల వినాశమునకుఁ గారణముగలుగదు. ఇక నెట్లును భుజంగరాయఁడు జీవించి యుండఁడు ”

ఇంతలో “మంత్రపరివారసమేతముగా రాజావారు వచ్చినా” రని కోలాహలము చెలరేగెను. జనసంఘ మంతయుఁ గొంతతడవు కలగఁద్రొక్కుకొని దారి యిచ్చెను. వెంటనే రాజోచితవస్త్రములను గాక సామాన్యము లగుదుస్తులనుదాల్చి గుమ్మముదాటివచ్చుచున్న రాజు, యువరాజు, మంత్రప్రభృతులును ప్రసాదరాయాదులకుఁ గాన్పించిరి. వారందఱముఖములునుగూడ మూనములై యుండెను. ప్రసాదరాయనిఁ జూచినతోడనే రాజు కన్నుల నీరుగ్రమ్మెను. యువరాజు కపోలములపై నశ్రులహరియే ప్రవహింపఁజొచ్చెను. తక్కినవారి స్థితియు నట్లేయుండెను. వారినిఁజూచి ప్రసాదరాయాదు లెదురేగిరి. రాజు ప్రసాదరాయనిఁ దటాలున గౌఁగిలించుకొని “విజ్ఞానభానుఁ డస్తమించెనా ? నాపాలిటి వేల్పుతేఁ డవతారమును జాలించెనా?” యని యాక్రోశింపసాగెను. అదిచూచి తక్కిన వారెల్లదును నగచిరి. ప్రసాదరాయనికీఁ గూడ విచార మాగినదికాదు. రాజు భుజముపై ముఖము నానుకొని యాతఁడు దుఃఖింపఁజొచ్చెను. అతని కనులనుండి దొరలు నవిరళబాష్పధారచే రాజుభుజము మీఁది కంచుకభాగము తడిసిపోయెను.

కొంతతడ వెవ్వరును మాట్లాడఁజాలక నిలువఁబడి పోయిరి. దుఃఖిభరమ్మున నెల్లరకంఠస్వరములును రుద్ధము

లై పోయెను ; అపుడు మంత్రి “దీనుల పాలిటి కల్ప వృక్షము తుద్ర వాయువిక్షేపములచే గూలిపోయినది. చూచుచుండగనే సరస్వతి తనపురుషమూర్తి నుపసంహరించుకొనినది. రామచంద్రపురరాజ్యలక్ష్మి తనరక్షకుని గోల్పోయినది” యని యాగాంభీర్యమునకు భంగము గలిగించెను. ఈవాక్యము నాధారపఱచుకొని రాజు మనసు కుదుటఁబఱచుకొని “లీలామానుష విగ్రహుని చితి యెచ్చటనున్న” దని యడిగి దానింజూచుట కాత్ర పడసాగెను. మాధవశర్మ పురోగామియై రాజును చితి యున్న గదికి గొనిపోయెను. అందఱును జితికి మ్రొక్కిరి. రాజు నిటలతటఘటితాంజలియై గడ్గదకంఠుడై “సుకృతీ ! ఇట్లు లైతివా?” యని యంగలాఞ్చెను. ఎల్లరు నొక్కక్షణ మచ్చట నిశ్చేష్టులై నిలువఁబడిపోయిరి.

పిదప నెల్లరును బైటకువచ్చి ప్రసాదరాయని యాలోచనా మందిరమునకుఁ బోయిరి. తరువాతఁ బులిబూరు గ్రామనివాసు లెల్లరును జితియున్న గదిలోనికిఁ బోయి “మహాత్మా ! మమ్ము విడిచిపోయితివా?” యని చితికి మ్రొక్కి మ్రొక్కి వగచిరి. ఆజనసంఘమున మఱలఁ గల్గోలము ప్రారంభమయ్యెను. భీమారెడ్డి చాలఁ బ్రయత్నించి దానివేగమును గొంచె మడఁపఁగలిగెను.

గ్రామస్థు లెల్లరు నీతొందరలో నున్న సమయమున లోపల రాజు ప్రసాదరాయని, మహేంద్రునిఁ జూచి చాల విచారముతో “వై వసంకల్ప మిట్లున్నది. దానికి మనమేమి చేయఁగలము? ఇఁక విచారించుట తగదు. ధైర్యము తెచ్చుకొనవలయును. మీ మీఁదఁ జాలఁ గార్యభార మున్నది. మీరు ధైర్యము వహించి మీ తండ్రిగారి యశస్సు నిలుపవలెను. ప్రకృతము చాల నపాయకర మగు స్థితి సంభవించినది. కనుగలిగి ప్రవర్తింప కున్న లెక్కలేని చిక్కులు కలుగఁగలవు. గతమును విస్మరింపవలెను. భావికాలమున నిర్విఘ్నముగ విజయము నందుటకుఁ బ్రయత్నింపవలెను. ఐహికజీవిత మాపత్పరం పరాకలుషితము. ఇమనుల కడలుట పురుషలక్షణము గాదు” అని యనేకవిధముల సమాశ్వాసించెను. యువ రాజు, మంత్రి మున్నగువారు గూడ నిట్లే యొకటిరెండు మాటలు చెప్పిరి.

అందులకుఁ బ్రత్యుత్తరముగాఁ ప్రసాదరాయఁ డిట్లు చెప్పెను. “ఏలినవారికి మాపైఁగల కటాక్షమునకుఁ గృతజ్ఞులము. సామాన్యులకుఁ బురాకృత పుణ్యపరిపాక మునఁ గాని మకుటధారుల యనుగ్రహపాత్రులగుట సంభవింపదు. తమ భక్తిగౌరవములకు భాజనులైన మాతండ్రి గారు ధన్యులు. వారి యంశ నాయం దెంతమాత్రమును

లేదు. అయినను దేవరవారు మాయెడల నవ్యాజప్రేమను జూపితిరి. ఇది నావంటివాని కలభ్యము. తమ ప్రజలలో నొకఁడ నైనందులకును, విశేషించి తమ సేవకుఁడ నైనందులకు నేను గర్వపడుచున్నాఁడను. విష్ణ్వంశ సంభూతులగు ప్రభువుల యాగమనమువలన మాతండ్రి గారు ఈశ్వరసాయుజ్యమును బడసినారనుట యథార్థము. ఆశ్వికులు వచ్చి మాతండ్రిగారి మరణవార్త చెప్పినప్పుడు దుఃఖాతిశయమువలన జ్ఞానశూన్యులమై తమయానతిఁ గొనకయే వచ్చినందులకు లజ్జించుచున్నాము.”

“మీకిట్టి సందేహము వలదు. మాచిరంజీవి యెట్టి వాఁడో మీరు నట్టివారే యని మేము భావించు చున్నాము. మొదటినుండియు మీకును మాకు నట్టి యవ్యాజస్నేహబాంధవ మమరియున్నది. మేము కాల్య ములను దీర్చుకొనునప్పటికి దారుణమగు నీవార్త విన వచ్చెను. ఇక నచ్చట నుండలేక పోయితిమి. మంత్రమున్నగువా రంతకుఁ బూర్వమే మాకొఱకెదురుచూచు చుండిరి. మేమిక్కడ కెట్లు వచ్చితిమో యెఱుఁగము. అప్పుడు మాహృదయములు కేవలము నిబిడ దుఃఖాంధ కారచ్ఛాయలచే నావృతము లై పోయియుండెను. మీ ముఖేందునుండలమరీచులు ప్రసరించు సంతదనుక మాకుఁ జైతన్యము గలుగలేదు.” అని రాజందులకుఁ బ్రత్యు

త్తర మిచ్చెను. అపుడు మంత్రి వారికి దుఃఖార్త యగు రాణి మాటలుగా నిట్లు చెప్పెను. “నాయనగారి మరణము మీకంటే మాకు విచారకరమైనది. అయినను విచారించుటవలనఁ బ్రయోజనములేదు. తను పవిత్ర ప్రవర్తనవలన నీశ్వరసాయుజ్యము నందియున్న నాయనగారిని గుఱించి విచారించుట తగదు. వివేకమహితులగు మీకుఁ జెప్పవలసిన దేమున్నది? నేనిప్పుడే పులిబూరు వచ్చెదను. వచ్చి నాయనగారి పవిత్రచిత్తినైన నారసి ధన్యురాల నయ్యెదను. అనసాననమయమున—బ్రతికి యుండఁగా వారిని మఱియొకమాటుదర్శింపఁజాలకపోవుట యథార్థముగ నాదురదృష్టమే. నా రాకనుగుఱించి యొకింత తెలియఁజేసి చెల్లెండ్ర నూరడించుచుండుఁడు.”

అందులకుఁ గూడఁ బ్రసాదరాయఁ డిట్లు చెప్పెను. “అక్కగారికి మాయందుఁగల సోదరవాత్సల్య మనిర్వచనీయ మగుట యెఱుంగుదుము. ఆమెకూడ స్వయముగ వచ్చి యీవిసత్సమయమున మమ్మోదార్పఁ జూచుట నిజముగ మాభాగ్యమే. మావిచారమున నామెయుఁ బాలుగొనియుండుటవలన మావల్లనైన యపరాధము లన్నియుఁ జెల్లాచెదనై పోయినవన్నమాట.”

ఇంక నిట్లు వారు కొంతతడవు మాట్లాడుకొనిన పిదప హంతకుల ప్రస్తావన వచ్చెను. అపుడు ప్రసాదరా

శ్రీసాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

యని సంగీతము నెఱింగి కుమారస్వామి చదువుడని భుజంగరాయని లేఖను మంత్రి కీచ్చెను. అదివిని రాజును వెంటవచ్చినవాడును నిర్విణ్ణులై “అన్నా ! దుర్మార్గుడెంత పనిజేసె” నని మఱియొకమాట పగచిరి. పిదప రాజు లేచి యిట్లు చెప్పెను. తక్కినవారెల్లనుగూడ లేచిరి. “ఇది భుజంగరాయని పనియే యని మేమింతవఱకే ధ్రువ పఱచికొంటిమి. అది యథార్థమే యైనది. జాబులోని సంగతులను జూడ వాడు చాలఁ బట్టుదలతో నున్నట్లు తోచుచున్నది. అయినను గేవల మీవ్రాతను నమ్ముటకు వీలులేదు. భయపెట్టుట కిట్లు వ్రాసియుండవచ్చును; గాని మన మేమిటి యుండరాదు. మన మెల్లయినను వానిని సంహరించి తీయవలెను. మన మెంత ధైర్యముతో నున్నను వాని మరణవార్తను వినునంతదనుకఁ బ్రజలలో శాంతి యొనఁగూడదు.”

అప్పటి కివ్వలనున్న ప్రజల కలకలం బంతయు నడఁగెను. రాజ ప్రభృతు లెల్లరు నివ్వలకు వచ్చిరి. వారిం జూచి ప్రజలు నిశ్శబ్దముగను గంభీరముగను నిలువఁబడిరి. రాజిట్లు చెప్పెను. “సంగతిసందర్భములన్నియుఁ జూడఁగా హఠాత్తులు భుజంగుని యనుచులని తోచుచున్నది. విద్రోహు లెవరైనను హిండ్లను రూపుమాపుట కిర్తవ్యము. ఈవిషయమున మేము తగు ప్రయత్నములను

గావించెదము. వానికొఱ కేరును జడియనక్కరలేదు. హంతకుల యునికిని, రహస్యమును మాకుఁగాని తాణే దారుగారికిఁగాని తెలిసినను, నాండ్రను బట్టి యొప్పగించి నను మంత్రిసామంతాదులతో నిండియున్న మా సభాస్థానమున వారికి విశేషఁబహుమానము గావించుము.”

ఇదివిని యెల్లగుఱు రాజు నౌదార్యమును మెచ్చు కొనిరి. ప్రసాదరాయఁడు తమ్మునితోఁగూడఁ జెల్లెండ్రను జూచుటకై మాధవశర్మ యింటికి బయలు దేఱెను. రాజును, యువరాజునుగూడ వారితో నరిగిరి. తక్కిన వారు తాణాకుఁ బోయిరి.

8

ప్రసాదరాయఁడును, మహేంద్రుఁడును దమ యింటి ముందు గుఱ్ఱములను దిగి లోనికరిగిన వెంటనే వారు రాజధానినుండి వచ్చిన వార్త మాధవశర్మ యింటనున్న జానకీరక్మిణులకుఁ దెలియవచ్చెను. తరువాతఁ గొంచెము నేపఁకికే మంత్రిసామంతాదులతోఁ గూడి రాజు వచ్చిన వార్తగూడఁ దెలియవచ్చెను. రాజు వచ్చిన తరువాత నచ్చట జరిగిన పనులును, రాజు విచారపరిమితియు, సోదరులను సమాశ్వాసించుచు రాజు పలికిన పలుకులును, నాతఁడు ప్రజలతోఁ జెప్పిన మాటలును, మాధవశర్మ

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

యింటి కెల్లరును బయదేరుటయుఁగూడఁ దెలియవచ్చెను. ఆకారణమువలన వారి కపోలఫలకములపైఁ బ్రవహించు నశ్రులహరి యవిచ్చిన్న మయ్యెను. దానిని నిరోధించు టకు మాధవశర్మ గృహిణియు, వంటలక్కయుఁ బ్రయత్నించిరి. రుక్మిణి యత్తఁగారుగూడ నొకటిరెండు తడవలు ప్రయత్నించియే యూరకుండెను. అందఱు ప్రయత్నములవలనను గలిగిన ప్రయోజనము తెల్లవాటినది మొదలు గొంతెత్తియేడ్చుటమాని లోలో దుఃఖించుట యొక్కటియే.

ఇంతలోఁ బ్రసాదరాయాదు లచ్చటకు వచ్చిరి. తోడనే యీ సంగతి లోపలఁ దెలిసిపోయెను. మఱల జానకీ రుక్మిణుల హృదయములు కలఁగిపోయెను. అశ్రు బిందూద్గమంబున వారి తీక్ష్ణదృక్కులు మందములై పోయెను. మఱల నది యొకింత తేరుకొనునప్పటికిఁ బ్రసాదరాయఁడును మహేంద్రుఁడును వచ్చి ప్రత్యక్షమైరి. రుక్మిణి ప్రసాదరాయనిపైఁ బడి గొల్లుమనియెను. జానకీ పైటచెఱఁగుతో ముఖము గప్పకొని రోదనముప్రారంభించెను. జానకీరుక్మిణుల విచారము మఱల మిన్నముట్టెను. రాజనేక విధముల వారిని సమాశ్వాసించుచుండఁగా రాణి వచ్చెనను వార్త వచ్చెను. ఆవార్తవెంటనే పల్లకి

దిగి రాణి లోనికి వచ్చెను. మాధవశర్మ గృహిణియు,
గుమారస్వామి తల్లియు నామెను లోనికిఁ గొనివచ్చిరి.

జానకీయు దుక్కిణియు రాణిపైఁబడి యేడువసాగిరి.
అప్పుడు రాణి వారినిఁ బొదివిపట్టి యిట్లు చెప్పెను.
“దారుణవ్యాపారమే జరిగినది; గాని మన మిప్పుడు
విచారించుటవలనఁ బ్రయోజనమేమి? అమ్మగారు పరమ
పదించినప్పటినుండియుఁ దల్లియుఁ దండ్రుయుఁ దామెయై
మిగుల గారాబముతోఁ బెంచిన బాజయ్యగారికిఁ దట
స్థించిన దుర్మరణము తలంపునకు వచ్చినప్పుడు మనస్సు
చెదరిపోవుటయు, భావయంత్రము చిక్కుపడిపోవుటయు,
ధైర్యకంచుకము బ్రద్దలై పోవుటయు, విచారసాగర
ము తరంగితమై యుక్కిరిబిక్కిరి గావించుటయు యథా
ర్థమే అయినను నాయనగారి గిరిధైర్యమును దలంచు
కొనియు, వారి మంగళమును గోరియు మన మిప్పుడు
విచారమును దిగమ్రింగు కొనవలయును.”

ఆయక్కిసెల్లెండ్రు మఱలఁ గొంచె మూరడిల్లిరి.
పిదప రాణి భట్టాచార్యుని చితి చూచుటకై జయలు
దేతెను. ఆమెతోఁ గూడ జానకీదుక్కిణులును జయల్వె
డలిరి; గాని మాధవశర్మ యొకింత నిషేధించెను. అప్పుడు
రాణి మాధవశర్మను జూచి “మీయభిప్రాయము గ్రహిం
చితి. ఆహేతువువలనఁ జెల్లెండ్ర మనఃఫలకములు మఱల

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

బ్రద్దలగుట నిజమే అయినను, గన్నుమూసి తెలుచునంతలో నాయనగారి భౌతికశరీరము రహస్యముగ నదృశ్యమై పోయినది. ఇంక నీకండ్ల కాద్యముగలవిగ్రహ మెట్లును గాన్పించను. దానిని విశ్రమింపఁజేసిన చిత్తినైన నొక్క మాటు కనులారఁ జూడనిండు. ఇంక నాయనగారికిఁ బ్రత్యక్షముగ మ్రొక్క భాగ్య మెట్లును లేదు; గావున నాపరమపూజ్యుని యస్థిశకలములకైన గడసారి వంద నము లర్పింపనిండు. దాని వలన దుఃఖశాంతి గలుగ వచ్చును ” అని చెప్పెను. మాధవశర్మ మాటువలుకకుండ నమ్మితిం చెను. అందఱును బయలుదేరిరి.

ఆయింటిని సమీపించునప్పటికి రాణి హృదయమును, జానకీ రుక్మిణుల మనస్సులును దడదడఁ గొట్టుకొనసాగెను. కాళ్లయందుఁ గంప ముదయించెను. కంఠముల గాఢద్యము తోఁచెను. చూపులు చెదరిపోసాగెను. ఎట్టొట్టులో వారు భట్టాచార్యుని చితియున్న గదిలోని కరిగిరి. అక్కడ కరుగునప్పటికి దుఃఖాక్రాంతమై వారికి జైతన్యము పూర్తిగ లోపించిపోయెను. అక్కతన గొంఠ తిడవు వారా గదియందుఁ బుత్తడిబొమ్మలవలె నిలువఁబడి పోయిరి. రుక్మిణి రాణిభుజముపైఁ దన శరము నానుకొని యుండెను.

మాధవశర్మ వారిస్థితి యంతయుఁ జూచి రుక్మిణి యని

పిలిచెను; గాని యామె పలుకలేదు. అదిచూచి రాణి యామెమోముపై కెత్తుచుఁ జెల్లాయీ యని పిలిచెను. అప్పుడు నువ్వుణి దీర్ఘనిశ్వాసము విడుచుచుఁ గనులుపిప్పి రాణికంఠము క్రొగిలించుకొని శిరస్సునామె వక్షమున కానించి “అక్కా! నాయనగా రికఁ గాన్పింపరు గాబోలు” నని గొల్లునునియెను. అదివిని జానకీయు గొల్లునునియెను. అప్పుడు రాణి పిదచిచ్చియై నా కన్నీరు తుడిచి యనేకవిధముల సమాశ్వాసించి వారితోఁగూడ మాధవశర్మయింటకి వచ్చెను.

జానకీరుక్మిణుల నూరడించుటలోఁ బ్రవృత్తయైయున్న యామె కింతవఱకు ప్రసాదరాయని, మహేంద్రుని బలుకరించి మూరడింపుఁ బలుకులు పలుక నవకాశమే చిక్కదయ్యెను. అప్పుడు తెలిపిచేసికొని యామె యాయన్నదమ్ముల నిరువురను అనేకవిధముల నిచారముడిపి “నాయనగారి దివ్యాంశము మీయందు నీక్షిప్తమైనది. వారి దివ్యయశస్సుగూడ మిమ్ములంకరించును. వారిమర్దనులై నెగడిరి. మీరును శత్రుంజయులై వెలయుఁడు. సత్కార్యములయందును, దుష్టశిక్షణమునందును వారు చూపిన పట్టుదలయు, సామర్థ్యంబును, జాతుర్యంబును, ధైర్యోత్సాహములును మిమ్ము భూషించుఁగాత” మని చెప్పెను.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నవలలు

అప్పటి కై దారుగడియల ప్రొద్దెక్కెను. భట్టాచార్యుని నిర్యాణవార్తను విని మివులదుఃఖితులై ప్రసాదరాయనిఁ బరామర్శచేయుటకై వచ్చిన సమీపగ్రామవాసులగు పెద్దమనుష్యులు వీధియంతయుఁ గ్రిక్కిరిసి పోయియుండిరి. కుమారస్వామిచే నాజ్ఞపులై రాత్రి హంతకులను వెదకుటకై నల్వంకలకుఁ బోయిన గుఱ్ఱపురాతులు చనుదెంచి తమవ్యర్థప్రయాసను దెలిపి కర్తవ్యము నెఱుంగుటకు నిరీక్షించుచుండిరి. వారెల్లరును భట్టాచార్యుని మరణమునకు వగచుచు, రాజకుటుంబపుటాగమనమున కచ్చేరుపడుచు నితరమును మఱచియుండిరి.

అప్పుడు రాజు, యువరాజు, రాణీయు నానాకునెడలి పోయిరి. పోవునపుడు రాణి ప్రసాదరాయనింబిలిచి “తానొకటి తలఁచిన దై వమొకటి తలఁచును. పెద్దమఱుదలీనడుమనే సంక్రాంతిపండుగ నిమిత్తము పుట్టినింటికి వెళ్ళియున్నది. ఇట్లులగునని యేరి కెఱుక! మఱి కంక్షకును గూడ నీయేటి మకరసంక్రాంతి నుఃఖిసముద్రమున మునిగిపోవలసియున్నది. అయిన నేమి చేయఁగలము? నేడే మఱదండ్ర నిమిత్తము నావసంపు” మని చెప్పెను.

పిదపఁ బ్రసాదరాయఁడు తననిమిత్తము వీధిలోనిలిచియున్న పెద్దమనుష్యులతో మాట్లాడుటకుఁ బోయెను రామవరగ్రామవాసులు గూడఁ జాలమంది వచ్చియుండిరి.

యథాకాలమున దహనసంస్కారముతరువాతఁ జేయవల
సిన భట్టాచార్యుని యశార్థదైహికక్రియలు యథా
శాస్త్రముగఁ బ్రారంభమయ్యెను. మఱునాఁడే పుట్టినిండ్ల
నుండి రాధాదేవియు, శచీదేవియు వచ్చిరి. వారితోఁ
గూడఁ బ్రసాదరాయాదులను బరామర్శించుటకు వారి
తలిదండ్రులుగూడ వచ్చిరి. అప్పుడే ప్రసాదరాయని
తండ్రినై పు చుట్టాలును వచ్చిరి. ఆశ్రితులు, స్నేహితులు
మున్నగువారికి లెక్కయేలేదు. అందఱును వచ్చి తా
మొకమాఱు దుఃఖించి ప్రసాదరాయాదుల నొకమాఱు
దుఃఖింపఁజేసిరి. మనస్సులోనై నను భట్టాచార్యుని దూషిం
చినవారొక్కరును లేరైరి. ఎల్లరు నాతని విజ్ఞానమును,
వైభవమును, దీనదయాభుత్వమును, బరోపకారశీలతను,
శక్తిసామర్థ్యములను, గాజసభలయం దాతనికిఁ గలిగిన
పూజాగౌరవములను దలంచుకొని యంగలాఁచెడివారే.
ఎల్లరు నాకసమువీటిఁగి మీఁదఁబడినట్లును, విలయము
సమీపించునట్లును, బ్రళయాన్ని చిటచిటధ్వనములును,
బుష్కలావర్తమేఘముల గర్జారవమ్ములను వినుచున్న
ట్లును, చదల నంతటను వ్యాపించిన ద్వాదశాదిత్యుల
ప్రచండమయాఖిముల వేడిమికి మాడిపోవుచున్నట్లును
దుఃఖించెడివారే.

రామచంద్రపురసంస్థానమునందలి జనులెల్లరు నిట్లే
 విచారించిరి. మొత్తముమీఁద నెఱిగియున్నంతవఱకు
 భట్టాచార్యునిఁ దలంచికొని కన్నీరు విడువనివారు లేరు.
 కోవిదులు విద్యత్పర్వతము క్రంగిపోయినదని వగచిరి.
 వీరులు వీరతేజము మాసిపోయిన దని చింతించిరి.
 ఉత్కృష్ట భోగుల మని విష్టవీఁగు కొందఱు తమ కగ్ర
 స్థానము లభించెనని సంతోషించినను వారుగూడనై హిక
 సౌఖ్యము పీల్చివేయఁబడిన పిప్పియైపోయినదని దుఃఖం
 చిరి. దీనులు తమపాలిటి కల్పవృక్షము కూలిపోయినదని
 యును, సజ్జనులు ధర్మము నిరాలంబయైపోయిన దని
 యును, రమణీమణులు లోకశాంధ్ర్యం దస్తమించిపోయె
 ననియు వగచిరి..

మామగారిగొఱకు శచియు, రాధయుఁగూడఁ జాల
 దుఃఖించిరి; గాని శచివిచారమును రాధవిచారముతోఁ
 బోల్చుటకు వీలులేదు. రాధ రెండుసంవత్సరములనుండి
 కాపురము నేయుచుండుటవలన భట్టాచార్యుని ప్రేమా
 దరములకుఁ బాత్రురాలయ్యెను. భట్టాచార్యుఁడు రాధకు
 వరునకు మామయే; గాని యాదరమునఁదండ్రీయు,
 బ్రేగుమునఁ దల్లియు, స్నేహమున అత్తయు, సౌహార్ద
 మునఁ దోఁబుట్టువు నై యుండెను. రాధ కిప్పుడా యాద
 రము, నాప్రేమ, ఆస్నేహము, నాసౌహార్దము నన్నియు

జ్ఞాపికి వచ్చెను. ఆతఁడుచెప్పిన బుద్ధులుగూడ జ్ఞాపకము వచ్చెను. శచితండ్రి శచిని మహేంద్రున కీయవలయు నను తలంపుతో వచ్చి ప్రశంసించినపుడు భట్టాచార్యుఁడు రాధను నిర్దేశించి “ఆమెయే యిప్పుడీయింటికి సర్వాధికారణి యైయున్నది. ఆమెయే మహేంద్రునకు తల్లి. ప్రసాదరాయఁడే యాతనితండ్రి. ఆతనికిఁ బెండ్లిచేయ వలసిన బాధ్యత వారియందే యున్నది. మీరావిషయమును వారితోడనే ప్రస్తావింపుఁడు. మీ ప్రయత్నము కొనసాగునేని ఆమెయే పెండ్లిపెద్ద. ఆమెకే మీరువియ్యపుటప్పనములు చెల్లింపవలెను. ఆమెయే మీ కొమార్తె విషయమై పెండ్లికొడుకునకు నచ్చఁజెప్పఁగలదు” అని చెప్పెను. అట్లే శచితండ్రి రాధతోఁ జెప్పెను. “నాకు మీ రేకన్యను పెండ్లిచేసినను నిశ్చయముకాకపూర్వము నాకామె నొకమాటు చూపవలె” నని మహేంద్రుఁడు జానకిచేఁ దండ్రికిఁ జెప్పించుట దాను వినియుండుటవలన మాముగారి యభిప్రాయమును గుర్తెఱిగి యింకనీవ్రశ్నకు సమాధానముచెప్పుట యెట్లును దప్పదని విశ్చయించుకొని, చాల సంతోషముతోడను, జాల మొగమోటతోడను, జాలసిగ్గుతోడను రాధ యప్పుడు “పెండ్లికొడుకు మీగులఁ బెంకివాఁడు. మున్నుండు నధువు నాతనికిఁ జూపకుండ మేమేమియుఁజెప్పుటకు వలనుపడదు. మాచెల్లాయి

నొక మాటు మేము చూడవలయు” నని చెప్పెను. ఆసంగతిగూడ నిప్పుడామెకు జ్ఞప్తికివచ్చెను. మఱియు నామె సంక్రాంతికిఁ బుట్టింటి కరుగునపుడు భట్టాచార్యుఁడు ప్రేమతోఁ బిలిచి “తల్లీ! నీవిప్పుడీ యింటి కధి కారిణివై యున్నావు. గృహలక్ష్మి నీచిరవియోగమును సహింపఁజాలదు. నీసాన్నిధ్యమును బాసియుండుటచే వెల వెలఁబోవు నీగృహలక్ష్మిని నేను చూడఁజాలను. వేగ రావలయునునుమా” యని చెప్పెను. అప్పుడామె ముసి ముసినవ్వులతోడనే ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. అదిగూడ నామెకిప్పుడు జ్ఞాపకము వచ్చెను. హా! ఎంత కష్టము.

రాధకివియన్నియు జ్ఞప్తికివచ్చినపుడు హృదయము నీరైపోయెను. అవియన్నియు నామె తలఁచికొని తలఁచి కొని విచారించెను. మఱియు నారమణీమణి తన నాథునికిఁ జైతన్యము లోపించిపోయెననియు, దనపాలిటిదేవుఁ డవతారమును జాలించెననియు నేటితోఁ దనయింటి పెద్దదిక్కు కడ తేటిపోయెననియు వగచెను. ఈయనంతవిషాదముతో నామె శచీదేవినిఁ జేరఁబిలిచి “చెల్లెలా! నీవేమియు నెఱుఁగవు. నేటితో మనసంసారము గహనమై పోయిన” దని చెప్పి శోకించెను. ఇది విని పాపము ముద్దరాలగు శచి, యిందలియర్థము తెలిసికొనలేక తెలిసికొని నట్లే వెక్కివెక్కి యేడ్చెను. ఈతరున రాధ భట్టాచార్యుని

ద్యునికొఱకు జానకీరుక్మిణుల కంటె నెక్కుడు విచారింపెను.

రాధాదేవియొక్కయు, శచీదేవియొక్కయు నాగమనమునిమిత్తము నిరీక్షించుచు బులిబూరు గ్రామమునందే యుండిన రాణి, రాధ వచ్చిన యొకగడియకామె వచ్చిననార్తవిని పరామర్శించుటకు మాధవశర్మ యింటికి వచ్చెను. రాధ, రాజు రాణి మున్నగువారు వచ్చియున్న సమాచారమును నావికులవలన రాజమహేంద్రవరమునందే వినియెను. రాజదంపతుల యాగమనమువలనను, వారి విచారమువలనను రాధకు భట్టాచార్యునిఘనత మఱింత విశదమయ్యెను. “భట్టాచార్యుడు చాణక్యుని తరువాత మఱలనంతటివాఁ” డని తానవుడవుడు పుట్టినింట వినిన జనవాక్యమునందలి యాధార్థ్యమిప్పుడా మెకు మఱింత విశదమయ్యెను. ఆ కారణముచే రాణి చూడవచ్చినపు డామెహృదయమున విషాదసాగరముబృత్తుగఁ బొంగి పోయెను.

రాణి యనేకవిధముల రాధ నూరడించి “నిన్నుజూచి యేమియునెఱుఁగని ముద్దరాఱు, శచి ఘోరాతిఘోరముగ విలపించుచున్నది. జానకీరుక్మిణులవలె మీరుగూడ నిట్లు వగచుచుండినచోఁ దమ్ముల కెట్లు ధైర్యము నిలువఁగలదు? ఈ యాపత్సమయమున వారిపైఁ జాల భార

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవనలు

మున్నది. నీవు ధైర్యముగొల్పకున్నచో వారీవిపత్సము
ద్రమును దరించుటెట్లు? జానకీరుక్మిణు లిప్పుడు విచార
వివశలై యున్నారు. మీయింటి యాజమాన్య మంతయు
నిప్పుడు సంపూర్ణముగ నీమీఁదఁ బడిపోయినది. అనే
కులు వచ్చుచుందురు. అనేకులుపోవుచుందురు. సీవిట్లున్న
వారిని సరిచూచువా రెవ్వరు? ఈవిచార మనంతమైనదే;
దుర్భరమైనదే; గాని మనస్సును దిటవుపఱుచుకొనవలెను.
గతింఁగిన దానికి వగచినఁ బ్రయోజనములేదు. బ్రతికి
యున్న వారికొరకు జాగ్రత్తపడవలెను. నేఁడు దుఃఖ
మును దెచ్చిపెట్టిన యీసంసారచక్రము గేపే సంతోష
మును దెచ్చిపెట్టును. ఇమలను, విచారమును, విస్మృతి
జలావర్తనమున ముంచివేయవలయును. నీవంటి రమణీ
మణికి ఇంతవిచారము తగునా?” యని రాధను హెచ్చ
రించెను.

“వదినే! నీవుచెప్పిన దంతయు చుఢార్థము. స్నేహ
రసకూలంకషమై ప్రేమైకనిలయమై, యానందమందిరమై
వెలయు మామగారి గంభీర ముఖమండల మింకను
స్మృతిదర్పణమునఁ బ్రతిబింబితం బగుచునేయున్నది.
“తల్లీ” “రాధా” యను వారి ప్రేమసంబోధనము లిం
కను వినుచున్నట్లేయున్నది. ఆపూర్వస్మృతి యంతయు
హృదయమును గలచివేయుచున్నది. నడుమనడుమ నా

హృదయమున ధైర్యప్రసార మగుచునేయున్నది; గాని
 వినీలనిబిడవిషాదజలదశంక్తి దానినిఁ గప్పివేయుచున్నది.
 జానకీ రుక్మిణుల విచారస్థితిని దిలకించుటవలన నది
 మఱింత విజృంభించుచున్నది; గాని విడిపోవుటలేదు. అయి
 నను నీవు చెప్పినట్లు మనస్సు రాయచేసికొనక తీరదు.
 అట్లే చేసికొనియెదను. అత్తగారి నెఱుఁగనే యెఱుఁగను.
 మామగారికైన సేవఁజేయుభాగ్యము రెండు సంవత్సర
 ములయందే తీరిపోయినది. పాపము పసిబిడ్డ శచి మామ
 గారి చాటు కాపురమైన నెఱుఁగదు. ఈదురదృష్ట మం
 తయు మాదియే యగును. అత్తమామలు సంసారమును
 జక్కబెట్టుచుండ సుఖించు భాగ్యము కొలఁదికాలమైనఁ
 దక్కినదిగాదుగదా?'' అని రాధ కొంచెమురడిలి
 వలికెను.

పిదప రాణి మఱికొంతతడ విశ్లేష రాధ నోదార్చెను.
 ఆమె పూర్తిగ నూరడిల్లిన పిదప జానకీ రుక్మిణులను
 శచీదేవినిఁ గూడ నింకొక మాఱూరడించెను; గాని రాణి
 శచివిషయమున నంత శ్రమ పడవలసిన యవసరము
 లేకపోయెను. తోడికోడలగు రాధయు నైనాఁడుబిడ్డలగు
 జానకీరుక్మిణులు నూరడిల్లుటఁ జూచి శచీదేవియు నూర
 డిలెను. కాని చుట్టాలు పరాన్మృశింప వచ్చినపుడెల్ల
 రాధయు, నంతకంటె జానకీ రుక్మిణులును వగవకుండ

నుండఁ జాలకపోయిరి. నడుమనడుమ రాధ జానకీ రుక్మిణులను, వారు రాధను సమాశ్వాసించుకొనుచుండిరి; గాని ముగ్గుర హృదయములును గూడ విచారపూరితములే.

10

అట్లొకటిరెండు దినములు గడచిపోయెను. భట్టాచార్యుని భౌతిక శరీరముతోఁబాటు చితిగూడ స్మరణీయమైపోయెను. అది యప్పుడే కాలప్రవాహమునఁబడి విస్మృతి సాగరమునఁ జేరికొనియెను. అది యడుగంట మునిగి పోవుట కింక నెన్నియోదినములు పట్టదు. ఇంక భట్టాచార్యుని పేరుమాత్రమే నిలిచియుండునది. అది యాతఁడు కష్టించి సంపాదించుకొనినది. గావున నిలిచిపోవును. భగవంతుఁ డిచ్చినవి భగవంతునియందే కలిసిపోవునవి. ఈ ప్రపంచమున మానవుఁడు భగవంతుఁడిచ్చిన తెలివి తేటలను పృథ్విచేసికొని సంపాదించుకొనుకీర్తి, యశకీర్తి, అను రెండు వస్తువులు మాత్రమే నిలిచిపోవునవి. తక్కిన వన్నియు నస్థిరములే. పౌరుషములేని వాఁడీ రెండింట నేదియును గూడ సమార్జించుకొనఁజాలక అనామకుఁడై పోవును.

భట్టాచార్యుఁడు బాల్యమునఁ జాల శోచనీయమగు స్థితి ననుభవించెను. అతని తండ్రి చాలబీదవాఁడై సంసార

భారమువలనఁ గ్రుంగిపోయియుండెను. అతని యిరువురు సోదరులే సంసారమును నిర్వహించుచుండిరి. ఆతఁడు బాల్యమున గోవిందుఁ డని వ్యవహరింపఁబడుచుండెడి నాఁడు. పదునాల్గు పదనైదేండ్ల ప్రాయమున న్రాలు మాత్రముచేయఁగల విద్వాంసుఁడు. ఆతఁడాకాలమున వ్యాయామమునఁ జాల శ్రద్ధచూపుచుండెను ; గాని తండ్రికి నన్నలకు నది యెంతమాత్రమును నుచించునది గాదు ఎన్నివిధముల మందలించినను వారిమాటల నాతఁడులెక్కచేయలేదు. తుదకాతని పెద్దయన్న యొక నాఁడు చాలఁ దీక్షణముగ నిందించెను. వెంటనే యాతఁ డేరికినిఁ జెప్పకుండఁ గాళీనగరమునకుఁ బాటిపోయెను.

అదియే యాతని యభ్యుదయమునకుఁ బ్రారంభముని చెప్పవచ్చును. అప్పుడే యాతని దరిద్రదేవత గూడఁ బలాయనము గావించెను. ఆతని పలాయనము గుఱించి యన్నలును, దల్లిదండ్రులును జాల విచారించిరి ; గాని యప్పటినుండి వారికి జీవయాత్ర యొకింత సుఖకర మయ్యెను.

భట్టాచార్య బిరుదముతోడను, విద్వాచ్ఛక్తివర్తి వేష ముతోడను గోవిందుఁడు తిరిగి పులిబూకు నచ్చునంత దనుక నెనిమిది తొమ్మిదియేండ్లు ఎవ్వరు నాతని జూడయే యెఱుఁగరు. ఆతఁడు వచ్చునప్పటి కాతని యిల్లింకను

బూర్జిల్లుగానే యుండెను. ఆపండితసార్వభౌముడు కాశీ
కావడితో నందే గృహప్రవేశము గావించెను. అతని
రాంకెల్లగు నానందించిరి. ఒకటిరెండు సందర్భముల
యందుఁ బులిబూరు నందును, తత్త్వాంతములయందును
గల పండితశిఖామణు లాతనింబరీక్షింపఁబూసి వాదము
ప్రారంభించి యుందోడిపోయిరి. వెంటనే యాతని యశస్స
దేశమునం దంతటను వ్యాపించెను. రామచంద్రపుర
సంస్థానాధీశుడు తన సంస్థానమునందలి పండితుల కెల్లర
కును బ్రతిసంవత్సరమునందును బెద్ద పెద్ద వార్షికము
లిచ్చుట మర్యాదగా నుండెను. ఆ వార్షిక బహుమానము
నిమిత్తము ప్రయత్నింపుమని భట్టాచార్యుని దండ్రు
మున్నగువారు చాలమంది బలవంతముచేసిరి; గాని
తన సంస్థానము నందలి పండితుల నాహ్వానించి రాజు
గౌరవింపవలయునే గాని పండితులేపోయి యాతనిం
శ్రద్ధించు టేటిధర్మ మని యాతఁడందులకుఁ దిరస్క
రించెను. ఇది చారులముఖమున రాజునకుఁ దెలియ
వచ్చెను. తన సంస్థానమందలి పండితు లెల్లరు నిదినట
కాతనితో వాదించి యోడిపోవుటగూడ నాతనికిఁ దెలియ
వచ్చెను. అతఁడు రాజనీతియందుఁగూడఁ జాల నేర్పరి
యనియు, దేహబలమున నసామాన్యుడనియుఁగూడఁ
గొలఁది దినములలో దేశమునం దంతటను బ్రఖ్యాతి

గలిగెను. తరువాత రాజు ఆతని శక్తి సామర్థ్యములను బ్రత్యక్షముగఁ దెలిసికొని పులిబూరు తాణాకు తాణేదా దుగాఁ జేసి గౌరవిం చెను. అప్పటివఱకు నాతనికి వివాహము కాలేదు. వెంటనే పులిబూరు నివాసియగు శివ నాథశాస్త్రి యను నాతఁడు తన కొమార్త నిచ్చి పెండ్లి చేసెను. ఇతన్నియు భట్టాచార్యుఁడు కాశీనుండి వచ్చిన నాల్గుగైదు మాసములలో జరిగిపోయెను. ఆతని యైహిక సౌఖ్య మప్పటినుండియే ప్రారంభమయెను. అతని బాల్యమున భయంకరరూపముతోఁ గాన్పించిన కాలము సుకుమార రూపముతోఁ బ్రత్యక్షమై నేవింపఁదొడఁగెను. ఆతఁడు బాల్యమున ననుభవించిన నికృష్టదశయు ననుపమానమే ఆతని భావములును, గార్యములునుగూడ ననమానములే. ఆతని జీవితమంతయు ననమాన మైనదే. తుదకాతని స్వర్గయాత్రగూడ ననమానమే మైనది.

ఆతని యెడలఁ గల గౌరవాతిశయమువలన రాజు కుటుంబ నూతని యుత్తర క్రియలు ముగియునంతదాకః నచ్చటనే యుండుటకు నిశ్చయించుకొనియెను. రాజ్యపరిపాలనాభార మంతయు మంత్రిపై నుంచి రాజును యువ రాజును గూడఁ బులిబూరునందేయుండి హంతకుల సన్న్యేషించుటలోఁ బ్రవృత్తులైరి. రాజు భుజంగరాయని యుత్తరము ననుసరించి రామవర గ్రామవాసుల కెట్టె

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

వివత్తును గలుగకుండుటకై రాజధానినుండి రెండువందల కాల్బంటులను, వారిపైఁబరీక్షకులుగ నుండుటకు ముప్పది మంది రాతులను దెచ్చి కాపుండ నియమించెను. వేతొక నూర్లు తాళ్ళికులను రప్పించి పులిబూరున నిలిపెను. తన గూఢచారులలో మిగుల మాయావులగు సిద్ధలు ముగ్గురును భుజంగరాయని గుట్టుమట్టులను దెలిసికొనుటకు నియమించెను.

ఇదియంతయుఁ జూచి ప్రసాదరాయఁ డందుఁ దాను గూడఁ గొంచెము ప్రసక్తిగలిగించుకోఁ బ్రయత్నించెను. ఆతనివెంట మహేంద్రుండును గుమారస్వామియుఁగూడ సిద్ధపడిరి. మాధవశర్మ మాత్రము నాంసారిక వ్యవస్థాపకుడై యుండుటవలనఁ బ్రయత్నింపలేదు. ఆతఁడు వారిని భట్టాచార్యుని యుత్తరక్రియలు ముగియు సంతదనుక నిందుఁ బ్రవేశింపవలదని నిషేధించెను. వారా నిషేధమును లెక్కనేయకపోవుట వలన మాధవశర్మ మానంగతి రాజునకు నివేదించెను.

వెంటనే రాజు వారి నాప్రయత్నమునుండి మఱలించెను. వారిని నివారించుచు రాజిల్లు సమాధానము చెప్పెను: “ఇట్లు చేయుటవలనఁ బిఱికితన మనిపించుకొను ననియు లోకులు భావ్యపాయశంకచే మీరిందుఁ బ్రవేశింప మానినారని చెప్పుకొందురనియు భీరులని భావించి

భుజంగరాయఁడు మిమ్ము మఱింత లోకువసేయుననియు
భావింపవలదు. దీనిని గుఱించిన భుజంగరాయని నిషే
ధము నహేతుకముగ నే యున్నది ! ఇప్పుడు మేముచెప్పు
నవిగూడ నవియే కారణములు. కావున నీ పండ్లెండు
దినములు నెట్లయిన గడచిపోయెను. తరువాత ఋశక్తి
సామర్థ్యములను బ్రకాశము సేయవచ్చును. అంతవఱ
కును మేము ప్రయత్నించెదము. ఈమధ్య కాలమునందే
భుజంగరాయఁడు పట్టుబడినచో నవృష్టినెఱులమే.
లేకున్నఁ బిదప నెల్లరకు నీప్రయత్నము తప్పనిదే
యగును”

ప్రసాదరాయఁడు దీనికిఁ బరిహారోక్తులను జెప్పి తన
ప్రయత్నము నెట్లొకొనసాగింపఁబ్రయత్నించె; గాని రా
జుల కంగీకరింపలేదు. ప్రసాదరాయఁ డిక మర్యాద
గాదని యాప్రయత్నమును విరమించెను. ఆతని ననుస
రించు మహేంద్రుఁడు నూరకుండెను. నాకేల యభ్యంతర
మని కుమారస్వామి యానిషేధమునుండి తప్పించుకొనఁ
జూచెను; గాని లాభము లేకపోయెను.

ఆ పండ్లెండు దినములును గడచిపోయెను. భట్టాచార్యుని
యుత్తరక్రియలు ముగిసెను. భట్టాచార్యుని
యాత్మకు శాంతి గలుగుటకై తత్సమయమునఁ బ్రసాద
రాయఁడు సమస్తదానములను జాల గొప్పగఁ జేసెను.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

రాజు గూడ భట్టాచార్యుని యాత్మశాంతికొఱ కనేక దానములను గావించెను.

ఈ పక్షమున నినములును రాజనేని నిధములఁ బ్రయత్నములు సేయించెను; గాని హింసకులు మౌన లేదు. చారిత్రాడయే యేరికిని దెలి కులేదు. అంశ రాజును రాణియుఁ బ్రసాదరాయానుభవ ముజ్జియొకమాటు ధైర్యముచెప్పి, ప్రసాదరాయనికి నాయుఁగఁ యున రాజును బులిబూకునందే యుండ నియమించి రాజ ధానికిఁ జనిరి.

11

జామున్నరరాత్రి యయ్యెను. దుర్గాంతయగు సంధకార పిశాచిని వెంటబెట్టుకొనివచ్చిన నిశాలలన జగత్తంతయు వడఁకునట్లు భయంకిర హాపమును దాల్చియుండెను. దుష్కరముగు చలిగాలి నిగంకుశాధికారమును నెఱచుచుండెను.

భుజంగరాయనిబొటనుండి గ్రామమును రక్షించుటకై రాజధానినుండి కొనిరాఁడిన రెండువందల కాల్బంటుల బలమును జూచుకొని రామవరవాసు లెల్లఁడును గాఢ నిద్రాముద్రతులై యుండిరి. కాల్బంటులు, ప్రధానస్థల ములయందు, గ్రామదేవతచాచడిచెఁగెను, గుంపులు గుంపులుగఁ జేరి నెగడులనాహాయ్యంబునఁ జలినెదిరించుచు

నిష్టవినోదముల బ్రవృత్తులై రామవరమును రక్షించుచుండిరి. నడుమనడుమ వారిజాగ్రతను బరీక్షించుట కేర్పడిన గుఱ్ఱపురౌతులు, కాగిడాలనుగొని చాలవారివాండ్రు ముందు నడచుచుండి నదర్శముగ నూరంజీయుఁ డిరుగుచుండిరి.

ఆరముమునున నీశాన్యదిక్కున ప్రాముము. కంటియెత్తెయిది మట్టిగోడలుగల పిశాలనుగు నొక పాడు దొడ్డిలో సతిరహస్యముగ నినువున పురుషులు ప్రవేశించిరి. తోడనే యుదోఁడు తలుపుబిగించెను. రెండవ వాఁడు ప్రవేశపున త్తి వెలిగించెను. ఇరువురును ముందునకు బయలు దేరిరి.

ఆయిరువురు నట్లు వాలుగైదు గజములదూరము ముందున కరిగి యెదుటనున్న వస్తువును బరీక్షించసాగిరి. అట రెండుమూఁడు గజములు వైశాల్యముగల ప్రదేశమున టపాకాయమందు పఱుపఁబడి యుండెను. దాని చుట్టును బెద్దపెద్ద కప్పలవలె భయంకరములగు మంగా పుఁగాయ లనుర్చిబడియుండెను. మంగాపుఁగాయలనునవి సగమీనె దీసి వెడల్పుచేయఁబడిన తాటియాకులతోఁ గట్టఁబడిన పెద్ద టపాకాయలు. అవి యాకృతియందు వలెనే నిర్మాతలకుఁ జాలఁ గష్టము గలిగించుటయందును, దత్తలముగ ఫిరంగులవలెఁ బెద్ద ధ్వనిసేయుటయందును గూడ గొప్పవియే.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి సవకలు

వారిరువురును దానినిఁజూచి ముందుఁకరిగిరి. అచ్చట
 కానికిఁ జేరి జేనెడువెడల్పున నాలుగైదు గజముల
 దూరమువఱకు నెట్లై టసాకాయలనుందు పఱుపఱుడి
 దాని కిగుప్పార్శ్వములయందును టసాకాయ లమర్చఁబడి
 యుండెను. ఇంకనిట్టి శాఖ లనేకము యుండెను. అన్నియు
 జెక్కుజెదరక యమర్చఁబడినట్లే యుండెను. ఆమందును,
 మంగాపుఁగాయలును జెమ్మగిల్లిపోకుండునట్లు వాని
 మీఁద బలుచగ గడ్డి కప్పఁ బడియెను. మొత్తము
 మీఁద నాపెద్దమూలమున కేడెనిమిది శాఖలును, అన్ని
 శాఖలయందునుగలిసి యేడెనిమిదివందల మంగాపుఁగాయ
 లును ఉండెను. ఆయిరువురును వాని నన్నిటిని గడు
 జాగ్రత్తగఁ బరిశీలించి ద్వారముచేతకు వచ్చిరి. అచ్చట
 నుండి మంచువఱకు నదులుగాఁజుట్టఁబడిన యొక గడ్డి
 చుట్ట యుండెను. దానికి నిష్పముట్టింని “యాయగ్ని
 హోత్రుఁడు విజృంభించు గాక. దీనివలన నీగ్రామమున,
 లంకాదహన సమయమున లంకలోఁబుట్టినంత కలవరము
 పుట్టఁగాక. గ్రామరక్షణమున నియమిశిమైన క్షుద్రభట
 వర్గ మీమోసము నెఱుంగక తన్నుకొనుఁగాక” యని
 యనుకొని వారిరువురునుబైటకువచ్చి యథాప్రకారముగఁ
 దలుపులు బిగించివేసిరి.

ఆరహస్యపురుషులు పిదప నూరిలోనికిఁ బయలుదేరి
 నిర్జనమగు నొకగుడిసెలోఁ జొచ్చి దీపము వెలిగించు

కొని పలువఁబడియున్న శయ్యలపైఁ బరుండి యాపాద మస్తకమును దుస్పట్లు ముసుఁగువెట్టుకొనిరి.

రెండుజాములయ్యెను. నిశాలలన మఱింత గాంభీర్యమును నహించెను. సాంద్రముగు నీహారప్రవర్షణమువలనఁ దారాగణవిరాజమానమగు వినీలాకాశము మేలిముసుఁగు వేసికొనినట్లుండెను. నిద్రాదేవి పూర్తిగఁ జెలరేగెను. కాల్బంటు లామె యంకతలమున సుఖింపఁగోరుచుండిరి. ఆశ్వికులు, గుట్టములను గాగఙాలు వేయు చాకలవాండ్ర కప్పగించి నాలుగైదుగడియ లైనతరువాత లేపుడని గూడ నాజ్ఞాపించి, రచ్చకొట్టములమీఁదను, విశాలములగు సంపన్నుల వీధియరఁగులమీఁదను హాయిగ సైదింపఁజూచ్చిరి. ప్రజారక్షణమున నియోగింపఁబడిన యాశ్విక వీరు లీతీరునఁ జాకలివాండ్ర రక్షణము గోరిరి.

జగమంతయు సత్యంతగాంభీర్యముగనున్న యీ సమయమున హఠాత్తుగ నొక్కమాటు నూటుతుపాకులు ప్రేలిన ధ్వని యయ్యెను. అదివిని గ్రామరక్షకు తెల్లఁగు నులికిపడిరి. వెంటనే రహస్యపురుషు లిరువురును లేచి, వీధిలోఁబడి “హా! హా! బందిపోటు, బందిపోటు” అని గోల పెట్టసాగిరి. వీరి కోలాహలమువిని యాప్రాంతమున నున్న కాలిబంటులు పటాక్షేమముతో నచ్చటకు వచ్చిరి.

తుపాకులు మఱలఁ బ్రేలినట్లయ్యెను. రహస్యపురు

షులు మఱల “బందిపోటు, బందిపోటు. కొంపమునిగి పోయిన” దని కాల్బంటులను విడిచి యూరిలో, బడి మఱింతగోలపెట్టుచు, బరువులెత్తజొచ్చిరి. వీరి బొబ్బల వలనను, దుపాకుల ధ్వనులవలనను, గాల్బంటుల యడా వుడివలనను ఊరివారందఱు నదరిపడి లేచి గగ్గోలువడి తుదకు సంగతియిట్టిదని దెలిసికొని హాహాకారములు ప్రారంభించిరి. వారి మీఁదిప్రాణములు మూరికే యెగిరిపోయెను.

రహస్యపురుషులు గ్రామదేవత చావడివద్దకు వచ్చు నప్పటి కచ్చటఁ గాపున్న భటులు గుడినిఁ గనిపెట్టుకొని యుండుటా, బందిపోటు గాండ్రపై నులుకుటా యని వాదోపవాదములు పెంచుకొనుచుండిరి. ఇంతలో రహస్య పురుషులు గోలచేసి భటులకు మతిభ్రమ గలిగించి బంది పోటుగాండ్రపై కి సాగనంపిరి. ఇదిగో మాప్రతాపము చూడుఁడని భటులు పోయినవెంటనే రహస్యపురుషులు చావడిలోని విగ్రహమును విరుగఁగొట్టి, నెగడులలోఁ వెలుఁగుచున్న కొఱకచ్చులను దీసి, గ్రామదేవత చావడిని నిప్పుముట్టించి, హఠాఠా యని యఱచుచు నూరికిఁ బడనుటిదిక్కుగా ఒయలు దేరి మాయమైపోయిరి.

రాజభటులు ధ్వనిసవ్వడినిబట్టి పాడుదొడ్డివద్దకు బోవునప్పటికి మరల రెండువందలతుపాకులు క్రేలినట్లు

ధ్వనియయ్యెను. తొలుత, వారిదివిని దిగ్భ్రమవహించిరి ;
గాని తుదకుఁ బరీక్షవలనఁ నిజము తెలిసిపోయెను. అంతట
వారందరు మోసపోతిమని సిగ్గుపడుచు నెవరిస్థానము
లకు వారుపోయిరి. అప్పటికప్పుడే గ్రామదేవతచావడి
భస్మావశేషమయ్యెను. దానినిఁజూచి యెల్లగును దెల్ల
వోయిరి. అచ్చటఁ గావుండుటకు నియమింపఁబడిన
రాజభటులకుఁ బ్రాణములమీఁది యాశ తొలఁగి
పోయెను.

12

తెలతెలవాటుచుండెను. అంధకారము తొలఁగిపో
యెను ; గాని సూర్యోదయము గాలేదు. ప్రభాతవాతము
చక్కగఁబీవఁదొడఁగెను. గుఱ్ఱలేమావిగున్నలపైఁగూరు
చుండి యుషఃకీర్తనము సేయు గండుగోయిలల జిలిబిలి
పలుకులకుఁ దుల్యానది తరంగమర్మరధ్వనుల మూల
మునఁ బ్రాణము వోయుచుండెను.

అప్పుడు తుల్యానది పడమటియొడ్డున, రాణేదారు
గారి యింటికిఁ గొంచెము దూరమున నున్న యొక సాంద్ర
గుల్మచూన యోధవేషమును దాల్చియున్న యొక
యువకుఁడు మాటిమాటికి నటునిటు చూచుచు విచ్చిన్న
మైన వింటినారిని ముడివేసికొనుచుండెను. మఱియొక

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

యువకుఁ డంతకంటెను జాగ్రత్తగ మఱియొక తుప్పలో
డాఁగి వానిచేష్టల నన్నిటినిఁ గనిపెట్టుచుండెను ;
గాని యీ సంగతి యోధునకుఁ దెలియదు. తుదకెట్లో
యానాఁని ముడివెట్టుకొని యోధుఁడు విల్లెక్కువెట్టి
బయటకువచ్చి శరసంధానము గావించి యాకర్ణాంతముగ
లాగి విడిచెను. శరము రివ్వునుని శబ్దించుచు దూసికొని
పోయెను. దానికేదో యొక చీటి కట్టఁబడియుండెను.

ఇదియంతయుఁ జూచుచున్న యువకుఁడు తటాలున
సింహకిశోరమునలె యోధునిమీఁద నుఱికి కదలకుండఁ
బట్టుకొనియెను. యోధుఁడులికిపడిచూడఁగా నాయువ
కుఁడు కుమారస్వామియై యుండెను. తోడనే యోధుని
ప్రాణములు కంఠగతము లయ్యెను. వాని దైన్యమును
గ్రహించి కుమారస్వామి తన పిడికిలిని వాని వక్షమునకు
గుఱిచేసి “ ఇప్పుడేమిచేసితివి చెప్పు ” మని యదలించెను.
అంతలో యోధుఁడు ధైర్యము తెచ్చుకొని యెదిరించెను ;
గాని లాభములేక పోయెను. కుమారస్వామి వాని ప్రయత్న
మంతయు గ్రహించి యుక్కిరిబిక్కిరి యగునట్లు వక్ష
మున రెండుపోట్లు పొడిచెను. దానితో యోధుని బల
మంతయును నుడిగెను. ఇంక వాఁడేమియుఁ జేయఁజాలక
కన్నులు తేలవేయుచుఁ గ్రిందఁబడిపోయెను.

వెంటనే కుమారస్వామి వానిని మేఁకపిల్లవలె నెత్తు

కొని యూరిదెసకు బయలుదేతెను. అప్పటికప్పుడే యాతాయాతజనులను దాఁకించుట కొక యఱువది యేండ్ల వృద్ధుఁడు చలికొకింత వడఁకుచు గడ చేతఁగొని దోనెను నడుపుటకు సిద్ధముగా నుండెను. అల్లంతదూర మునందే వానినిఁజూచి కుమారస్వామి “తాతా! పడవ నిద్దరికిఁ గొనిర”మ్మని కేక వేసెను. ఆ కేకవిని సాంసారిక చింతానిమగ్నుఁడైయున్న వృద్ధుఁ డదిరిపడి, పడవనుగొని వచ్చి చూచి “అదేమిబాబయ్యా” యని యడిగెను. “మాట్లాడవలదు. పడవను ద్రోయుము” అని చెప్పి కుమారస్వామి యోధుని దోనె మీఁదఁ బడవేసెను. ఆపాటున యోధుని అస్థిపంజరము గజగజవడఁకిపోయెను. ఇది యగతయుఁజూచి వృద్ధుఁడు కీక్కురుమనకుండ నిము సములోఁ బడవ నద్దరికి జేర్చివేసెను. అప్పుడు కుమార స్వామి వృద్ధునిచేతనున్న గడను గొని “నీవు తాణేదారు గారి యింటికిఁబోయి యిరువురు భటులను గొనిరమ్ము. అంతవఱకును బడవను నేను నిలిపెదను” అని చెప్పెను. వృద్ధుఁడు మాఱుకలుకకుండ నూరిలోనికిఁ బోయెను. ఈ సందర్భమున యోధుఁడు తప్పించుకొని పాటిపోవుటకుఁ జూచెను; కుమారస్వామి అదిచూచి “కదలితివేని చచ్చె దవు. రాళ్లుకట్టి నిన్ను దుల్యానదిలో విడిచెదను.” అని యదలించెను.

ఇంతలో నిరువురు భటులు వచ్చిరి. కుమారస్వామి
యాజ్ఞప్రకారము వాంఛియోధుని మోసికొనిపోయిరి.
వగర్చుకొనుచు వచ్చుచున్న వృద్ధనావికుని ద్వారగరమ్మని
పిలిచి గడ వాని కిచ్చివేసి కుమారస్వామియు వెడలిపో
యెను. మార్గశుద్ధ్యమున భటులు “ఏమిచేసితివో చెప్పు”
మని యడిగిరి; గాని యోధుడు పలుకలేదు. భటులు
యోధుని మాధవశర్మ యింటిముంగిట నిలుపునప్పటికి
కుమారస్వామి వచ్చి కలిసికొని యెను.

అప్పుడు ప్రసాదరాయుడు, నుహేంద్రుడు, మాధవ
శర్మ యొకరిద్దరు బంధువులు. వీరితెన్నెపై గూరుచుండి
దంతధావనము చేసికొనుచుండిరి. వా రిదియంతయు
జూచి వింతపడిరి. కుమారస్వామి “మీరుపోయి మన
తోటలో నూతిచెంతనున్న గొబ్బరిచెట్టునకు నాటు
కొనిన బాణమును గొనిరండు. దానికొక చీటి కట్టబడి
యున్నది. భద్రముగా గొనిరం”డని భటులకాజ్ఞాపించి
యోధునిజూచి “యేమి చేసితివో యిప్పుడైన చెప్పి
దవా లేదా?” యని గడ్జించి పలికెను; గాని యప్పుడును
వాడు మాట్లాడడయ్యెను. అందులకు మఱింత యాగ్రహ
పడి కుమారస్వామి వానిని మఱిరెండుపోట్లు పొడిచెను.
అంతటితో వారించి ప్రసాదరాయుడు సంగతి యేమని
యడుగఁగా కుమారస్వామి తాను జూచినదంతయు

జెప్పెను. పిమ్మటఁ బ్రసాదరాయఁడు యోధునితో
 “నిజమంతయుఁ జెప్పదవేని రక్షించెద” నని చెప్పెను;
 గాని వాఁడు శాశ్వతమూకప్రతమును వహించెను. మహేం
 ద్రునకుఁ జాలఁ గోపమువచ్చెను. కుమారస్వామివలె
 నాతఁడును యోధునిఁ బొడువఁబోయెను. అతనింగూడఁ
 బ్రసాదరాయఁడు వారిచెను. ఇంతలో భటులుచీటితోఁ
 గూడ బాణమును దెచ్చిరి. అద్దిగైకొని యోధునిఁ గాచి
 యుండుఁడని భటులకునియమించి ప్రసాదరాయఁడు చీటి
 తమ్మున కిచ్చెను. మహేంద్రుఁడు దానినిట్లు చదివెను.
 “ప్రసాదరాయఁడా,

నానవినయప్రార్థనమంతయు వ్యర్థమయ్యెను. నీవింత
 మంకుపట్టు వహించెదవనిగాని, అనాలోచితముగ సంత
 తెగింపు చేసెదవనిగాని నేను తలంచి యుండలేదు. నాకు
 జ్ఞానమువచ్చిన తరువాత సంతవటకు నాతలంపు తప్పిపో
 యిన సందర్భ మిదియొక్కటియే. అయినను విచారము
 లేదు. నీవు పగఁబూనితివని భయము లేదు. ఇంకేమన?
 నీవు దూరమాలోచింపక రక్తపాతము సభిలషించు
 చున్నావు. ఇందులకే నేను వగచుచున్నాను”

“భట్టాచార్యులవారు శాంతిధామము సలంకరించినది
 మొదలు ఈక్షణమువఱకును బులిబూరుసందును,
 రాజధానియందును మానిమిత్తము జరుగుచున్న యోచ

నలును, క్రయత్నములును, ఎప్పటికప్పుడు వాయుకుమారుడు నాకుఁ దెలుపుచున్నాఁడు. మమ్ముఁ బట్టుకొనుటకు రాజభటులు చేతనై నంతవఱకు క్రయత్నించి నాగుఁ ఇంకను బ్రయత్నించుచున్నారు. రాజుగారు చేయు బహుమతులకొఱ కాసించి ప్రజలుగూడఁ గొందఱు మా కొఱకుఁ నీప్రప్రయత్నములు గావించుచున్నారు. సంగతులన్నియు నాకుఁ దెలియును; గాని మమ్మెవ్వరును బట్టుకొనఁజాలకున్నారు. అది యెవ్వరికిని సాధ్యముగాదు”

“నాజాబును నీవు నిర్లక్ష్యముచేసితివి. కాకున్న నెఱిఁగి యెఱిఁగి నీవే యుద్ధమునకు సన్నద్ధుఁడనై యుండవు. నేను చేయఁదలఁచికొనిన దే యందు వ్రాసితిని. అం దతిశయోక్తులులేవు. అందుల కుదాహరణముగ రామవరము నందలి గ్రామదేవతచావడి గతరాత్రి భస్మపటలమై పోయినదని తెల్లవారకముందే నీవు వినియుందువు. లేకున్న నిప్పుడు తెలిసికొనుము. నేను మాటలప్రోగను గాను. ఇప్పుడైనను మించిపోయినది లేదు. నాకసి చాల వఱకుఁదీటిపోయినది. నీవు నాయొక్కని ప్రాణములను దీయఁ దలఁచెదవేని అంతకుముం దెన్నిప్రాణములు పోవునో యూహించుకొనునా. అసంఖ్యదుర్మణములకేల హేతుభూతుఁడ వయ్యెదవు?”

“నేను లేఖలోఁ దెలిపినట్లు నీతండ్రిగారి యుత్తర

క్రియలు పరిసమాప్తి యగువఱకును వేచియుంటిని. నాకంటె ముందుగ నీవే యీయుద్ధరంగమున నవశరించి తివి; గాన నిక నామీద దోషములేదు. ముందు నీవే కత్తివిసరితివి. నేనపాయమును దప్పించుకొనవలసియున్నదిగదా! ఈసందర్భమున నీకుఁ గట్టముగలిగినను న్న్యాయమున నేను బాధ్యుఁడనుగాను. ఈవీరవిహారము నాకొక విధమున సంతోషకారణమే. అయినను దీనికిఁ బ్రబల కారణము లేదుకదా! ఇప్పటికైనను నాప్రార్థనమును బాలింపుము. లేదేని ఇదియే కడపటి సందేశము. కత్తియుఁ గత్తియుఁ గలిసినతరువాత నిక సంది కవ కాశము లభింపఁజాలదు”

ఇట్లు,

భుజంగరాయఁడు.

జాబంతయు విని బందుగులును, మాధవశర్మయు విస్మితులైరి. కుమారస్వామియు, మహేంద్రుఁడు నీయాట లింకెన్నిదినము లనిరి. భటు లబ్బురపడిరి. యోధుఁడు బద్ధుఁడయ్యును విజయగర్వమును బ్రకటపఱచెను. “ఇందు లకు భీతిల్లవలసిన పనిలేదు. ఈనక్క వినయములకు భీతిల్లుచా రెవరు? రాజనీతియను పేరున నీయవినీతుఁడు పిఱికితనమును బోధించుచున్నాఁడు. బళా! ఎంత గుండెలు దీసిన బంటు!” అని పలికి, యోధునిఁ గైదుచేయుటకు

రాజధానికిఁ గొనిపోండని భటులకు నియమించి, ప్రసాద రాయఁడు “ఇక మనము స్వయముగఁ జనిచేయవలయు” నని తమ్మునిఁ గుమారస్వామిని హెచ్చరించెను.

13

ప్రసాదరాయఁడు సంగతి సందర్భము లన్నియు వివరముగఁ దెలుపుచు జాబుతోఁగూడ యోధుని రాజధానికిఁ బంపివేసెను. అంతకుముందే రామవరమున గ్రామదేవత చావడి భస్మపటలమగుటయు దురంతకులు చేసిన వంచనమును రాజునకుఁ దెలిసిపోయెను. హంతకులు దొరకకుండుటయు, వాండ్ర జాడలైనఁ దెలియకుండుటయు, వాండ్రవలనఁ దమవారు సులభముగ వంచితులై పోవుచుండుటయుఁ జూచి రాజు మిగుల నాశ్చర్యపడెను. యోధుని నిర్బంధపఱచినచో వాండ్ర గుట్టంతయు బయల్పడునని తలఁచి యువరాజు వానికనేక విధముల నాశ చూపెను. అనేకవిధముల దండించెను. ఎంత నిర్బంధించినను వాని నోటినుండి మాటయే వెలువడదయ్యెను తుదకు రాజు వానికిఁ గఠినశిక్ష విధించెను.

పిదప రామవరములో జరిగిన చార్జస్యమును గుఱించి విచారణ సేయుటకును, గొన్ని యవశ్యవిషయములను గుఱించి ప్రసాదరాయనితో మాట్లాడుటకును దండ్రు.

సెలవు బడసి యువరాజు బయలుదేరినాడు. విచారణచేయుటకు రామవరము వెళ్లుచున్నానని ప్రసాదరాయుడు వార్త సంపియుండుటచే గుమార మహీపతి రామవరము నందే నిలిచిపోయెను. యుక్తసమయమున బ్రసాదరాయుడును, యువరాజును విచారణ భారంభించిరి. తొలు దొల్త వారిరువురును మందుపేర్చబడిన పాడు దొడ్డిని బ్రక్షింపిరి. అదియంతయు జూచునప్పటికి వారికి గొందలు హంతకు లింకను రామవరమునందే యున్నారని సందేహము గలిగెను. తోడనే వారు మున్నబుతో నాలోచించి సందిగ్ధస్థలములను శోధించిరి. జనావాసములగు గృహములలో వాకికేమియు నాచూకీ తెలియ లేదు; గాని గతరాత్రి మందుపేర్చిన రహస్య పురుషులు శయనించిన గుడిశెలోమాత్ర మొకటిరెండు జాబులు దొరకెను. అందొక జాబులో మీరిక రామవరమును గన్నీళ్ళతోఁగూడ విడిచి చూలో జేరుకొనుఁడు. అక్కడి రహస్యములను గ్రహించుచు, నెప్పటివార్తలప్పుడు మన మెచ్చటనున్నను బేగీరావుటపామిఁద నందించునట్లు సుగ్రీవునకును, అంగదునకును చూ యాజ్ఞగాఁ దెలుపుఁడు” అని యుండెను. ఆ జాబెనని పేర ప్రాంతబడి నదో తెలిసికొందమన్న దానిమీఁద విలాసముకాన్పింప దయ్యెను. రెండవ జాబున నిట్లుండెను. “నంగతులు బోధ

శ్రీసాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

యైనవి. మీజాగ్రత్తకు సంతోషము. కనుగలిగియుండుడు. జాంబవంతుడు నేటి రాత్రి మీతోఁ జేరికొనును. వాడువచ్చిన మీకు సర్వసాహాయ్యము. నిర్దేశములు వాడు చెప్పఁగలడు. లంకాదహనవార్తకై యెదురు చూచుచున్నాము” దీనిమీఁదఁగూడ విలాసము లేదు. లోపలి పేరులు సాంకేతికములై యుండెను. ఏమియు బోధపడలేదు.

జాబుల వరుసనుబట్టి తుదకు వారిరువురును బద్ధుడై యున్న యోధుడే జాంబవంతుడై యుండునని యూహించుకొనిరి. వాడు రామవర గ్రామవాసియే యనిగూడ నిశ్చయించుకొనిరి. ఈయూహతో వాడె వఁడో చూచిరమ్మని ప్రసాదరాయఁడు మున్నబున కాజ్ఞాపించెను. తోడనే యాతఁడు గుఱ్ఱముమీఁదఁ బోయివచ్చి “వాఁడీ యూర నివసించు నొక యీడిగ వాడు. వానికిహలోకమున నా యనువా రొకరును లేరు. వాడు భుజంగరాయనికిఁ గుడిభుజము. వెనుక వీని సాయముననే భుజంగరాయఁడు చెంగయ్యశెట్టి యింటికి మేళమునకువచ్చిన రంగసానికి నిశ్శీధమున మానభంగము చేసె” నని చెప్పెను. వాఁ డిట్టివాఁడని తెలిసిన పిమ్మట వాని ప్రాణస్నేహితుల యిండ్లనుగూడ వారు పరిశోధించిరి గాని యేమియు నాచూకీ తెలియలేదు.

తరువాతఁ బ్రసాదరాయఁడును, యువరాజును సకల విషయములను గుఱించి చాలఁదడ వేమేమో ముచ్చటించుకొనిరి. గ్రామదేవత చావడినిఁ గాపాడుటలో నజాగ్రత్తను జూపిన భటులను విచారణసేయుటకై యువరాజు అంగరక్షకులతోడను గ్రామాధికారితోడను గూడ రాజధానిమార్గమును బట్టెను. ఆతనిని సాగనంపుటకై ప్రసాదరాయఁడుకూడ బయలుదేఱెను. ఆమాటయు నీమాటయుఁ జెప్పుకొనుచు వారు అఱిగోను దూరము పోవునప్పటి కొక చిన్ని రాయివచ్చి గుఱ్ఱములముందుఁ బడెను. తీసిచూడఁగా దానికొకచీటి కట్టఁబడియుండెను. అందు “నీవలన నేమియుఁ గాదు. తిరిగిపోమ్ము” అని వ్రాయఁబడి యుండెను. ఇదిచూచి విస్మితులై “ఏబది మంది రాతులను, భీమారెడ్డిని, గుమారస్వామినిఁ గొని రమ్మ” ని యొక యంగరక్షకునిఁ బులిబూరుపంపి ప్రసాదరాయఁడును, యువరాజును రాయివచ్చిన దిక్కున కుఱికిరి; గాని యెంతదూరము వెళ్ళినను వారి కెవరును గాన్పింపలేదు.

14

ఈసమాచారమును విని కుమారస్వామి దురంతకు లింకను నిర్భయులై మనచుట్టును సంచరించుచున్నారా?”

శ్రీపాద శుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నకలులు

యని యాశ్చర్యపడి, భీమారెడ్డిని, ఏబడిమంది రాతులను వెంటబెట్టుకొని యవరాజునకు సాహాయ్యముఁ జేయుటకును, గురంతకులను బంధించుటకును మిగుల వేగముగఁ బోయెను. మరలకు లిటుదిరిగి పులిబూరు మీఁదికి గానచ్చునచి తలంచి మహేంద్రుని, మాధవ శర్మను, రాతులను సొచ్చరించిపోయెను. కుమారస్వామి ప్రసాదరావునతోఁ గలిసికొనునప్పటి కింకను నాలుగు గడియల ప్రాద్దుండెను. రామవర గ్రామమధ్యమునుండి పోవుచుఁ గుమారస్వామి యచ్చటి సేనాధిపతినిఁ బిలిపించి “నేటిరాత్రి మిగులజాగరాకతతో నుండవలెను. లేకున్న మీప్రాణములు నిలువ” నని చెప్పిపోయెను.

సాయంకాల మైనపిదపఁగూడ నాచిట్టడవిలోఁ దిరుగ నలసినచ్చునేమోయని యేడెనమందుగురు రాతులు కాగడాలుగొనిపోయిరి. క్రొత్తగా సైనికశిక్షణము బడయుచున్న యొకబ్రాహ్మణ యువకుఁడు “నేడు భుజంగరాయఁడు దొరికిపోవును. వానిని నాచేతులతోఁ బెడరెక్కలు విరిచికట్టెదను.” అని జనపనారసగ్గమును గొనిపోయెను. అదిచూచి కుమారస్వామి నవ్వెను. భీమారెడ్డి “జాగ్రత్త మఁచిదని” మెచ్చుకొనియెను. భీమారెడ్డి క్రింది సైనికోద్యోగి యొకఁడు “నేటికో భుజంగరాయఁడు దొరికిపోవుననియే నిశ్చయమా?”

యనియెను. “జౌనుమహాశయా, ఎందులకుఁ గాఁగూడదు? నాయదృష్టము మంచిదేని వాఁడు ముందుగ నాకే కాన్పింపవచ్చును” అని బ్రాహ్మణుఁ డనెను. అది విని రాతు లెల్లరును నవ్విరి.

ప్రసాదరాయఁడును, యువరాజును సంకేతము లేర్పఱచిరి. పోడనే అంగరక్షకులను వెంటనిడుకొని యువరాజు ఒక దిక్కునకుఁ బోయెను. నలుగురైదుగురు రాతులను వెంటనిడుకొని ప్రసాదరాయఁ డొక దెసకుఁబోయెను. ఆశ్వికసంఘమును విరళముగావించి కుమారస్వామియు, భీమారెడ్డియు ముందునకు బయలుదేరిరి. కాగడాల రాతులు విడిపోయి అందఱతోఁ దలయొకరు వెళ్లిరి. పగ్గముదెచ్చిన యోధుఁడు ఆశ్వికులకు ముందుఁ దన గుఱ్ఱమును దుమకింపసాగెను. అది చూచి భీమారెడ్డి “నీవు తెచ్చిన పగ్గమువలన నీవే బద్ధుఁడవు కావచ్చును. భద్ర”మని హెచ్చరించెను. ఆయోధుఁడు “అట్టిది యీ జన్మమున సంభవింపఁబోదు” అని సగర్వముగఁ బలికి గుఱ్ఱమును మఱింత చకచక నడిపింపఁ జొచ్చెను.

అనుచరులతోఁ బ్రసాదరాయఁడు పోయిపోయి యొక చిన్న చెఱువు జేరికొనియెను. ఇటునటుచూచుచుఁ బ్రసాదరాయఁ డచ్చట నిలిచియుండఁగా రాతులు చెఱువు గట్టంతయుఁ దిరుగసాగిరి. అందొకఁడువచ్చి యొకమూల

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

తుప్పలు దట్టముగఁ బెరిగియున్నచోట “అన్నముతిని పాటవేసిన యాకులు చూచితి”నని పలికెను. పోయిచూడఁగా నచ్చట నిరువదిముప్పది యాకులు గాన్పించెను వాని పరిమాణమునుబట్టి కొన్ని యాకులలో నిరువురేసి భుజించియుండు రని వారు తలంచుకొనిరి. ఇది దురంత కుల పనియే యనిగూడ వారు నిశ్చయించుకొనిరి.

అంతలో నిటునటు చూడఁగా వారికి గుట్టములు నీరుత్రావుటకుఁ జెఱువులో దిగిన జాడలుగూడఁ గాన్పించెను. అప్పుడు ప్రసాదరాయఁడు “హంతకుల ప్రధాన స్థలము మన కెంతోదూరమున జేదు. వాండు పట్ట పగలుఁగూడ నింత నిర్భయముగ సంచరించుటఁజూడఁగా వింత మగుచున్నది. నహజధీకు డగు భుజంగుఁ డీసంకట సమయమున మఱింత దైర్యము చూపుట వింతగాదు” అనియెను. పిదప వారక్కడనుండి ముందు బయలుదేరిరి.

కొంతతడవునకు వారొక చిన్ని గ్రామమును సమీపించిరి. అక్కడ నొక దండ్రాస్త్రి వంటకట్టియల నేరు కొనుచుండెను. అదివీరినిఁ జూచి తనజీర్ణవస్త్రపుఁ గొంగుముడి విప్పుచు “మీరు దండులోనివారా” యని యడిగెను. అవునని ప్రసాదరాయఁడు చెప్పగా నది యొక చీటినిఁదీసి “ఒకగడియకు ముందీచారిని రమారమీ నలువదిమంది రాతులు మిగుల వేగముగఁ బోయిరి. నన్ను

జూచి వారందఱు నాగిరి. వారినిఁజూచి నేను భయపడి తొలగిపోవుచుండఁగా వారలోని పెద్ద నన్ను భయపడ వలదని చెప్పి, ఈచీటి వ్రాసియిచ్చి, నాకొక నరిహా బహుమానముచేసి “వెనుకనుండి మారాతులు కొండఱు వచ్చుచున్నారు. నీవిక్కడనే యుండుము. వారికి నీవీ చీటి నిచ్చితివేని వాడుగూడ నీకు బహుమానము చేయఁ గలడు” అని చెప్పి పడమటగా వెడలిపోయిరి. మీనిమిత్త మెదురుచూచుచు నేనిక్కడఁ గట్టెలేరుకొనుచున్నా” నని చెప్పి చీటి నిచ్చివేసెను. ప్రసాదరాయఁ డతయు విని “వాండ్రే దురంతకులు. నేటి కింతటితోఁ బని చాలించుకొని విడుదులకుఁ బోవుచున్నారు.” అని తలంచి యాస్త్రీకి ముందుగ బహుమానమిచ్చివేసి చీటిఁ జదువుకొనసాగెను. ఇంతలో యువరాజువచ్చి కలిసి కొనియెను. యువరాజును గొంచెముదూరముగఁ దీసికొని పోయి ప్రసాదరాయఁ డాచీటి నిట్లు చదివెను.

“యువరాజా! మాకు నీమీఁదగాని, మహారాజా వారిమీఁదఁగాని, ప్రభుత్వముమీఁదఁగాని, ప్రకృతమిఁక తాణేదారుగారి కుటుంబముమీఁదఁగాని యెట్టియక్క సును లేదు. రామవరముమీఁదిపగ చాలవరకుఁ దీటి పోయినది. ఇఁక స్వల్పముగ మాత్రమున్నది. అట్టిచో మీకీ శ్రమయేల? ఏల వృథారక్తనదులను బ్రవహింపఁ

జేసెదరు? దంభములుచెప్పుట గాదు. మీరు నాగుం
పును కనుఁగొనఁజాలరు. నుమ్మేమియుఁ జేయఁజాలరు.
ఇంతటితో నూరకుండి నిశ్చింతులగుదురో, లేక యింకను
ద్వేషము పెంచుదురో యాలోచించుకొనుఁడు. నేటి
కింతటితో మేముమాగుండ్రకుఁ బోవుచున్నాము.

ఇట్లు

భుజంగరాయఁడు.

యువరాజు చాల శాశ్వర్యపడెను. ఇంక నిప్పుడు
వెదకిన లాభములేదనియు, వీనిని వదలిపెట్టిన నొకను
బ్ర.లకష్టములు సంభవించు ననియు నూహించుకొని
వారు స్వస్థలములకు బోవుటకుఁ బయలుదేరిరి. ఇంతలో
తాతులతోఁగుమారస్వామియు, భీమారెడ్డియు వచ్చి కలిసి
కొనిరి. అందఱును వెనుదిరిగిరి. యువరాజు రాజ
ధానికిఁ బోయెను.

15

కొందఱుగాండ్రు తమపైఁ గసిదీర్చుకొన దొడఁగినది
మొదలు నేటివఱకు రామవరమున ననేకులు తమస్త్రీలను
బిడ్డలను, బరగ్రామముల యందలి బంధువులయిండ్లకుఁ
బంపివేసిరి. పెద్దమగదిక్కులేని స్త్రీలు స్వయముగనే
వెడలిపోయిరి. కొందఱు మాత్రము ధైర్యవతులగు రమ

నులు భర్తలు నిర్బంధించినను “ఇప్పుడు మేము మిమ్ము వదలి పో”మని ఖండితముగఁ బ్రత్యుత్తరము లిచ్చిరి. ఒకరిద్దఱుస్త్రీలు “మఱల బందిపోటువచ్చినచో మీతో గలిసిపోయెద” మని శౌర్యమును వెల్లడించిరి; గాని మొత్తముమీఁద గ్రామమునందలి స్త్రీలతో నగము మంది వెడలిపోయిరి. ప్రయత్నించి చూచినఁగాని పిల్లలు కాన్పింపరైరి. ఒడిపంతులుగారికి బాధతగ్గెను. దానితోఁ బాటు వచ్చుబడిగూడఁ దఱిగిపోయెను. బందిపోటు గాండ్రవలన భయముమాత్ర మంతకంతకుఁ బెరిగి పోవుచుండెను. అయినను ఆయూరున జ్యోతిషము చదువు కొని కొంచెము మంచిచెడ్డలు చెప్పఁగలవాఁ డాతఁ డొక్కఁడే యగుటచే గ్రామములో నుండితీగవలసిన నిర్బంధము గలిగెను. తమ యాలోచనముల కీకల్లోలపర్యవ సాన మందని వారెల్లరు ననుక్షణమును వచ్చి “దీని పర్యవ సానము వివరింపు” డని యాతని నడుగసాగిరి. ఇది యంతకంత కాతనికి సహింపరానిదై పోయెను.

గ్రామదేవత యుత్సవసందర్భముననుసరించి ప్రవర్తిల్లిన బందిపోటువలన రామవరమువారు చాల బెదరిపోయిరి; గాని బందిపోటుగాండ్రు ముఖ్యముగా దేనిని నాశనము చేయుటకు దీక్షవహించిరో యాగ్రామదేవత చావడి నిరపాయముగ నుండుటచే వారు అమ్మవారు తమ్ము

శ్రీపాద శుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

రక్షించుననియు, ఆచల్లనితల్లి బందిపోటుగాండ్రను సాశ నముచేయుననియు నమ్మి దిననము నామెకు మహా త్వవములు చేయసాగిరి. తొలినాడు రాజభటులవలన సంహరింపఁబడిన బందిపోటుగాండ్లందఱు నమ్మవారికి బలియైపోయిరనియే భావించి వారానందించిరి. అమ్మకారే బందిపోటు ప్రారంభమైన వెంటనే రాజభటులను దోడు కొనినచ్చెనని నమ్మిరి. ఈనమ్మకమువలన వారి కామెపై భక్తి హెచ్చిపోయెను.

కాని యోక్షణమున బందిపోటుగాండ్రవలననే అమ్మ వారి చావడి భస్మీభూతమై పోయినదో యోక్షణము నుండి వారి కంతయుఁ దలక్రిందులయిపోయెను.

ఒకనాటి సాయంత్రమున రామవరమున సంతోష వార్త లతిజటిలముగఁ బ్రకటిపోవసాగెను. ఒక యువ కుఁడువచ్చి యొకవీధిలో “దురంతకుల రహస్యములను దెలిసికొనుటకు రాజుగారు క్రొత్తగా మిక్కిలి తెలివి తేటలుగల యొక నరదారుని నియమించిరి. ఆతఁడు రాజ ధానినుండి వెడలిన నాలుగు గడియలకే వాండ్ర రహస్యమును దెలిసికొని రాజుగారికి విన్నవించెనట. నేటి నిశీధమున గొప్పరాణువను గూర్చికొని దురంతకులను గైదుచేయుటకు రాజావారు స్వయంగా బయలుదేఱెద రట” అని చెప్పెను. అదివిని యచ్చటివారు మిగుల

నానందించి యూహాప్రపంచమునఁ బడిపోయిరి.

ఇది యిట్లుండగా మఱియొక యువకుఁడువచ్చి వేటొక వీధిలో “నేటితో దురంతకులపని యైపోయినది. వాండ్ర యదృష్టదినములు తిగిపోయినవి. వాండ్ర నిశ్వాసపథము రుద్దమైపోయినది. విజయలక్ష్మి వాండ్రను వంచింపివేసినది. తాణేదారుగారికి వాండ్ర యునికియంతయుఁ దెలిసిపోయినది. నేటిరాత్రి వాండ్ర మనకై దీ లయ్యెడరఁట” యని చెప్పెను. ఇదివిని యచ్చటివారు భావిస్థితి నిరూపణము నందలి తమ తమ శక్తి నొకరిని మించి యొకరు చూప సాగిరి.

ఇదియు నిట్లుండగా నొక వృద్ధుఁడు మఱియొక వీధిలో “గోవావరి కవ్వల నిన్న రాత్రి దురంతకు లేదో యొక యూరు కొల్లగొట్టసాగిరి. గ్రామవాసులు తిరుగఁ బడఁగా నిరువాగుల వారికిని సంకులసమరము పొనంగి నది. తుదకు హతులును, బలాయితులును గాక యిరువది ముగ్గు రనుచరులతో భుజంగ రాయఁడు దొరకిపోయెనఁట. ఈనంగతిఁ దెలిసికొని తెల్లవారునప్పటికి రాజభటులు పోయి వాండ్ర నువ్వుపాతఱ వేయుటకు వాండ్రచేతనే యుప్పు మోయించుకొని వచ్చుచున్నారఁట” యని చెప్పెను. అదివినిన వారెల్లరును “తాతా, చల్లనికబురు చెప్పితి” వని యానందించిరి. ఇది వినుచున్నయొక

వృద్ధాంగన “నాయనలారా! ఆపాపాత్ముల నుప్పుపాఠ తట వేయుదురేని నా మెడలోని యొక పిల్లకాసు నమ్మి యొక బస్తా ఉప్పు కొనియిచ్చెద” ననియెను. అంశనెల్లరును “అవ్వా! నీయాదార్యమునకుఁ దగినట్లు పలికితి” వని యామెను బ్రశంసించిరి.

ఈకల్పనా ప్రపంచమిట్లు పెరిగిపోవుచుండఁగానే సూర్యాస్తమయమై యంధకార మావరింపసాగెను. కాగడాల వెలుగున గుట్టపురాతులు కాల్బంటుల జాగ్రత్తను బరిశీలింపఁజొచ్చిరి. వారినిఁజూచి భావి కల్పనలలో మునిగియున్న గ్రామస్థులు “నేటికిఁ మీశ్రమతీటి పోయిన” దని చెప్పఁ జొచ్చిరి. గ్రామదేవత చావడి భస్మమైపోయిన నాటనుండియు నూరియందలి పెద్ద కాపులు నలుగురైదుగురు “మొన్నటివలెఁ జేయకుండు కనుగలిగి యుండు” డని రాతులను హెచ్చరింపసాగిరి.

జామున్నర రాత్రి నుయ్యెను. గ్రామవాసుల్లెగు సరిగంట చిద్రించి శిశుమిత్రులనడుమ నూఁగులాడుచుండిరి. కాల్బంటులకావలింతలు మెండయ్యెను. రాతులు మనస్సులలోఁ పెద్దకాపులపై విసిగి కొనుచుండిరి. కాగడాలువేయు చాకలవాండ్లు చొల్లింటివలెఁగాక రాతులు తమతోఁబాటు మేలుకొనియుండుట జూచి పానస్సల యందు “మనకంటె పేరియెక్కువ యేమి” యనుకొను

చుండిరి. ఇట్టి సమయమున నున్నట్లుండగా, దురంతకు
 లసంఖ్యులై మఱల నూరు కొల్లగొట్టుటకు క్షణములోనో
 గడియలోనో వచ్చి మీఁదఁబడనున్నారను భయంకర
 వార్త క్షణములో నూరంతయు వ్యాపించెను.
 వెంటనే మున్వబు తాణేదారుగారి కీవార్తను
 దెలియఁబంపి స్వయముగ నూరంతయుఁ దిరు
 గుచు హెచ్చరికలు సేయసాగెను. అదివిని కొందఱు
 వృద్ధస్త్రీలు “ఆపాపాత్ము నీముస్స ఇంతగా నవమాన
 పఱుపకున్న మనపుట్టి యింత మునిఁగి యుండకపోవు”
 సని వగవసాగిరి.

ఒకగడియలో నీసంగతిఁ దెలిసికొని ప్రసాదరాయఁడు
 కుమారస్వామిని, మహేంద్రుని, భీమారెడ్డిని, రాతులలో
 ననేకులను వెంట నిడుకొని రామవరము వచ్చి చేరుకొని
 యెను. తాణేదారునిఁ జూచి యచ్చటికాతులును గాల్బం
 టులును జాలఁ జాకచక్రము చూపసాగిరి. రెండుజాము
 లైనను బందిపోటుజాడలు కాన్పింపవయ్యెను. మూడు
 జాము లయ్యెను. అప్పటికిని యథాప్రకారమునకు
 లోపము కలుగ దయ్యెను. తెల్లవాఱుసంతడనుకనుఁడి
 నేటికిఁక రారని నిశ్చయించుకొని ప్రసాదరాయఁ డింటికి
 మఱలెను. కొంతదూరము వచ్చునప్పటి కొక రాతెదు
 రుగవచ్చి “రాధాదేవిగారు కాన్పించుటలేదు. పండు

శ్రీసాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రమీ సవలం

కొన్న శయ్యతోఁగూడ మాయమైపోయి” రని చెప్పెను. ఈవార్త వినుటతోడనే ప్రసాదరాయని శిరముపై నశని పాత మయ్యెను. కుమారస్వామికి మహేంద్రునకు భీమా రెడ్డికిని శిరములపై వజ్రాఘాతమైన ట్లయ్యెను. రాతు లందఱును గొల్లున గోలపెట్టిరి. క్షణములో నీవార్త రామవరమున వ్యాపించెను. ఉత్తరక్షణములో రామచంద్ర పురమునఁ గోటలోఁ దెలిసి పోయెను.

16

తూర్పుదిక్కున నరుణకాంతులు విజృంభించునపుడు పం జరముననున్న చిలుక ‘అక్కా’ తెల్లవాఱుచున్నది. ఇంక ‘మేలుకొనుమమ్మా’ యని రుక్మిణీదేవిని నాల్గుసారులు పిలిచెను. అదివిని ప్రబోధితయై రుక్మిణి లేచి కూరుచుండి కన్నులునులుముకొనుచు “వదినే! ఇంకను మెలకువ రాలేదా?” యని పలికెను; గాని యెవరును బ్రత్యుత్తర మీయలేదు. వెంటనే రుక్మిణి ప్రక్కకుజూచి రాధయు నామె శయనించిన మంచమునుగూడ నచ్చట లేకపోవు టచేఁ దెల్లవోయి “చెల్లాయీ! వదినె యెక్కడకుఁ బోయినదే” యని యడిగెను. “నేనేమియునెఱుఁగను. నాకిప్పుడే మెలకువవచ్చినది” యని చెప్పి చిలుక వదినే, వదినే యని బిగ్గటగాఁ బిలువసాగెను. వదినె ప్రత్యుత్త

రము రాలేదు; గాని గదిలో శయనించిన జానికియు శచియు “రాధ నీవద్దనే శయనించెఁగాడఁటే” యని పలుకుచు వెలుపలికివచ్చిరి. పిదప మంచముగూడ యక్కడ లేకపోవుటఁజూచి వారు చాలవింతపడిరి. అందఱును గళవరపడఁజొచ్చిరి. ఈసమయమున శచీదేవి లోపలికిఁబోయి మాధవశర్మగృహిణినిలేపి పిన్న అక్కకాన్పించుటలేదని కన్నులనీరునించుచు గద్దదస్వరముతోఁ బలికెను. “శోడనే యదరిపడిలేచివచ్చి యేమమ్మా! రాధయెక్కడనున్నదమ్మా? యని యడుగసాగెను. ఆమెను జూచి రుక్మిణి కన్నులనీరు జలువాట అత్తా! వదినె నూయమైనదని యేడువసాగెను. రుక్మిణిని జూచి శచియు నామెనుజూచి జానకియు నేడువసాగిరి. మాధవశర్మ గృహిణి మాత్ర మేడ్చుటలేదు; గాని కన్నుల నీరు గిట్టునఁ దిరిగిపోయెను. ఆమెహృదయము భయప్రకంపితమై పోవుచుండెను.

ఇట్లొకక్షణము గడచిపోవునప్పటికి బాగుగఁ దెల్లనాటెను. గ్రామమంతయు మేలుకొనెను. వీరి రోదనములు విని తొలుక వీధిలోనున్న యిరువురు భటులును, బిమ్మట నిరుగుపొరుగు స్త్రీలిరువురూను, నృక్తపుంఘఁ డొకఁడును వచ్చిరి. అందఱును దెల్లఁబోయిరి. ఆవిన్నద నము పోవకపూర్వమే యేడ్చుచున్న జానకి యొకభటునిఁ జూచి “నీవు పో. రామవరమున నీవార్తచెప్పి తాణే

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి వచనాలు

దారుగారిని నీసికొనిరా” యనిచెప్పెను. భటుఁ డూర్ధ్వ శ్వాసచూతోఁ జెంగున వీధిలోనికి దాటి యింటిలోని గోల వినుచు నక్కడ నిలిచియున్న యాశ్విక నితో సంగతి యంతయుఁ జెప్పెను. తోడనే యాతఁడు రామవరము దెసకు గుఱ్ఱము నుదాయించి మేఘాలమీఁద నెగిరి పోయెను. క్షణములో నీసంగతి యారంతయు దెలిసి పోయెను. చతుక్షణముఁ జను ప్రవాహము మాధవ శర్మయింటిని ముంచివేసెను.

ఇట్లఱు ముగ్ధులపరుషులు నేడెనమండుగురు స్త్రీలు మాత్రమే లోనికిఁ బోయిరి. తక్కినవా రందఱును వీధిలో నిలిచిపోయిరి. చూచుచుండఁగా వీధిలోని వారికి గుఱ్ఱపుడొక్కట టకటకధ్వనులు చెవులు గింగురువోఁ గొట్టెను. చుఱలఁ జూడఁగాఁ బ్రసాదరాయఁడు కుమార స్వామి మహేంద్రుఁడు భీమారెడ్డియు నశ్వావరోహణము కావించిరి. ఒక కాతువచ్చి జనసంఘమును కొలఁగించి మార్గముచేసెను. ప్రసాదరాయాదులు లోనికిఁబోయిరి. భీమారెడ్డివీధిలో నిలిచి, “అయ్యలారా! ధన్వించేయ వలదు. శాంతముగ నుండుడు” అని హెచ్చరించెను. ఎవరును మాట్లాడలేదు.

ప్రసాద రాయనిఁ జూచుటతోడనే రుక్మిణి కెవ్వనఁ గేక వేసి “అన్నా! కొంప మునిగిపోయిన” దని మీఁదఁ

బడి యేడువజొచ్చెను. మహేంద్రుడును గుమార స్వామియు నూటలేక కూలబడిపోయిరి. శచి, జానకి యొడిలోబడి యేడ్చుచుండెను. మాధవశర్మ శృహిణి ప్రసాదరాయకంజూచి “నాయనా! సర్వనాశన మైపోయినది. ఇంక నిందరముండియు నామహాలక్ష్మికి దక్కించు కొనఁ జాలకపోయితిమి” అనియెను. ప్రసాదరాయుడు ధైర్యముతెచ్చుకొని రుక్మిణిని బొదివి పట్టి “తల్లీ! ఊరడిల్లుము. వదినెను క్షణములో నీసికొని వచ్చెదము. చిట్టితల్లీ! ఇంత విచారించిన నెల్లమ్మా” యని యూర డించెను. రుక్మిణి కొంచెముగడిల్లి “అన్నా! వదినె యీ జన్మమున మఱలఁ గాన్పించునా” యనిమఱల నేడ్వ సాగెను. మఱలఁ ప్రసాదరాయుడొమె నూరడించి జాన కికిఁ గూడ ధైర్యము గొలిపెను. అప్పు డామె “అన్నా! ధైర్యమువహించి యెట్లుండఁగలము! దేవీస్వరూపిణి అంతర్ధానమైపోయినది. ఇంక నూట యెట్లు గలుగును.” అనియెను. ఒకవృద్ధుడు ఇట్టి యాపత్సమయములయందే మనము ధైర్యము తెచ్చుకొనవలెను. తక్కిన సమయము లయందు దానికదియే ప్రత్యక్షము” సని చెప్పియూర కుండెను. అందఱు నేడ్చుమానిరి. రుక్మిణి జరిగిన దంతయుఁ జెప్పెను. అంతయు నైనతరువాతఁ బంజ రములోని చిలుక ప్రసాదరాయనిఁ బిలిచి “ఇదంతయు

నాప్రాలుమాలికవలనఁ దటస్థించినది. నేను మత్తిలి
యుండకున్న రాధాదేవి కిట్టిపాటుగూర్చుట కెవఁడు
సాహసింపఁగలఁడు?” అన్నట్లు ఏమో గొణిగెను. ప్రసా
దరాయనికిఁ జిలుకపై నెంకో కరుణ కలిగెను. తోడనే
యాతఁడు పంజరములోనుండి దానిని బైటకు దీసి దువ్వి
“పక్షులకుఁగూడ నామీఁద నింతకనికర మున్నది; గాని
యీశ్వరుఁడు మాత్రము పగ సాధించుచున్నాఁ” డని
చిన్నబోయి యూగకుండెను.

ఇంతలోఁ దెల్లవాఱక పూర్వకే కాల్యములను దీర్చి
కొనుటకుఁ దుల్యానదికిఁ బోయిన వృద్ధుఁడగు రాధ
తండ్రి వచ్చెను. ఆతని హృదయము తోడనే బ్రద్దలై
పోయెను. ఆతనిం జూచుటతోడనే ప్రసాదరాయని
హృదయమున సంకోచము, సంభ్రమము వగవు మిళిత
ములై యల్లకల్లోలము చేయసాగెను. అంతటి ధైర్య
శాలి కన్నులనుండిగూడ నప్పుడు బాష్పధార నెడలెను.
మఱల నందఱును గొల్లుమనిరి. ఈమారస్వామి రాధ
తండ్రి నూరడింపజొచ్చెను.

పిదపఁ బ్రసాదరాయఁ డందఱ నూఱిసించి యంగణ
మునకు వచ్చెను. అప్పటికప్పుడే మాధవశర్మ స్నానము
చేసి లోనికి వచ్చుచుండెను. అతఁడు ప్రసాదరాయనిఁ
జూచి తెల్లవోయెను. ప్రసాదరాయని కన్నులనుండి

మఱల నశ్రులహరి పొంగిపోయెను. మాధవశర్మగూడ వగచెను. లోపల రోదనధ్వనులు మిన్న ముట్టుచుండుట వలన మాధవశర్మ లోనికిఁబోయెను. ప్రసాదరాయఁ డంగణముననున్న బల్లమీఁదఁ గూలఁబడెను. అంత నొక వృద్ధబ్రాహ్మణుఁడు వచ్చి నేడు సంభవించిన విపత్తును గుఱించి పరామర్శచేసి లోనికిఁబోయెను.

ఇట్లుండఁగా నకుటుంబముగ మహారాజావాసు విచ్చేసి రని కోలాహలము చెలరేగెను. తోడనే కుమార స్వామియు మహేంద్రుఁడును వీధిలోని కరిగిరి. అప్పటి కప్పుడే రాజు గుఱ్ఱము దిగెను. యువరాజుగూడ దిగి తల్లికిఁ జేయూత నిచ్చుచుండెను. మంత్రి రాజు ప్రక్క నుండెను. “ఇదియేమి ఘోరము కుమారస్వామీ” యని రాజు లోనికి బయలుదేఱెను. అందఱును వెంటనంటిరి.

రాజును జూచి ప్రసాదరాయఁడు లేచి నిలిచి శిరము వంచుకొనియెను. తోడనే రాజాతనినిఁ బొదివిపట్టి “ఏమిది! విపత్తుమీఁద విపత్తు! ఎంత ఘోరకలి” యని వగచెను. మంత్రియు, యువరాజును జుట్టుకొని “అన్నా! ఇంతలో నిదియేమి! మనయెడల నిజముగా దైవము ప్రతి కూలించియున్నాఁడు. లేకున్న నీదుండగములు సాగుట యేమి!” యని యూరడించిరి. అప్పుడు రాణివచ్చి “తమ్ముడా! ఇక ధర్మమునకు విజయము లేదాయేమి?

శ్రీహరి మహావ్యక్తి సవలలు

అగ్నిహోత్రమును జదలంటుటా?'' యని యూరడించెను. అప్పుడు చూడఁగా, బ్రహ్మరాయని కన్నులనుండి బాహ్యులహరి దొరలుచుండెను. రాజాతని కన్నులుతుడిచి "బాబూ! నగపకుము. అపకలు కాపురము నేయవు" అని సమాధ్యాసించెను. దక్ష నాదలును లోనికిఁగోయిరి. హఠాత్తుగ రాణిని జూచిన నాటనే దుక్కిణివచ్చి యామెపైఁబడి యేడువనాగెను. జానకి గొల్లుమసయెను. శచి యావురుమసయెను. మాధవశర్మ గృహిణియుఁ గుమారన్యామి జనయిత్రిచు, "నిక్షేపము చోరాపహృత మైపోయినది. హహలక్ష్మీ శ్రీమన్నారాయణుని విడిచి పోయినది. పులిబూరు దౌర్భాగ్యోపహతమై పోయిన" దని నగచిరి. రాధ తండ్రి దుఃఖమును వర్ణించుటకే యలవిగాదు.

రాణి కందఱ నొక్కమాటుగ నూరడింపవలసిన కష్టము సంభవించెను. స్వయముగ నామెగూడఁ దీవ్ర విచారమువలననే బాధితయగుచుండెను. అయినను బ్రకృతి ధర్మమేమనఁగా? ఏవ్వక్తి యిట్లు భారమునంతసభరించు చుండునో, లేక యేవ్వక్తి యెవని నొక కుటుంబము నందలివారెల్లగును బ్రాణము లిప్పురో యావ్యక్తి యాకుటుంబమునకుఁ దీసికొని దుఃఖము తీర్చుచినను, దక్కినవానినలె దీనాతిదీనముగ నగచుటఁ జూడము.

కారణ మేమన? తక్కినవారినందఱు నావ్యక్తియే యూర
డింపవలయును. ఈ బాధ్యతవలన విచారము హృదయ
మును బ్రద్ధులుచేయుచున్నను బాధ్యతా ఈ పకమగు
దైత్యము దానిని బైటకు రానియ్యదు. రాజకుటుంబము
నకును, ప్రసాదకాయని కుటుంబమునకును, వేల్డమీద
తెక్కింపవలసిన ప్రబలసంబంధము లేమియు లేకపోయి
నను, సకలమునకును మూలకారణమైన ప్రేమసంబంధ
మధికముగనుండెను. అక్కతన సుభయులునుగూడ నన్యో
న్యము మాకిట్టివారికే లేరనునంతటి సన్నిహితబంధుభావ
మును బొటించుకొనుచుండిరి. ఈరూపమున రాధాప
హరణమైన యిపుడా కుటుంబమునారి కందఱకును
దైత్యము గొలుపవలసిన భారము రాజదంపతులమీద
నున్నది. ఈ హేతువువలననే రాణి విషాదము మీది
కుబుకదయ్యెను. అయినను, జుట్టునున్న వారందఱు నేడ్పు
చుండుటవలనఁగలిగిన దిగ్భాంతివలననో, గురుతరదుఃఖ
భారమువలన హృదయము క్రుంగిపోవుటవలననో రాణి
నిశ్చేష్టియైయుండెను. ఇది గ్రహించి మాధవశర్మయిల్లా
లును, రుక్మిణియత్తగారును, శచీజానకుల నోదార్చిరి. ఈ
సందర్భమువలన రాణికింత తెఱపిగలిగెను. ఈ తెఱపి
తో నామె చాలఁ గష్టముమీద రుక్మిణి నోదార్చెను;
గాని యెవ్వరికన్నులనుండియు బాష్పవాహిని ప్రవహింప

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

కుండలేదు. “మాకన్నతల్లిని మేము బాగుగ నెఱుగము. మావదినె కాపురమునకు వచ్చినతరువాత నామెయే మాతల్లి యనుకొంటిమి. ఆమెయు నుమ్మగన్నబిడ్డలనుగంటె నెక్కుడుగాఁ బ్రేమించినది. మాదౌర్భాగ్యవశమున నామెగూడ మమ్ము విడిచిపోయినది. ప్రేమైకనియయగుమాతల్లి యెట్టియమయాతన ననుభవించుచున్నదో, ఆదేవీస్వరూపిణి నెత్తికొనిపోవుట కాదురంతకులకుఁ జేతులెట్లువచ్చినవో, ఆపతివ్రతాశిరోమణి శయ్యను దాకి యాపాపాత్ములెట్లు భస్మము కాకుండనుండిరో, మాయమ్మ మమ్ముఁ వలంచుకొని యెంత యడలుచున్నదో” యని రుక్మిణి మఱిల నేనువఁ దొడఁగెను. జానకిగూడఁ దలఁచికొని తలఁచికొని మఱిల రోదనము ప్రారంభించెను. శచియంతకుముందే విలపింప నాగెను. అప్పుడుమాత్రము రాణి యెట్లో ధైర్యమును జిక్కిఁబట్టుకొని యెల్లరను దగ్గఱకుఁదీసి విచార ముడిపెను. రాజు రాధతల్పిడి ననేకవిధముల నోదార్చెను.

ఊరిలోని స్త్రీపురుషు లందఱును వచ్చిరి. కొందఱుఁ టూరడింపుమాట లాడిరి. కొందఱు వగచిరి. తొలుత నూఱడించినవారు పిదపవగచిరి. తొలుత వగచినవారు పిదపనూఱడించిరి. ఇట్లుఁరడింపులై నతరువాత రాజు మున్నగువారు కర్తవ్యనిర్ధారణమునఁ బ్రవృత్తులైరి.

17

ఇంకను సూర్యోదయము కాలేదు. ప్రాగ్ని శాముఖము
మాత్ర మరుణతేజస్సంపన్నమై యుండెను. నైష్ఠికులగు
బ్రాహ్మణుల యర్ఘ్యప్రదానములనలన నూర్యమార్గము
నిష్కంటకమగుచుండెను. జనపదములయందలి కొలఁకు
లన్నియు సర్వోవినిర్భిన్నములగు కమలసహస్రములతో
విరాజిల్లుచుండెను. గృహిణు లందఱును గృహసమ్మార్జ
నమునఁ బ్రవృత్తులై యుండిరి. అందఱు ననినందులకు
మమ్మాక్షేపింపవలదు. సంపన్నుల యజమానురాండ్ర
కిదియే సుఖనిద్రాసమయము. ఎప్పటికైన ననుగ్రహము
గలిగినచో వారికి ముఖ్యముగాఁ జేయవలసిన దొక్క
ముఖసమ్మార్జనము మాత్రమే. అదిగూడ దాసీలచేఁ
జేయించుకొను భోగవతులు కొందఱున్నారట; గాని
వారి దర్శనభాగ్యము మాకెప్పుడును సమకూరలేదు.
ఇట్టి సమయములయందే కొందఱురమణీమణులను వర్ణించి
కాళిదాసాదులు ధన్యత బడసినారు.

ఈసమయమున నదురుబాదాయను గ్రామమునఁ
బూర్వ మెప్పుడో సంపన్నులైయుండిన వారిచే నిర్మింపఁ
బడుటచే జమిందారుల దివాణమువలె నెంకో విశాల
మైయున్న యొక భవనమున, నొకగదిలో శయ్యపై
నొకరమణీమణి మొగము దిగాలువేసికొని కూరుచుండి

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

యందెను. ఎదుట విశాలమగునంగణ ముందుటవలనను,
బ్రక్క విశాలమగు పొడ్డిలోనికి గిటికీ యుండుట నను,
నను, ఆగదిలో బ్రకాశమునకు మాత్రము లోనము
లేదు; గాని యామె హృదయమున దుఃఖాంధకారము
అగాధముగ నావరించి యుండును. ఆమె రాధాదేవి.

ఆమె యిట్లన్యమనస్కుడై యున్న సమయమున నొక
పురుషుడు మెల్లగవచ్చి యామెకు సాష్టాంగదండ
ప్రణామము గావించెను. అతనిరాక యామె యెఱుం
గదు; గాని యాతడు దండమునలె బదసికటమున భూస
తితుడై యుండుట హఠాత్తుగఁజూచి తటాలున లేచి
యొక ప్రక్కకు దొలఁగినిలిచి సదర్పముగ “నీవెవఁడ?”
వని యడిగెను. అందుల కాతడు మిగుల వినీతభావమున
“భుజంగరాయఁడ” నని చెప్పెను. తోడనే యామె
ధైర్య మొకింత సడలెను. ముఖమున భయ మొకింత
ప్రతిఫలించెను. అదిగ్రహించి భుజంగరాయఁడు చేతులు
జోడించుకొని “నీవు నాకు మాతృదేవతవు. నన్ను నీ
బిడ్డనిగా భావి. పుము. నీయెడల నాకు దుశ్చింత లేదు.
నీకు నావలననపాయశఁకవలదు” అని చెప్పెను.

“అట్లయిన నన్నేల తెచ్చితివి?”

“మాతా! క్షమింపుము. లోకమంతయు నీసౌజన్య
మును, నీపాతివ్రత్యమును గీర్తించి ధన్యమగుచున్నది.

తుల్యనది సేసాన్నిధ్యము వలనఁ బూర్వాధిక ప్రభావ సంపన్నమైనది. పతివ్రతల ప్రసంగము వచ్చినపు డీసంత ప్రజ లెల్లరును నీకుఁ జేతులెత్తివందనసహస్రము లర్పించుచున్నాను. అట్టి నీకీ కష్టమును గలిగించి నేను క్రూర కర్ముడనై పోయితిని. పరలోకమున నాకు గతులు లేకుండబోయినవి. అయినను నేనేమి చేయఁగలను? ఇంత వఱకు నేనొరులకు లొంగియుండలేదు. నాకు నిపత్తులు గలిగించినవారి కింతవఱకు సమాధానము చెప్పకుండ నుండలేదు. నీభర్తయనిన నాకెంతో గౌరవము. ఇప్పటికి నెప్పటికిగూడ దానికి లోపములేదు; గాని యామహా త్ముఁడు నాయెడల శత్రుత్వము నహించినాఁడు. వలదని నేననేకవిధములఁ బ్రార్థించితిని; గాని యాతఁడు మాన లేదు. నాప్రార్థన మంతయు వ్యర్థమైనది. నేననుకొనిన దంతయుఁ దలక్రిందులైనది. అయినను నాకు విచారము లేదు. నీభర్తతో నాకుఁ బ్రతిస్పర్ధ గలిగినందులకు వగచుచున్నాను. ఆతని సీప్రయత్నమునుండి మఱిించుటయే నాసంకల్పము. తల్లీ! అక్కారణమువలన నీ నిన్నుహరించి తెచ్చితిని. ఈపోరాటమున నీకుఁ గూడ బాధ గలిగింప వలసివచ్చినందులకు సిగ్గుపడుచున్నాను.”

“నానాథునియెడల నీవంత భక్తుడవేసి వారిని లోఁ బఱుచుకొనుటకు మఱియొక మార్గము కాన్పింపలేదా?

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నవతలు

తల్లీ ! యని నన్ను బిలిచితివి. నన్నిక్కడకుఁ దెచ్చుటలోఁ
నీకు దుశ్చింత లేకపోవచ్చును; గాని లోకులేమందురు?
నేనిక లోకమునకు మొగమెట్లు చూపఁగలను?”

“తల్లీ! నీపాతివ్రత్యము నెఱుంగనివాడు లేడు. అగ్నికిఁ
జెదలంటవని యెవఁకి దోయదు? కేసరికిమానభంగము
చేయుట కేమృగమును జాలదని యేరికిఁ దెలియదు?
అంతకు నీపై నశనింద మోపువాడున్నచో వారి నాలుక
లినుపయ్యఁచలతో వాతలు వేయఁబడుఁ గాక. వారి
శిరములపై నశనిపాత మగుఁగాక. వారి కంఠములు
ప్రచండచంద్రహాసములచే నఱుకఁబడుఁగాక ”

రాధాదేవి రామవరమును గొల్లకొట్టదొడఁగిన తన
దౌర్జన్యమును నిందింపఁబోవనుండగా నదిగఁగిహించెనో
యనునట్లు భుజంగరాయఁడు చూచుచుండఁగనే మాయ
మైపోయెను. అందులకు రాధాదేవి యబ్బురపడుచుండఁగా
నలునదియేండ్ల వితంతుస్త్రీయొకతె వచ్చి “లెమ్ముతల్లీ,
లెమ్ము; దంతధావనము చేసికొనుట కివ్వలకురమ్ము” అని
చెప్పెను. రాధ యందులకుఁ బ్రత్యుత్తరముచెప్పకయే
“అమ్మా! నేనిక్కడ కెల్లవచ్చితి” నని యడిగెను.
“జామురాత్రివేళ భుజంగరాయఁడు మంచముతో నిన్ను
మోయించుకొని వచ్చి వీధిలోదింపెను. అప్పుడు నేను
నిన్నెత్తుకొని లోపలకుఁ దీసికొనివచ్చితిని. మత్తుమందు

వలన నీవప్పు డేమియుఁ దెలిసికొనఁజాలకపోయితివి” అని వితంతువు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. మాఱు పల్కకయే రాధబైటకువచ్చి దంతధావనము చేసికొనియెను. జాము ప్రొద్దొక్కిన తరువాత మఱల నావితంతువు వచ్చి భోజనమునకు లెమ్మనియెను; గాని రాధ యందులకుఁ దిరస్కరించెను.

18

నాటి మధ్యాహ్నమే రాధాదేవిని వెదకి తెచ్చుటకు రాజాజ్ఞచే దొంగలను బట్టుకొనుటలో సతిచతురుఁడగు నుద్యోగియొక్కఁ డొక దిక్కునకును, గుమారస్వామి యొక దిక్కునకును వెడలిపోయిరి. రాధ రక్షితయై పులిబూరు చేరుకొనునంతఁడనుక రాజధానికిఁ బోఁగూడదని రాజదంపతులు నిశ్చయించుకొనిరి. రాజకార్యములను జక్కఁ బెట్టుటకై మంత్రి రాజధాసికిఁ బోయెను. రాధాస్వేషణము నిమిత్తము ప్రసాదరాయఁడు గూడఁ బయనమయ్యెను; గాని “నీ హృదయ మిపడెంత సుస్థిరముగ నున్నను, నీవిపు డిట్లు గడలుట మంగళకరము గాదు. ఇందుల కావులించినఁ బ్రేవులు లెక్కపెట్టు కుమారస్వామియే చాలు” నని రాజు చెప్పి యాతనిని నిలిపి

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

వేసెను. రాణియు నిట్లే చెప్పుట వలన బ్రహ్మరామఁ డావ్రయత్నమును మానుకొనెను.

మార్గమధ్యమునఁ గుమారస్వామితో నొకింత పరిచయముగల రెడ్డి యొకఁడు : లిసికొనియెను. ప్రసంగవశమున నాతఁడు “జామురాత్రివేళఁ గాకిరాడ పెళ్లఁదలఁచి పడవనిమిత్తము చేచు పులిబూరు వెళ్లుచుంటిని. మార్గమధ్యమున ఫలాని చెఱువుగట్టుమీఁద నొకఁడింకొకనితో “పొడుగునను మేమే మోసికొని పోయితిమి. మేము నలుగరమే పోయితిమి. నాయముచేయుట కెవ్వరును లేకపోయిరి. ఆకాశమువలన నాభుజములు చాల నొప్పిగానున్నవి. బందిపోటు వ్యచారము ప్రారంభమైన తరువాత నావాటా కేబడిమూఁడు రూపాయలువచ్చినవి మంచిదో చెడ్డదో యేదోయొక పనిచెప్పి యామహారాజే మాకుటుంబమును బోషించుచున్నాఁ” డని చెప్పుచుండెను. ఇంతలో నేను కానిని సమీపించితిని. నన్నుజూచి వారు ప్రసంగాంతరముః ప్రార. భింఁ” రని చెప్పి యా పెద్దమనుష్యుఁడు ఫలానా యని గూడఁ జెప్పెను. పిదపఁ గుమారస్వామి యాధారము దొరకెనని యాపరిచితునితో నొకటిరెండు మాటలాడి పంపివేసెను. ఫలానా యని చెప్పిన మనుష్యుఁడు గుమారస్వామి నొకింత పరిచితుఁడు. అతఁడు పెద్దలలోఁ కేరెనవాఁడనిగూడఁ గుమారస్వామికిఁ దెలియును.

19

రెండుగడియల ప్రొద్దుండెను. ప్రియసాన్నిధ్యమువలనఁ బల్కిమదిగంగన నవీనశోభ వహించెను. సూర్యకిరణముల నన నడలుటచే శీతము విజృంభించుచుండెను. పశుపాల కులు తమ ముతుకగుడ్డలతో నొడలంతయుఁ గప్పకొని చలివలనఁ బాటలు పాడఁజాలక యెట్లో సులం దోలు కొని పోవుచుండిరి. పక్షులు కులాయములు చేరుకొను చుండెను. సకలశకుంతములకు విశ్రాంతినవఁదు మగు సాయంకాలమున గుడ్లగూబకు స్వేచ్ఛగలిగించుటలో నర్హ్యమును భావమేమో యెవరు చెప్పఁగలరు? ఎల్లరు నిండ్లకుఁ బోవు కాలమున బైటకుఁబోవు గుడ్లగూబ జీవితము భాగ్యబంధురమో, వైవోపహతమో యెవరు నిర్ణయింపఁ గలరు?

ఈనమయమున సోమేశ్వరమున కుత్తరమునచున్న సోమ దూరమున నున్న చెలువుగట్టుమీఁది రావిచెట్టుక్రింద యోగదండము నానుకొని యోగి యొకఁడు కూర్చుండి యుండెను. అంతలేఁబ్రాయమున నాతనికింత వైరాగ్య మేలకలిగెనో తెలియదు. పరీక్షించి చూచిన నాతని యోగీశ్వరత్వ మచిరప్రాప్తమని తోఁపకపోదు. మాటి మాటికిని ముందునకుఁ జూచుట తక్కు నాతఁడు మఱి యొకటి చేయుచున్నట్లు తోఁపదు. ఇట్లుండఁగా నొక

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నగలు

కర్నకుడు కుమారునితోడ నొక యావును వెంటఁబెట్టుకొని యూరదెసకుఁ బోవుచుండెను. అతఁడు చెట్టికిఁది యోగినిఁజూచి కుమారునితో “నిక్కడనెవరో పెద్దలు సమాధిస్థాగరిష్టులై యున్నారు. నేను వారిని సేవించుకొని వచ్చెదను. నా కొఱకు మీరు వేచియుండ సక్కఱలేదు. నేను వచ్చునప్పటికిఁ గొంచెము రాతియగు” నని చెప్పి పంపివేసెను. “సాగుచున్న నందఱును బెద్దలే” యని కనుగుకొనుచు నాతని కుమారుడు వెడలిపోయెను. కర్నకునిఁ జూచిన వెంటనే యోగి నిమాలితనేత్రుఁడయ్యెను.

కర్నకుడు యోగిచెంతకువచ్చి వినయముతో నొక ప్రక్క నిలిచియుండెను. పశ్చిమదిక్కారత తన ప్రియుని శుద్ధాంతమునకుఁ దోడ్కొనిపోయెను. పిమ్మటఁ గొన్ని నిమిషములకు యోగి కన్నులు తెరిచెను. తోడనే కర్నకుడు సాష్టాంగ మాచరించెను. యోగి ప్రేమతో “మీరెవ” కని ప్రశ్నించెను. “నేను సోమేశ్వరమున వసించియున్నాను. కర్నకుఁడను. శేష వీరయ్య” అని యాతఁడు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. అందుల కానందమును బ్రకటింపుచు యోగి “ఈ కథ విన్నాము. సోమేశ్వరమున నియోగ్య పేరే పెద్దఁజాబితాలోఁ జేరినది. ఈ భక్తుని బ్రత్యక్షముగఁ జూచిన వేటిదినము మాకానంద

సంధాయకము” అని చెప్పెను. వీరయ్యకు ధైర్యముగలిగెను. అతని హృదయ మానందసాగరమున నీడులాడసాగెను. వెంటనే మాతండు కూరుచుండి యిట్లనియెను.

“ ఈమూఢుని, నామే పెద్దలలోఁ జేర్చితినా? ఇంక నేనుముప్పుడనే. పెద్దలకుఁ బెద్దలగోష్ఠియే వ్రతము. తమ చేప సెలవీయవలెను ”

“ పేరులో నేమున్నది! ఊరులును బేరులు నైహిక జీవితవిడంబనములు. పెద్ద లూరుపేరులను లెక్కనేయకు. లోకమందలి యూళ్ళన్నియు వారివే. పేరు లన్నియు వారివే. అయిన నీపాడుకట్ట యున్నంతకాలము నీసంజ్ఞలు తప్పవు. మేము జగన్నాథయోగుల ప్రధాన శిష్యులము. అంతమాత్రముతోఁ దృప్తిబొందుడు ”

“ జగన్నాథయోగులు లోకగురువులు. వారివలన నుపదేశము పొందవలయునని కోరిక గలదు. ఈభక్తునకు వారిదర్శనమే యింతవఱకుఁ గాలేదు. ”

“ లోక మంతయు గాఢాంధకారపూరిత మైపోయినది. పెద్దలందఱును దిక్కులేనివారై పోయినారు. ”

“ ఏమి? వారిప్పు డెచ్చటనున్నారు? ”

“ అద్వైతబ్రహ్మమున ”

“ హా! రెండుమాసములక్రిందట వారు కాశీనగరమునకు విజయముచేసిరనివిన్నాను. మఱి వారిసంగతి నేటి

వటశను దెలియలేదు. తునకు నేను నిరాశ్రయుడనై పోయితిని.

“విచారము వలదు”

“అవును. ఆ సచ్చిదానందమూర్తిగొటకు విచార మేల? పెళ్లల? విచారమెక్కడిది? తను ప్రయాణమిప్పు డెక్కడకు?”

“కాశానికీ. అచ్చట నొక బ్రాహ్మణుడు చెండు సంవత్సరములనుండి యుపదేశము చేయవలసినదని జగ న్నాథయోగుల స్వాశయించుచున్నాడు. తుదకాతడు ల్గవిజయము కౌశలేడు. యోగులు సిద్ధిపొందునమయ మున నీవిషయమే ప్రస్తావించినారు. నేను చెంకినున్నందు లకు వాగాభారమును నాపై మోపినారు”

“అయిన నీభక్తుని భారముగూడ వహింపవలెను”

“యోగులు నేనెన్న పర్యాకుములు గోరినను మంత్ర సిద్ధి దయచేయకై. అవసాన సమయమున మఱలఁ బ్రార్థింపఁగా లోకము నుద్ధరింపుమని యాజ్ఞాపించినారు. శరణాగతులను ద్రోసివేసినచో నేను కుంభీపాకశరకమునఁ గూర్చబడిపోదును”

“జగన్నాథ యోగులకు మీయెడలఁగల ప్రేమ మనంతము. వారు మిమ్ము విడిచి యుండఁజాలరు. వారికిఁ బరకాయ ప్రవేశశక్తి కలదని విందుము. మీయందు వా

రావేశించియే: యున్నారు. కావున దేవరవారే నాకుఁ గూడ నుపదేశము చేయవలెను. ”

“సంవత్సరమునకు ముప్పదియొక్కరికి మాత్రమే యుపదేశముచేయు మని గుర్వాజ్ఞ. వారు సిద్ధిపొందిన వారము దినములకు వారణాసీ నగరమున, దశాశ్వమేధ ఘట్టమునందే యిరువది ఠోడ్డు రుపదేశము బొందిరి. నాలుగుదినముల క్రిందట రాజమహేంద్రనగరమునఁ గోటి లింగ ఘణ్ణక్షేత్రమున నిరువుర కుపదేశమైనది. ఇంకను బదుగురు ప్రార్థించిరి ; గాని రాజధానియందలి బ్రాహ్మణుని నిమిత్త మేరికినిఁ గాన్పింపకుండ నక్కడనుండి బయలుదేరివచ్చితిమి. ఈయుపదేశముల కారణమున దొంగతనమునకుఁగూడఁ బాల్పడవలసివచ్చినది. ”

“అయినచో నాయుద్ధటలో నన్నొకనిగాఁ జేర్చి కొనుఁడు. నాకుపదేశముచేయకుండ మీరిక్కడనుండి కదలినచో గురువు నానగలడు. ”

అదివిని యోగి మందహాసము గావించి “భక్తుఁడు ముందటి కాలకు బంధమువేయుటలోఁ జాలఁజతురుఁడు” అనియెను.

“చేఁజిక్కిన పెన్నిధి నెవరు నదలుకొందురు? నేఁడే, యిప్పుడే యిక్కడనే నాకు మంత్రోపదేశము చేయవలెను ”

“బ్రహ్మనందము; గాని మామార్గము మిగులఁగఠినమైనది. అందఱును దాని ననుసరింపలేరు.”

“నేనన్నిటికిని; సంసిద్ధుఁడను. అదియేమో సెలవీయవలెను”

“యోగు లందఱవలె మేము పాదపూజ స్వీకరించుటలేదు. ఉపదేశము గోనువారికిఁ దొలుత గురుదేవునియెడల సచ్చిదానందభావము గలుగవలెను. ఆబాల్యముగఁజేసిన మంచిచెడ్డ లన్నియు గురుదేవునకు నివేదింపవలెను. గురుపాదతీర్థము సేవించినచో వెనుకటిపాపములన్నియు శమించును. మావలన నుపదేశముపొందువాగు సంసారమును విడువఁకొనలేదు. మామూలు మార్గములయందే సంసారమును నిర్వహించుకొనవచ్చును”

“నేనన్నియుఁ జేసెదను” అని వీరయ్య చిన్ననాట నుండియుఁ జేసిన పుణ్యపాపముల నన్నిటినిఁ జెప్పివేసెను. “పరులకుఁ దెలిపినచో నాతల యెగిరిపోవును. మీకుఁ జెప్పక తీరదు” అని యుపోద్ఘాతము బ్రారంభించి యాతఁడు “రెండుమాసముల క్రిందట మాయూరనొక కర్షకుఁ డొక శ్రీసి బలవంతము చేసెను. దాని మీఁదఁ జాలనల్లరి యయ్యెను. అల్లరిచేయుటచే దానినిఁ జంపివేయవలయునని యాతఁడు తలంచెను. నూటయేబది రూపాయ లిచ్చి యాతఁడు నాసాయము గోరెను. ఇరు

పురమును గలిసి దానిని నిశ్శీధమున నడచికిఁ గొనిపోయి
తిమి. అంత పగఁబూనెనేగాని తుదకాతఁడు దానినిఁ
జంపజేక పోయెను. జాలముచేసిన నపాయము వచ్చునని
నేనే యాపనినిఁ జేసితిని. ఇందు దినములక్రిందట రామ
వరమును గొల్లగొట్టిన భుజంగరాయఁడుగారి యాజ్ఞ
వలనఁ బులిబూరురాణేదారుగారిభార్యను హరించుకొని
పోయిన నలుగరలో నేనొకఁడను. నేను పంపిపోటుగాం
డ్రలోఁ జేరియున్నాను. ఆమెను గొనిపోయి ఆతఁడు
నదుగుబాదాగ్రామములో నుంచెను. మఱునాఁడు స్థానము
మార్చెదనని చెప్పెను; గాని మార్చెనో లేదో నాకుఁ
దెలియలేదు. ఇంతకంటె నే నెఱిగించేసిన పాపములు
లేవు" అని చెప్పి యూరకుండెను.

పిదప యథానాగముగ యోగి యాశసి ఈవదేశము
చేసెను. మఱల నాఱుమాసముంకునచ్చి చూచెదననియు
నీయుపదేశముల కారణమునఁ దఱిగిపోయిన తపస్సును
గోటిలింగపుణ్యక్షేత్రమున సమాధినిష్ఠుడనై పూర్తిచేసి
కొందుననియుఁ జెప్పి యోగి వెడలిపోయెను.

20

జామున్నర రాత్రియయ్యెను. పులిబూరు గ్రామవాసు
లెల్లరును నిద్రాముద్రితులైరి. ఊరంతయుఁ జాల గంభీర

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రమీ నకలలు

ముగ నుండెను. గాలచంద్రుఁ డప్పుడే యుత్తమించుట నలన జగమంతయు గాఢాంధకార బంధురమయ్యెను. ఇంతరాత్రియైనను తానాకచ్ఛేరిలో నాజును, బ్రసాదగా యుండును, యువరాజును మంత్రకులను గుఱించియు, నాధనుగురించియు, నామెన నెఱికితెచ్చుటకై పోయిన వారిని గుఱించియు కేదో చర్చించుకొనుచుండిరి వీధి యరఁగుమీఁద భీమా రెడ్డి మండపాద విన్యాసము గావించుచుండెను. కచేరీచుట్టును బడుగురు భటులు సాయుధులై నిలిచియుండిరి. ఇట్లే యూరంతయుఁ గొండలు భటులు గన్తు దిరుగుచుండిరి.

రెండుజాములరాత్రి యగునప్పటికి మఱియొక జట్టు వచ్చి తనకు విశ్రాంతి కలిగించునుగదాయని గ్రామరక్ష కులుచాల జాగ్రత్తగా గ్రామరక్షణము గావించుచుండిరి. వీధులన్నియు దీపములవలనఁ జాలఁ బ్రకాశమానములై యుండెను. ఈసమయమున నొక కర్షకుఁ డూరిలోఁ బ్రవేశించి యతివేగముగా నడువసాగెను. అంత నొక భటుఁ డాతని నచ్చట నాపి యాలవేసెను. ఓడవే మఱి నలుగురైదుగురు భటులువచ్చి చుట్టుకొని “ఇంత రాత్రివేళ మీరీయూ కెందులకు వచ్చితిరి? మిమ్ముఁ బోని చ్చుటకు మాకు సెలవులేదు. మీరు తానాకచ్ఛేరికి దయచేయవలె” నని చెప్పిరి. కర్షకుఁడు మగదహనము

గావించి “నేను పడవమీదకు గాకినాడ పోవలెనని వచ్చుచున్నాను. నాప్రయాణమున కేల యాటంకము గలిగించెదరు” అనియెను. భటు లంగీకరింపజైరి. చేయు నదిలేక కర్నకుడు తాణాకు బయలుదేరినెను.

భీమారెడ్డి కర్నకుని జూచి మీరెవరని యడిగెను. కర్నకుడు “నేను నిలిచియున్నట్లుగా కాజావారిని జూడ నలెను. అంత యవనరమైన పని యున్న” వనియెను. భీమారెడ్డి తన సన్నకు జివాబు రాకపోవుటచే నొందె మసంతృప్తుడయ్యెను. ఇది యంతయు వినుకన్న రాజు ఆగింతుకునిలోనికి గొనిరమ్మచి భీమారెడ్డి కాజాపించెను. ఈయూజు నెఱవేర్చబడెను. భీమారెడ్డి నుఱుల స్వస్థలము నకు వచ్చెను. కర్నకుని రాజు గుర్తించెను. ఆతడు రాధను వెదకుటకై పోయిన యుద్యోగి.

ఆతఁడిట్లు చెప్పెను ప్రభువులు చిత్తశింపవలయును. నేను పోయినదొకపని. చేకొనివచ్చినది మఱియొకపని. అందులకు దమ గాత్రహాసడవలదు. నాచనివిగాఁద నేనుండఁగా నొకచో శత్రువులగుండు కనబడెను వారు ముప్పదిమందికి లోపుగ నుండును. అందఱకును నొక పడిన మంచి గుఱుములున్నవి. వాని నన్నిటి నొకచోక యందుఁ గట్టివేసి, వారందఱు నొక చోకయందుఁ గాఢనిద్రం దవిలియున్నారు. జావనగాత్రి వేళవఱకు

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నవలలు

వా రక్కడనుందురు. పిదప బ్రహ్మకెనఁ దెలియ
కుండఁ బోయెదరు. వెంటనే బయలుదేరినచో వారు
మనకుఁ గైదీలు కాఁగలరు. ఇదిగూడ మన కసహాయమున
పనియేగావున నాపనిచేసికొనకయే తిరిగి నచ్చితిని.
వారున్నస్థలము రాయవరము, పొల్ల, సదురుబాదా,
వెదురుపాకలకు నడుమనున్న విశాలారణ్యము”.

ఇదియంతయు విని వారు మిగుల నానందించిరి.
తోడనే రాజు భీమా రెడ్డినిఁ విడిచి నూగూరుకాతులను,
ఏబండు కాగడామనుష్యులను నిముసములోఁ దయారు
చేయవలయు” నని చెప్పెను. క్షణములో భీమారెడ్డి
వారినిఁ దీసికొనివచ్చెను. రాజు వారి కందఱుకును యువ
రాజును సేనాధిపతిఁ గావించి, భీమారెడ్డినిఁ దోడుగా
నిచ్చి పంపివేసెను. రాజు పురుషుఁడు పురోగామియై
వారినిఁ దీసికొనిపోయెను.

రెండుజాముల రాత్రి యగునప్పటికి యువరాజు
దురంతకులను ముట్టడించెను. తోడనే కాగడా లేదని
దియు నొకమాటు వెలిగింపఁబడెను. ఆ ప్రకాశమువలన
వనమంతయుఁ బట్టపగలై పోయెను. వాతాచరణము
వైలక్షణ్యము వహించెను. తీవ్రములగు నత్తేజఃకీరణములు
గాఢసుషుప్తిం దవిలియున్న దురంతకుల కన్నులు
కుట్టెను. ఉలికిపడి వారందఱును లేచి కూర్చుండి

చూడఁగా నీఁతలు, బల్లెములు, కత్తులు, తుపాకులు చాల్చియున్న యసంఖ్య యోధులు తమ్ము ముట్టడించి యుండుట వారికిఁ దెలియవచ్చెను. రాజభటు లందఱును దచారులే యెఱుంగిరి. తోడనే దురంతకుల గుండెలు బేజ్జానైపోయెను; గాని యంతలో దైర్యము తెచ్చుకొని వారి నాఁచుకుండు “చూడవలదు కత్తులుతీయు.” డని యాజ్ఞాపించెను. గాని వారాపనిఁ జేయక పూర్వమే రాజభటులు వాండ్రను బట్టుకొనిరి. రక్తపాతము లేకయే యప్పటికి దురంతకులు బద్దులైపోయిరి.

యువరాజు వారి నందఱ నొక్క జనపనారపగ్గము నకు వరుసగాఁ గట్టించెను. భీమారెడ్డి కొండఱుభటులను దీసికొనిపోయి దురంతకుల గుఱ్ఱములను బట్టితెచ్చెను. యుక్తసమయమున వారు పులిబూరు చేరికొనిరి. రాజు నయమున, భయమున, శిక్షణమున ననేకవిధముల నడిగించెను. గాని దురంతకులలో నొక్కఁడును దమ మూలజబవృత్తాంశమును చెప్పఁడయ్యెను. రాజు తెల్లవాఱినపిదప దురంతకులను గొనిపోయి రాజధానిలోఁ గైదుచేయునట్లాజ్ఞాపించి గుఱ్ఱములను బులిబూరు రాతులకు బహుమానముచేసెను.

21

రెండుగడియల ప్రొద్దెక్కిను. సదుకుబాదాయందలి కర్షకులలో ననేకులు నాలుగువీధులకు నడుమనున్న రచ్చ

సావడీపై గూరుచుండి చుట్టలు గాల్చుకొనుచు సావకా
శముగ లోకాభిరామాయణము ప్రారంభించిరి. కొందఱా
సమీపమున నేయరంగుమీఁదనో కూర్చుండి దంత
ధావనము చేసికొనుచుండిరి. రచ్చసావడిలో నందఱకు
నగ్రభాగమున నూరిపెద్దకాఁపు కూర్చుండి వారిదెసకును
వీరిదెసకును గన్నులు తేలవేయుచు తన గౌరవము నతి
జాగ్రత్తతో రక్షించుకొనుచుండెను. ఆతని పెద్దకాఁపుఁ
దనము నెత్తీమోఁచి పెద్దపాగావలనను ఒంటిచేతి తొడుగు
మురుగువలనను, జిప్పులమొలత్రాడు వలనను దండకడియ
ముల వలనను దూరమునకుఁగూడ బ్రకాశ మగుచుం
డెను. అందఱునుగూడఁ బొలములలో సంచరించునప్పటి
యలవాటుచొప్పునఁ గట్టుపంచెలను దొడలమోఁదికి దీసి
కొనియే కూర్చుండియుండిరి. పెద్దకాఁపు పంచెమాత్రము
మోకాళ్లు దిగియుండెను. అందలి సంవన్నుల యెల్లర
యెదుటను గాల్యములను దీర్చికొనుటకుఁ దెచ్చికొనిన
యిత్తడిచెంబు లుండెను. పెద్దకాఁపుకటాక్షము నాసించు
కొని యొక చాకలియు, మంగలియు, నెదుటఁ గూర్చు
చుండి నోళ్లు తెఱఁగొని తలలూఁపుచు లోకాభిరామా
యణము వినుచుండిరి. దూరమున నొక మాదిగవాఁడు
మోఁకాటికఱ్ఱనానుకొని పెద్దకాఁపుచూపులు తనదెసకుఁ
బ్రసరింపనపుడు చుట్టగాల్చుకొనుచు నిలిచియుండెను.

నడుమనడుమ వాడుగూడ నొకటిరెండు మాట లాడు చుండెను.

ఇట్లుండఁగా నొక భిక్షుకుఁడు ననుదెంచి పెద్దకాపు నకు మ్రొక్కి “ నేను కొమ్ముదాసరిని. సెలవీయవలయు ” నని ప్రార్థించెను. అదివిని పెద్దకాపు నమ్మినబంటు నని గర్వపడు మంగలి మాధవుఁడు వానినిఁ జరచురఁజూచుచు “ పెద్దకాపుగా రేదియో మాట్లాడుచున్నారు ఇప్పుడు. గోలచేయుటకు వీలులే ” డని గద్దించి పలికెను; గాని వానిభుణ్యము బాగుగనుండుటవలనఁ బెద్దకాపు నోటి లోని చుట్టఁదీసి శుష్పగుష్పనఁ బొగవిడిచి తలయూపుచు “ వద్దనకు, వద్దనకు. కొమ్ముదాసరి పచిత్రములుచూచి చాలదినములైన ” డని దాసరికి సెలవిచ్చెను. అప్పుడు చాకలి యల్లాయ మంగలి మాధవునిఁ బురపురఁజూచుచు “ బ్రతిదానికి నడ్డువచ్చెదవు. కాపుగారి సరదా నీకేమి తెలియును? కానిమ్ము కొమ్ముదాసరి కానిమ్ము; నీశక్తి యేమో బాగుగాఁ జూపు ” మని తాను గూడ సెల విచ్చెను. ఆమాటలు విసి యూరకుండుటకు మాధవుఁ డంత చేతఁగానివాఁడు గాఁడు. వెంటనేవాఁడు రూక్షక్ష ణుడై “ యెల్లపుడు వారిపాదములొశ్రయించికొనియుండు వాఁడను. కాపుగారి సరదా నాకెఱుకా నీకెఱుకా? ఇంక నోరెత్తకు ” మని చివాలున మొగము త్రవ్వకొనియెను.

యల్లాయగూడ మాధవునంత పౌరుషశాలియే. వాడు మఱింత కోపదృష్టి బలపూచు “కాపుగారి సదా నా కెఱుకయో నీ కెఱుకయో తెలియుచునే యున్నది చెల్లని మాటలేల చెప్పెద వూరికుండు” మని గొప్ప కార్యము చేసిసవానివలె సగర్వముగఁ బెద్దకాపు దెసకుఁ జూచెను.

అంతవఱకును మఱల మాల్లాయగూడకుఁ గాపున కవ కాశము చిక్కిలేదు. తోడనే యాతఁడు వాండ్ర కలహ మును నినారించి నిచ్చెన తీసికొనివచ్చి దాసరి కిమ్మని చాకలి కాజ్ఞాపించెను. విజయగర్వముతోఁ జాకలి నిచ్చెన కొఱకు వెడలెను. ఈసందర్భమున నెట్లో వీలుచేసికొని పెద్దమాదిగ “పెద్దకాపుగారు బిచ్చగాండ్ర నెప్పుడును బొమ్మన” రని పెద్దకాపు గౌరవము నిలిపెను. అప్పుడు పెద్దకాపందఱుదెసకుఁ జూచి “బౌసయ్యా! బిచ్చగాండ్ర నేల పొమ్మనవలెను? తమ్ముఁ బోషింపుడని వాండ్రు ఒక్కనినే బాధింపరు గుప్పెడు గింజలకుఁ గొంగుచాపు వాండ్రవలన మనకేమి బాధ కలుగును?” అని తన యాదార్యము నంతను బ్రకటపఱిచెను. “చిత్తము మహా ప్రభూ! ఆశితలోక దేవేంద్రా! ఏలినవారి సంస్థానము వేయేండ్లు వర్ధిల్లవలయు” నని భిక్షుకుఁ డాశీర్వదించెను.

ఇంతలోఁ జాకలి యల్లాయ నిచ్చెనతెచ్చి రావి

చెట్టునకు వేసెను. తోడనే దాసరి, మీఁదియుత్తరీయమును జెట్టుక్రిందఁ బటిచి యెగిరిపోకుండునట్లు నాలుగు చెఱఁగులమీఁదను జిన్నిచిన్ని రాళ్ళుంచెను. అప్పుడు పెద్దకాఁపు, ప్రక్కనున్న కర్షకునిచెంత నొకకాని బదులు తీసికొని చాకలిచేత దాసరి యుత్తరీయమున వేయించెను. అందుల కెంతో వినయముతో దాసరి పెద్దకాఁపునకు మ్రొక్కి “చాకలాయన చేయి చల్లనిది. మంగలాయన చేయి చలిమిడిముద్దగావించు”నని పలుకుచుఁ జెట్టెక్కబోయెను. అదివిని మిగుల రోషముతో మంగలి యటనుండి తొలఁగిపోయెను. “కోపమెందులకు రారా” యని కాఁపు పిలిచెను; గాని వాఁడు “మీరు దగ్గఱనుండియే పరాభవము చేయించుచున్నా” రని రునరునలాడుచు వెడలిపోయెను. కొమ్మదాసరి మంగలి కోపమునకు నవ్వుకొనుచుఁ జెట్టెక్కిపోయెను.

ఆరావిచెట్టు మహాోన్నతమగుటచేఁ జివరకొమ్మకుఁ బోవువారికి గ్రామముంతయుఁ జక్కఁగ గాన్పించును. అగుటచే స్త్రీలకు మానభంగము, ప్రసంగ మేమైనఁ దటస్థింప వచ్చునని యెన్నో దినములకుఁ బూర్వము దానిమీఁదికి నెవరు నెక్కఁగూడదని పెద్దకాఁపు ముదల చేసెను; గాని కొమ్మదాసరులకుమాత్ర మాముదల యభ్యంతరముల్లేదు. నాఁడు స్త్రీలందఱును జాగ్రత్తగ

నుండవలసినదియే గాని పెద్దకాపు బాధ్యత యేమియు లేదు. అతని యిల్లు ఆసమీపమున లేకపోవుటచే నిట్టి తీర్మానము చేసెనని కొంత అనుకొందురు. అయిన నాతనియెదుట నెవరును మాట్లాడలేరు.

కొమ్మదాసరి చిట్టచివటకుఁ బోయి యొకమాటు నలుదెసలు చూచి కంతము నవరించుకొనియెను. ఆధ్వని సవ్వడినిఁబట్టి రచ్చసావడి మీఁదివా రెల్లరును వాని వర్ణనమును వినుటకాత్రపడసాగిరి. ఈనందర్భమునఁజూకలి యల్లాయ పాగా క్రిందఁబడిపోకుండునట్లొకచేతఁ బట్టుకొని కండ్లు చికిలించి “పాట బాగా పాడవలెను. కాపు గారి కానందము గలుగవలె”నని చెప్పెను. కొమ్మదాసరి యిది వినుపించుకొనకయే వర్ణనము ప్రారంభించెను.

ఒక కాపువనిత, క్రొత్తగాఁ గాపురమునకు వచ్చిన ముద్దరాలు, అత్తగా రూరిలో లేకపోవుటచే మందస్మితాఁచితవదనుఁడగు భర్తకు లజ్జామిళితముగు దరహాసముతో వొడ్డియరఁగుమీఁద భోజనముపెట్టి కొంచెము చాటున నిలిచి ముసిముసిసవ్వులు నవ్వుకొనుచుండెను. కొమ్మదాసరి యామెస్థితి యంతయు వర్ణించి “అక్కా! బిచ్చము వేయు” మని యుచుచెను. మఱియొక యింట నొకపడుచు, భర్తకు మంగలి తలయంటుచుండఁగా వేడినీళ్లు బిందెలోనికిఁ దోడుచుండెను. దాసరి

చూమెనుగూడ వర్ణించెను. మఱియొక యింట నిరువురు తరుణు లొకరిదెస కొకరు కూనుచుండి వింతపడుచు ముచ్చటలాడుకొనుచుండిరి. ఇకనొకచో నొకస్త్రీ తాను క్రొత్తగఁ జేయించుకొనిన కడియముల నింకొక తెగుఁ జూపుచుండెను. మఱియొక రమణి బిడ్డనికి బాలిచ్చుచు భర్తతో సల్లాపము లాడుచుండెను. ఒకవారకాంత వెడలి పోవుచున్న విటునిఁ జాల మర్యాదచేసి సాగనంపుచుండెను. ఒక జవరాలు భర్తపై రుసరుసలాడుచుండెను. ఇంకొక మనవతి ముసలిమగని జూచి మెటికలు విఱుచుచుండెను. ఒకయంగన మగని తొడపైఁ గూరుచుండి యాతని ముంగురులు సవరించుచుండెను. ఒకశూద్రస్త్రీ చేటలో నెగిరిపడుచున్న చేపలు తరుగుచుండెను. ఒక బ్రాహ్మణస్త్రీ రాయి పగిలిపోవునట్లు బట్ట లుతుకుచుండెను. ఒక కుసుమకోమలి భర్తయొడిలోఁ గూరుచుండి వికవిక నవ్వుచుండెను. ఒకవృద్ధస్త్రీ కొడుకుతోఁ జెప్పి కోడలినిఁ గొట్టించుచుండెను. ఒక కోడల తల్లిగారినిఁ గసరికొట్టుచుండెను. కొమ్మదాసరి వారి నందఱను సంబోధించి బిచ్చము పెట్టుడని కేకలువేసెను.

నడుమ వాఁడు నలుగెలఁకులఁ జూచి “కడియాల కానుమ్మా, పడిపోవుచున్నాను. మురుగుల ముత్తమ్మా, జారిపోవుచున్నాను. బాజిబందుల పార్వతమ్మా, దొడ్లి

పోవుచున్నాను. జంటరవికల సావిత్రమ్మా, ఉటుకు
చున్నాను. మేలిముసుగుల నీలమ్మా, దుముకు
చున్నాను. చంద్రనంకల సరమ్మా, యెగురుచున్నాను.
అడ్డబాసల దొడ్డమ్మా, ముక్కుచితికినది. చిటుగజ్వెల
చంద్రమ్మా, కాలువితీగినది. ఉంగరాల బంగారమ్మా,
చేతులువిరిగినవి. కొప్పుగొలుసుల అప్పలమ్మా, తల చితి
కినది” యని యీ తీటునఁ బెద్దదండకము జదివెను.

కొమ్మదాసరి తొలుత శ్రీలనువర్ణింపఁదొడఁగినపుడు
రచ్చసావడిమీఁదివారు “వీడందఱ గుట్టును బైటఁబెట్టు
చున్నాఁడు. ఎంత వింత” యని యబ్బురపడి దండకము
ప్రారంభించిన వెంటనే కడుపులుబ్బ నవ్వలేకపోయిరి.
వాని కండ్లఁబడినయిల్లాండ్రలో ననేకలును, నాని గొడవ
నినినవారును, జేటలలో యథాశక్తిగ బియ్యము పోసి
కొని బయలుదేటి రాఁదొడఁగిరి; గాని సావడిమీఁదఁ
బెద్దపెద్ద లండఱు నుండుటచే సిగ్గుపడి పిల్లవాండ్రచే
బంపఁజొచ్చిరి. కొందఱింటికిఁబోయి తెచ్చియు, దగ్గఱ
వారివద్ద బకులుఱుఱుకొనియు సావడిమీఁదివా రందఱు
గూడ నొక్కొక్క కానిచొప్పున యల్లాయచే చాసరి
కండువాలో వేయించిరి. నడుమనడుమ వారు “దాసరి
పుణ్యము పుచ్చినది. పదిదినములవఱకును వాఁడిఁకఁ
గట్టపడ నక్కఱలేదు” అని యనుకొనిరి.

కొమ్మదాసరి వర్ణన మఱలఁ బ్రారంభించెను. ఒక
కాఁత మగని నెడనుచేతఁ గాఁగిలించుకొని కుడిచేత
నాతని మీసాలు దువ్విదువ్వి తటాలున నొక చెంప
కాయ యిచ్చి దూరముగఁ దొలఁగిపోయెను. ఒక
యువకుఁడు వింతచేయుదము రమ్మని మున్దరాలగు
తన భార్యను గాఁగిటఁ జిక్కఁబట్టి దాసరినిఁ జూడు
మని నిర్బంధింపసాగెను; దాసరిసంగతి యంతయుఁ
గనిపెట్టుచున్న యామోహనాంగి వాఁడు తన స్థితిని
వర్ణించునని సిగ్గుచేఁ బతి యాలింగనమునుండి తప్పించు
కొనఁ బ్రయత్నించు చుండెను. ఇది చూచి దాసరి
తటాలున నామెను వర్ణించివేసెను. తోడనే భర్త
కిలకిల నవ్వసాగెను. ఈకొంపెతనమునకు భర్త కొక
లఘుచపేటిక బహుమతిచేసి యామె తొలఁగిపోయెను.
రెండుమూఁడు గడియలనుండి యొక్కతీరున నూరివారి
నందఱను వర్ణించుచుండుటచే రాధ ముచ్చటపడి కిటికీ
లోనుండి దాసరినిఁ జూచెను. దాసరి యామెను గూడ
బిచ్చము పెట్టుమనియెను. నూతనముగా ముండితళ్ళిర
యైన యొక వితంతువు నెత్తిమీఁదిముసుగు నవరించు
కొని నవరించుకొని దొడ్డితలుపుచాటున నిలిచి తొంగి
చూచెను. దాసరి యామెనుగూడ విడిచి పెట్టఁడయ్యెను.
ఇరువురు తోడికోడండ్రు రుసరుసలాడుకొనుచు ధాన్యము

దంపుకొనుచుండిరి. “తొలుత నాకు విఘ్నేశ్వరపూజ చేయనిచో మీకలహము పెరిగిపోవు” నని దాసరి యా ముద్దుగుమ్మలకుఁ బ్రశ్న చెప్పెను. ఇంకను గొంతతడ విట్లు పాటలు పాడిపాడి దాసరి చెట్టుదిగివచ్చి, బియ్యము డబ్బులు మూటగట్టుకొని, పెద్దతావుచెంత సెలవుగై కొని వెడలిపోయెను. సావడిమీఁదివారు “నేడు మంచి వినోదము జరిగిన” దని యానఁదించుచు నిండ్లకు వెడలి పోయిరి.

22

జాముప్రాద్దెక్కిను. బ్రాహ్మణుల యిండ్లయందు వంటలు ప్రారంభ మయ్యెను. శూద్రులయిండ్ల భోజనములకుఁ బ్రారంభమయ్యెను. వైశ్యస్త్రీ లింకను వంటలమీఁదికి మనస్సును ద్రిప్పనేలేదు. ఊరిలోని పశువు లన్నియు మందలు మందలుగా మేతకొఱకుఁ బొలములకుఁ బోవ సాగెను. ఒకటిరెం డిండ్లయం దింకను బాలు పితుక తయే గాలేదు. ఈసమయమున నదురుబాదాగ్రామమున నొకభిక్షుకుఁడు తన పాటకు శ్రుతిగాఁ దంబుర మీటు కొనుచు నింటింటికిఁ దిరుగుచుండెను.

కొంద టిది వేళగాదు పొమ్మనిరి. కొందఱు కనకు కొనిరి. కొందఱు వినుగుకొనిరి. కొందఱు జవాబు చెప్ప

రైరి. కొందఱు ధాన్యమైపోయినవనిరి. బియ్యమువేయుఁ
డనిన దంపింపవలయుననిరి. కొందఱు “మేము గుట్టుగాఁ
బడియున్నాము, బిచ్చమువేయుటకు శక్తియున్న వారము
కామునాయనా” యనిరి. గడుసుఁదనముగల యమ్మ
లక్కలు కొందఱు చేతితో లేదనిరి. కొందఱు సోమ
ర్షులు “కష్టపడి కూలిచేసికోరాదా” యని కసరుకొనిరి.
కొందఱు వీధితలుపులు బిగించుకొనిరి. “ఈబిచ్చగాం
డ్రతోవేగిపోవుచున్నామమ్మా” యని కొందఱు సణు
గుకొనిరి. కొందఱు “తెల్లవారినతరువాతఁ గుంచెడు
ధాన్యమైపోయినవి. మాఁయింటి యజమానుని పాటు
కుంచెఁడులో సగమే” యనిగొణుగుకొనిరి. దిక్కులేని
యొకముసలమ్మ “నాయనా! నాలుగిండ్లకును బోయి
రా. నేను వండి నీకింత పెట్టి నేనింత తినెద” ననియెను.
అత్యవసరముగాఁ బొరుగుూరు పోవఁదలఁచి కావడిమో
యుటకుఁ గూలివాఁడు దొరకక చిక్కుపడుచున్న యొక
బాటసారి “కావడి మోసెదవేని మామూలుకంటె
రెట్టింపుకూలి యిచ్చెద” ననియెను. దుకాణముమీఁదఁ
గూర్చున్న కోసుటి నాలుగు సెలఁగ బద్దలిచ్చి పొమ్మని
యెను. ఒకబ్రాహ్మణి “నేను మడిగట్టుకొన్నాను. నీకు
ముష్టివేయుట కెవరును లే” రనియెను. మఱియొక
బ్రాహ్మణి భోజనాలైపోయినవి, పొమ్మనియెను. వేటొక

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

బ్రాహ్మణి తన రెండేండ్ల గారాబుకొమార్త చిన్నదోసి టితో బిచ్చమువేయించి “నాశల్లీ, నాకూనా, నేడెంత పనిచేసితివమ్మా” యని యదేపనిగ బిడ్డను ముద్దుపెట్టు కొనసాగెను. బిచ్చగాఁడు తుదకు పాటపాడుకొనుచు రాధనిర్భంధింపబడియున్న పెద్దయింటికి వచ్చెను.

ఆయింట నిప్పుడు సోమమ్మయను వితంతు స్త్రీ యొక్క తే మాత్రమే యుండెను. ఆమెబంధువు లందఱునుగతించిరి. ఆమె యేకపుత్రుఁడు భట్టాచార్యునంతటి వాఁడుకావలెనని యేరికినిఁ జెప్పకుండఁ గాశీనగరమునకుఁ బాఠశాలయెను. ఈయేకాంత వాసమునకుఁ దోడుగ నామె దరిద్రురాలు. భర్త జూదగాఁడై భూవసతి యంతయు నమ్మివేసెను. మిగిలినది యొక్క దిక్కులేని దివాణమువంటి యిల్లు మాత్రమే. భుజంగరాయని కామి కొంచెము బందుగురాలు అగుటవలనను; విశేషించి యెట్లయిన భుజంగరాయని నొక యింటివానిఁ జేయ వలయునని నిశ్చప్రయత్నములు చేయుచున్నదగుటను; ఆతఁడే యామె కన్నము పెట్టుచుండెను. అగుటవలననే యామె భుజంగరాయని యాజ్ఞా చొప్పున రవంతయైన భీతిలేకుండ రాధాదేవినిఁ దనయింట దాచెను.

బిచ్చగాఁ డక్కడకువచ్చి యథాప్రకారముగఁ బాటలు పాడసాగెను; గాని సోమమ్మ చాలదూరమున నున్న

వంటయింట, వంట తొందరలో నుండుటవలన బిచ్చగాని పాట లామెకు వినబడుటకును, బిచ్చముపెట్టియో, పెట్టకయో వానిని బొమ్మనుటకును, ఆమె కవకాశము చిక్కదయ్యెను. లోకములో బిచ్చగాండ్రవద్ద నొక గుణము కాన్పించుచున్నది. ఏయింటివారు జవాబు చెప్పకుండురో వారికి విసుగుపుట్టించి, ఉన్నదనియో లేదనియో యనిపించుకొనకుండ వాండ్రు కదలిపోరు. ఈ బిచ్చగాఁడుగూడ నట్లే చేయ నిశ్చయించుకొనియె. వానిపాట యీతీరున నుండెను.

గీ త ము

ఒక్కదూఁకున నీ శతయోజనాబ్ధి
దాఁటివచ్చి నినుంగంటిఁ దల్లి నేను ;
వనధి నసురుల తలపూవు బంతులెల్ల
మీఁటి నిన్నేలు రామభూమివిభుండు. ౪

, అరసితి వియోగభేదోపహతిఁ గమలియు
మెఱయు నీమోము నీచెట్టుమీఁద నుండి;
కాంతు విఁక తేపె భక్త్య రక్తప్రవాహ
మగ్నరిపుకామినీముఖమండలములు. ౫

ధ్యానగమ్యుని మదినిఁ గ్రోధాగ్ని గాఁగఁ
బ్రజ్వలింపుము సంతాపవహ్ని నీవు ;

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

అమలకీలోచ్చలత్పళయాగ్నిఁ జేసి
తల్లి ! ముట్టింతు నై రికాంతారసీమ. ౧౨

అనుజమాత్రసహాయుడై యడవులందుఁ
గ్రుమ్మరు విధుం డటం చనుకొనకుమమ్ము;
చేరి మారాజు సకుటుంబసేవఁ జేయ
వెదకుఁచున్నాఁడు నిన్ను దిగ్విశతు వెల్ల. ౧౩

ఎఱుగఁజెప్పితి వేకాంతవృత్త మెల్ల
ఆనవా లిచ్చితివి తలమానికంబు
దీననలు చేసినావు వడ్డిల్లు మనుచు
నింక సెలవిమ్ము రానుభూమిఁగూఁ జేర ౨౦

అప్పటికిసోమమ్మ రుసరుసలాడుకొనుచువచ్చి తలుపు
తెరిచి చూడేక్షణయై “నీకింత పొగరా? ఎంత సేపటికినిఁ
బలుకకుండుటఁ జూచియైన లోపల నేమిపనిలోనున్నారో
యనుకొనవలదా? పో. ఈసమయమున నీకేత్రబాహ్మణుల
యింట బిచ్చము దొరకు” నని కసరుకొని తటాలునఁ
దలుపుమూసికొని పోయెను. “మంచితల్లివి. ప్రాప్తున
లేచి నీ మొగముచూచిన రాదలచినదిగూడ నెనుదిరిగి
పోవును” అని పలుకుచుఁబిచ్చగాఁడు గుమ్మముదిగెను.

బిచ్చగాఁ డీయింటికి వచ్చునప్పటి కొక కర్షకుఁడు
భోజనముచేసివచ్చి యెదుటి యింటియరంగు మీఁదఁ

గూర్చుండి, పాట పూర్తిగా వినడలచి “రాత్రివచ్చి
చాడెడవేని ఒక హువాయి యిచ్చెద” ననియెను.
బిచ్చగాఁ డానందముతో నంగీకరించెను. తోడనే క్ష
కుఁడు నానికొక బేడడబ్బులు ఒజానాగా నిచ్చి నీవేరే
మనియెను. తన పేరు సామిగాఁడని చెప్పి బిచ్చగాఁడు
వెడలిపోయెను.

23

నాఁడు జామున్నర ప్రాద్దెక్కినతరువాతఁ బ్రసాద
రాయఁడు తాణాకచ్చేరీనుండి భోజనమునకై యింటికిఁ
బోయెను. రాజపురుషునకు భోజనమైన పిమ్మట మఱల
రాధాస్వేషణమున కరుగుటకై రాజాజ్ఞ యయ్యెను;
గాని యతని వలనఁ బ్రయోజనము కలుగునని రాజున
కొంత మాత్రమును నమ్మకము లేదు.

పిదపఁ గొంతసేపటికి నదురుబాదాలో బిచ్చమెత్తు
కొను భిక్షుకుఁడు యథాపూర్వముగఁ బాటలుబాడు
కొనుచుఁ బులిబూరుతాణాఁ చేరీని సమీపించెను. రాజ
పురుషులు వానిని వాఁకించిరి; గాని వాండ్రు లెక్క
సేయక బిచ్చగాఁడు అరఁగెక్కెను. వాని మోటుతనము
నకు మిగులఁ గోపించి భీమారెడ్డి క్రిందికి గెంటివేయఁ
జూచెను; గాని వానిత్రోపునకుఁ దానే వెనుకకుఁ దూలి

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నవలలు

పోయెను. తోడనే బిచ్చగాఁడు లోనికిఁ బోయి రాజు
నెదుట నిలువఁబడి పాట మొదలుపెట్టెను.

గీ త ము

అరసివచ్చితి నై దేహి నన్ధిదాఁటి
లంక నల్వంకలందు నిశ్చంకఁ జొచ్చి ;
బ్రతుకు ఘటియింతువనుచు నోరాను, నిన్ను
నమ్మకొనియున్న దగ్గిగుండమ్ము నడుమ. ౪

ఘనసతీత్వతటి శ్రరంగములనలన
సీత నడయాడుఁ ద్వన్దతజీవయయు్యు ;
తీసికొనిరమ్ము ప్రాణప్రతిష్ఠ నేసి
యమునిలెక, కు రిపువీరు నప్పగింపి. ౫

అహితరక్తార్ద్ర నిజచరణాంకణముల
లీలబధమెల్ల రంగవల్లికలు దీర ;
నరిగి, రాజ్ఞుని విడ్డ మాయనుఁగుఁదల్లి.
నైరియిల్లాలి నోదార్ప నాంఛసేయు. ౧౨

తొలుత గాజు బిచ్చగాని సాహసమునకుఁ గోప
పడియెను. పిదప నాశ్చర్యపడెను. పాటవిని సంశయ
ముతో తీచినిలచి “ఓమారస్వామీ” యనియెను. తోడనే
బిచ్చగాఁడు చేతులుజోడించుకొని “చిత్తము మహా

ప్రభూ” యని పలికి మఱలఁ బాడఁదొడఁగెను. ఇంతలో యువరాజు వచ్చెను. బిచ్చగాఁడు కుమారమహీపతి దేసఁ జూచుచుఁ బాడసాగెను. యువరాజుగూడ నన్ని భావములకు లోనై తుదకు “కుమారస్వామి” యని పిలిచెను. బిచ్చగాఁడు మఱల “చిత్తము మహాప్రభూ” యని పలికి పాట సాగింపఁజొచ్చెను. ఇదియంతయు విని యంతలో నచ్చటకు రాణి వచ్చెను. వెంటనే భిక్షుకుఁడు పాటముగించి “శ్రీ! బిచ్చమువేయు” మని జోలి సాచెను. ఇదిచూచి రాణి తెల్లబోయెను. అదిగ్రహించి రాజు రాణి నారసి “దేవీ! గుర్తు తెలియలేదా? మన కుమారస్వామి” యనియెను. రాణి పరమాశ్చర్యచకితయై “కుమారస్వామి! ఈవేష మేల?” యని ముక్కు మీఁద వ్రేలిడుకొనియెను. అప్పుడు రాజు తడయఁ జాలక కుమారస్వామినిఁ గౌగిలించుకొని సంగతి యంతయుఁ జెప్పుమని యడిగెను. ఇదంతయుఁ జూచు చున్న భీమారెడ్డి తటాఱున వచ్చి భిక్షుకుని—కుమార స్వామి చేతులు పట్టుకొని “నాసాహసము మన్నింప వలయు” నని వేడుకొనియెను. ఇట్లుపచారములన్నియు ముగిసినపిదపఁ గుమారస్వామి తాను బయలుదేరినది మొదలుకొని యీక్షణము వఱకును జరిగిన సమస్తవిషయములును—అనఁగా వేదాంతివేషము, వాహకుని

వంచించుట, కొమ్మచాసరివేషము, రాధాదేవినిజూచుట, బిచ్చగానివేషము, రాధకు సంకేతము దెలుపుట మున్నగునవి అన్నియుఁ జెప్పెను. తోడనే రాజు, ఇంతమాయ పన్నినందులకును, ముఖ్యముగా రాధాదేవినిఁ జూచివచ్చినందులకును మహానందముతో మఱలఁ గుమారస్వామినిఁ గౌగిలించుకొని “బాబూ! మాప్రాణములు నిల్పితి” వని యభినందించెను. యువరాజుగూడ నశ్లేషచేసెను. రాణి మిగుల నానందించెను. అప్పుడు రాజు కుమారస్వామినిఁజూచి “యిక నీవేషమేల? మంగళవేషము ధరింపరావా?” యనియెను, యువరాజుగూడ నశ్లేషచెప్పెను; గాని కుమారస్వామి యంజలిబద్ధుడై “ప్రభువులు చిత్తగింపవలెను. రాణేదారుగారి యింటఁ గొందెము వినోదము చేయుటకు సెలవీయవలెను” అని ప్రార్థించెను. తోడనే రాణి “ఔను కుమారస్వామి కభ్యంతరము చెప్పవలదు. ఆతఁడు సీతను జూచివచ్చిన సూరుతి. మధువనమున నాతని యిచ్చవచ్చినట్లు సంచరింపనిండు” అని చెప్పెను. అందులకుఁ గుమారస్వామి నవ్వుకొనియెను. రాజు బాగుగనున్నదనియెను. యువరాజు “ఈవార్త మనవారికి జెప్పివచ్చెద” నని బయలుదేఱెను. నేనునువచ్చెదనని రాజు బయలుదేఱెను. “ఇక నేనేనా యాయానంద మనుభవింపనిదాన” నని రాణి

గూడ బయలుదేఱెను. అందఱును జూచి కుమారస్వామి వినయముతో “నాప్రార్థనముఁ బొలింపవలెను. నన్ను ముందుగఁ బోనిండు. తరువాతనైన మీరువచ్చి నారహస్యమును బట్టబయలు సేయవల” యని బతిమాలు కొని యెను. అందఱును వల్లెయనిరి. చూచుచుండఁగనే కుమారస్వామి గుమ్మముదిగి మాయమయ్యెను. పిదపఁ గొందఱు పరిచారికలును, భీమారెడ్డియు ముందు నడువ రాజకుటుంబము బయలుదేఱెను.

కుమారస్వామి మాధవశర్మయింటికిఁ బోవునప్పటికి వీధిలో నెవకునులేకు ; గాని వీధితలుపులు మాత్రము తెలువఁబడియుండెను. అప్పుడేదో పసిమీఁద రుక్మిణి యంగణమునకు వచ్చెను. తోడనే కుమారస్వామి తటాలున నంగణము బ్రవేశించి పాటబ్రారంభించెను. వాని సాహసము జూచి రుక్మిణి తొలుత భీతయై, వివర్ణయై, తుదకు ధైర్యము తెచ్చుకొని లోపలకు వచ్చెదవా యని గదుమసాగెను. రుక్మిణి గదిమినకొలఁదని కుమారస్వామి పాట మఱింత బిగ్గరగా బాడఁదొడఁగెను. రుక్మిణి యదలొంతులు విని జానకివచ్చెను. ఆమె యదలింపులుగూడ విని మాధవశర్మ గృహిణి వచ్చెను. ఆముగ్గర యదలింపులును విని యప్పుడే భుజించిన ప్రసాదరాయఁడు వచ్చెను. ఆతఁ డంగణమునఁ గాలుపెట్టు నప్పటికి రాజకుటుంబము

వచ్చెను. అంగణమున వీధిలోనుండి రాజకుటుంబము ప్రవేశించుచుండఁగా లోపలనుండి మహేంద్రాదులు ప్రవేశించిరి. అందఱును రాజకుటుంబము రాకఁజూచి యాశ్చర్యచకితులైరి. ఇదంతయునిట్లు జరుగుచుండఁగాఁ గుమారస్వామి తనపాటను సాగించుచునే యుండెను. అందులకుఁ గోపపఁ ప్రసాదరాయఁడు బిచ్చగాని నవ్వలకు గెంటివేయఁ బ్రయత్నించెను; గాని రాజు చేయిపట్టుకొని యాపి “యింకను గుర్తు తెలియలేదా?” యనియెను. అందఱు నాశ్చర్యపడిరి. “ఆహా కుమారస్వామి” యని వెంటనే ప్రసాదరాయఁడు ఆతనినిఁ గౌఁగిలించుకొనియెను. అంతలో రాణి “కుమారస్వామి రాధాదేవినిఁ జూచి వచ్చినాఁ” డని పలికెను. అందఱకు సీది యశరీరవాణి పలుకుగాఁ దోఁచెను. అందఱ భావగతియు క్షణకాలము రుద్ధంబైపోయెను. అందఱు నేడువసాగిరి. ప్రసాదరాయఁడును, కుమారస్వామియు సంతకుముందే యేడువసాగిరి. వారికనులనుండి యశ్రులహరి జలజలప్రవహించుచుండెను.

రాధాదేవి కాన్పించెనను సంతోషవార్త వినవచ్చినపుడీవిచారమేల? ఇందేమియు నాశ్చర్యము లేదు. కాన్పించెనను మాటఁజెవులఁబడిన వెంటనే రాధ అయిపు లేకుండఁ బోయెనను మాట హృదయమున మఱల నాటెను. ఇంక విచారమున కేమికోదవ? సముద్ర

మంతయు నీదికొనివచ్చి తీరముచేరి మిఱల సముద్రము
జూచునపుడు విపన్నుని హృదయమున నుప్పొంగుచిహార
సాగరమునెదుట నెదుటఁగాన్పించుసాగర మెంతటిది?

అందఱును గొంతతడ విల్లు వగచిరి. తుదకు రాజు
“ఇట్లు విచారించుచుండుటవలనఁ బ్రయోజనమేమి? ఉన్న
పని యంతయు ముందేయున్నది. జాలము చేసిన నపా
యము రావచ్చును. కుమారస్వామికి ముందు భోజనము
పెట్టు” డని చెప్పెను? గాని “భుజించునంతదనుక నుండు
టకు వీలులేదు. సలిచియుండఁగా నదురుబాదావెల్లి
రాధాదేవి నుద్ధరింపవలె” నని కుమారస్వామి చెప్పెను.
“ఇంకను భటులను సిద్ధము చేయవలసియున్నది. నీభోజన
మగునప్పటి కంతయు సిద్ధమగు” నని రాజుండులకుఁ
బ్రతేషేషము చెప్పెను. ఈసందర్భమున నందఱును
ముచ్చటపడుటచేఁ గుమారస్వామికిఁ దన ప్రయాణ
వృత్తాంతమంతయు సూక్ష్మముగఁ జెప్పక తప్పినదిగాదు.

ఇదియైపోయినతిరుచాతఁ గుమారస్వామి లోనికి
బయలుదేఱెను. అతఁడని నన్నసముచేయించి భుజింపఁ
జేయుటకు జానకీరుక్మణులు ముందుండచుచు “ఇదేమి
వింతమ్మా? బిచ్చగాఁడు లోనికి వచ్చుచున్నాఁడు” అని
వింత సభినయించిరి. “నూదియైవచ్చి దబ్బనమై తేలుట
యెఱుఁగరా” అని కుమారస్వామి ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

రాజాజ్ఞవలన భీమారెడ్డి నూర్గురు రాతులను, బద్దాగ్గలు
బోయాల పల్లకీని సిద్ధముచేయించుటకుఁ బోయెను.
మాధవశర్మగృహిణి రాణిని లోనికిఁ గొనిపోయెను.

వెంకమ్మ వడ్డించుచుండఁగాఁ గుమారస్వామియు
జానకీరుక్మిణులు నొక మాటుగ భోజనము ప్రారంభిం
చిరి. ఇట్లుండఁగా శచీదేవి వచ్చి “అన్నయ్యా! అక్క
కాన్పించెనా” యని యడిగి యావురువాని యేడువ
సాగెను. జానకీరుక్మిణులకుఁగూడ మఱలఁ గన్నులసీరు
తిరిగెను. “తల్లీ, చూచివచ్చితి”నని చెప్పి కుమారస్వామి
గూడ మాట్లాడఁజాలక పోయెను.

24

క్షణములో భోజనముచేసి కుమారస్వామి యివ్వలకు
వచ్చెను. అంతవేగముగ నాతఁ డెప్పుడును భుజించి
యెఱుఁగఁడు. జానకీరుక్మిణులకుఁగూడ సరిగ భోజనము
రుచింపలేదు. యోధశేష మలవటిచికొని తాంబూల
సేవఁ జేయఁచువచ్చిన కుమారస్వామినిజూచి వింతపడి
రాజు “కడుపార భోజన మైనదా?” యని యడిగెను.
“ఏక్షణమున రాధా దేవి యపహృతయైనదని తెలిసి
నదో యాక్షణముమొదలు మాకెవ్వరికిని భోజనము
రుచింపలేదు. కంటికినిద్రరాలేదు. అట్టిస్థితిలోనున్న నాకు

కిటికీయూచలవెనుకనున్న రాధమొగము రావి చెట్టు మీఁదినుండి చూచి నప్పుడే కడుపునిండిపోయినది. ఇక నీపదార్థములు భుజించుట కవకాశమేది” యని కుమార స్వామి ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను.

ఇంతలో భీమారెడ్డి సూర్గురు రాతులను, బదాస్గులు బోయాలతోడిపల్లకిని గొనివచ్చెను. తోడనే రాజు బోయాలను జూచి “మీకును, రాతులకును గాహ చర్యము తటస్థింపదు. మీరు చేతనై సంతనేగముగఁ బోయి నదురుబాదా చెఱువుగట్టుమీఁద నిలు వుఁడు” అని యాజ్ఞాపించిచెప్పెను. రాజుట్లు చెప్పుచుండగా రుక్మిణి రాణితో నేమో మాట్లాడెను. తోడనే రాణి “వట్టివల్లకీ పంపుటగాదు. రాధాదేవినిఁ దీసికొని నచ్చుటకు రుక్మిణి వెళ్ళెదననుచున్నది.” యని చెప్పెను. అందుల కెల్లరు నామోదించి బాగుగనున్నదనిరి. రాజు “భర్త కనిపెట్టవచ్చెను భార్య తీసికొనివచ్చును. ఇందు వింతయేమున్న” యని నవ్వుచుఁ బలికెను. రుక్మిణి రాణి భుజముపైఁ దన శిరము నానుకొని “అక్కా! నే నెట్టి వేషమును వేయకయే మావదినెను దీసికొనిరాఁగల” నని చెప్పి యూరకుండెను. అందుల కందఱును “మంచి గడుసుదనమే” యని నవ్విరి. భట్టాచార్యుఁడు స్వర్గారోహణము గావించినది మొదలుకొని—విశేషించి

రాధాపహరణమైనదిమొదలు నవ్వన నెట్టిదోయెఱుంగని ప్రసాదరాయని ముఖముగూడ నీవత్ప్రభులమయ్యెను. అప్పుడు కుమారస్వామి రాణినిఁ జూచి “అమ్మా! విధాత తాను పుగఁడుడయ్యు శ్రీలకంత చాతుర్యము నేలఁ ఘటించెనో తెలియదు. కార్యసాధనమునఁ బురుషు లను భవించు శ్రమ యంతయు శ్రీలనోట వెడలు నొక్క చిన్ని మాటవలన నై పులేకుండఁబోవు” ననియెను. “ఔను బాబూ నీవు నిజమే చెప్పితివోయి” యని రాణి పలుక మఱల నందఱును నవ్విరి. అప్పుడు జానకి కన్నులు తిప్పు కొనుచు రాణిఁజూచి “అక్కా! బిచ్చగానికిగూడఁ జాతుర్యమును గూర్చినచో విధాత నాఁడే పేరులేకుండఁ బోయియుండు” నని కుమారస్వామి దెసఁజూచి మంద హాసము గావించెను. మఱల నందఱును నవ్విరి. కుమారస్వామి పూర్తిగఁ బరాజితుడై యేమియు మాట్లాడఁజాలక పోయెను.

అది వ్రేహించి రాణి తటాలున “అవును. ఈప్రస్తావనతోఁ గూర్చుండిన నెల్లు? తల్లీ! నీవునోయి పల్లకిలోఁ గూరుచుండు” నుని వెనుకనున్న రుక్మిణిని ముందునకుఁ దీసెను. తోడనే రుక్మిణి పైటనవరించుకొని గజగమనయై బయలుదేఱెను. కుమారస్వామి ముందుగ వీధిలో నికిఁబోయి రుక్మిణి పల్లకిలోఁగూర్చుండుటకుఁ దగిన

యేర్పాట్లు గావించెను. భీమారెడ్డి పల్లకితోవచ్చునట్లే బండ్రాళ్ళికులను నియమించెను. రాజాజ్ఞవలన యువరాజును, మహేంద్రుడును క్షణములోఁ బ్రయాణమై వచ్చిరి. ప్రసాదరాయఁడు కోరక పూర్వమే రాజాతనిం జూచి “గాబూ! నీవు పోవలసిన పనిలేదు. మన మిక్కడనే యుండము. రాధాదేవిని నీవచ్చటజూచుట మంచిదిగా” దని వారించెను. తోడనే పల్లకీ బయలుదేరెను. వెంటబయలుదేరిన యాళ్ళికులకు మహేంద్రుడును, భీమారెడ్డియు నాయకులై ముందువెనుకల నడువసాగిరి. కుమారస్వామియుఁ గుమార మహీపతియుఁ దక్కిన యాళ్ళికులనుగొని ముందుపోయిరి. జానకి, రాణి, శచి మున్నగు స్త్రీలు లోనికిఁబోయిరి. ప్రసాదరాయఁడు సంక్షుభితహృదయుడై రాజాజ్ఞనుబడసి శయ్య నాశ్రయించెను. రాజు మాధవశర్మ వెంటరా, తాణాకుఁ బోయెను. రాధకండ్రి కుమారస్వామివెంట సత్సారాఘుడై వెడలెను.

ధావనవేగమునఁ గుమారస్వామి యాధిపత్యముక్రింద నడచిన రాతలు ముందు నదురుబాదా చేరుకొనిరి. డిన్నట్లుండఁగ మిట్టరాధ్యాహ్నము కుమారస్వామియు, యువరాజును గుట్టపురాతులను వెంట బెట్టుకొనివచ్చుటఁ జూచి రచ్చనావిడిమిఁది కర్షకు లందఱును మిగులవంత

పడిరి. ఆశ్వికులు తమ కెదుటనున్న పెద్దయింటిని ముట్ట
డించుట చూచి వారు తెల్లవోయిరి. వారిలోనొకడు
పోయి గుఱ్ఱపట్టి నిద్రించుచున్న పెద్దకాపునులేపి యీ
సంగతి యంతయుఁ దెలిపెను. శోడనే యాతఁడు
“యేమి కొంచమునిగెనో” యని భయపడుచు నొంటి
చేతి శోడుగుమురుగు తగిలించుకొని, శిరమునకుఁ బెద్ద
పాగా యలంకరించుకొని, అంగరఖాగౌతాములు తగి
లించుకొనుచు గుండెలనియఁ బరుగు పరుగుఁ వచ్చి
ఏధిలో నిలిచియున్న యువరాజునకును, కుమారస్వామి
కిని మ్రొక్కిెను. అప్పుడు కుమారస్వామి రూక్షేక్షణుడై
“నీవు దురంతకుల కాశ్రయమిచ్చి రాజద్రోహము చేయు
చున్నావు. కొలఁదిదినములలో నీవు రాజసభలో విచా
రింపఁబడెద”నని పలికెను. అదివిని గజగజ వడఁకుచుఁ బెద్ద
కాపు “నాతలకాయతీసివేయుఁడు మహాప్రభూ నాతాత
తండ్రులవద్దనుండియు భయభక్తులతోనేను దివాణమును
గొలుచుచున్నాను. ఎప్పుడునురాజతిరస్కారముగాని, రాజ
ద్రోహముగాని చేసియెఱుఁగను. దురంతకులను బట్టి
కొని యప్పగించి దివాణము వలన మర్యాద వడయ
వలయునని విశ్వప్రయత్నములు చేయుచున్నాను ప్రభూ,
ఈరంటువిషయమై మీరన్యథా తలంపవలదు” అని
మనని చేసికొని కుమారస్వామియొక్కయు, యువరాజు

యొక్కయుఁ బదముల నంటెను. కుమారస్వామి తల
యూచి యూరకుండెను.

అంతకుముందే రాతు-న కొందఱు గుఱ్ఱములుదిగి
కుమారస్వామి మాజ్ఞచొప్పున నాదివాణపుఁదలుపులు
తన్ని బ్రద్దలుకొట్టసాగెరి. అది చూచి పెద్దకాపు “ఇదం
తయు నేమిప్రభూ, ఈనొకరున కాజ్ఞాపింపుఁడు. ఏమి
చేయుమనెనను యాణములో నాధిపత్యద” నని వేడుకొనెను.
అందులకుఁ గుమారస్వామి మఱలఁదలయూచి “మీ
నగురుబాదావారియొక్కయు, నీయొక్కయు రాజభక్తిని
గన్నులారఁ జూచెద వుండు” మని చెప్పి “తన్నుఁడు.
ఇంక నెంతనే” పని రాతులకు మఱల నాజ్ఞాపించెను.
పెద్దకాపుగుండెలు తటతటఁ గొట్టుకొనసాగెను. ఆతఁడు
నేటితోఁ దనమర్యాద నాశనమైపోయెననియు, నెవరో
యేదో ద్రోహముచేసి తనమీదఁ దొర్లించి రనియు
నితఁడన తల యెగిరిపోవు ననియుఁ దలంచి గడగడ
వడఁకిపోసాగెను.

నాలుగైదుసారులు తలుపులు తట్టునప్పటికి లోపల
నుండి “యెవరామోటుపశువులు? వచ్చుచుండఁగనే
తలుపులన్ని బ్రద్దలుకొట్టెదరేల?” యను నొక ధ్వని
వినవచ్చెను. ఆధ్వనివెంటనే తలుపులు తెఱువఁబడెను.
గుఱ్ఱమున కెదురుగా సోమమ్మ నిలిచియుండెను.

శ్రీపాద మబ్రహ్మచ్యకాశ్రమీ నరలు

తోడనే కుమారస్వామి “పట్టుకొనుడు. ఆలంకిణిని బంధింపు” డని యటచి తటాలున గుఱ్ఱము దిగెను. కుమారస్వామిని భటులను జూచిన వెంటనే శైల్లవోయిన సోనుమ్మ భటులు పట్టుకొనిన వెంటనే యవశయైపోయెను. తోడనే కుమారస్వామి లోనికి బయలుదేఱెను. యవ రాజుగూడ గుఱ్ఱముదిగి వెంట బయలుదేఱెను. రాధ తండ్రియు లోనికరిగెను. చెంతనున్న యొక రాతువలన సంగతి కొంతవఱకుఁ దెలిసికొని యడిలిపోవుచు వెను వెంటఁ బెద్దకాపుగూడ బయలుదేఱెను.

అప్పటికప్పుడే మహేంద్రుని రక్షణముక్రింద బయలు దేతినపల్లకీ వచ్చిచేరుకొనియెను. పల్లకి క్రిందదింపఁబడిన వెంటనే మహేంద్రుని చేతి నవలంబము చేసికొని రుక్మిణి క్రిందికిదిగి లోవలకు బయలుదేఱెను. కుమారస్వామి రాధయున్న గదివద్దకుఁ బోవునప్పటికిఁ దలుపులు మూయఁబడియుండెను; గాని తాకిన వెంటనే వీడి పోయెను. అప్పటికివిచారభరమ్మునఁ గడుపు చుమ్మలు చుట్టుకొని పోవుచుండుటచే గాధాదేవి ప్రపంచమెఱుంగక మంచముమీఁద గూఁసుచుండియుండెను; గాని కుమార స్వామినిఁ జూచిన వెంటనే దిగ్గనలేచి గొల్లున నేడ్వఁ జొచ్చెను. కుమారస్వామి యామె నోదాగ్చి “తల్లీ, నీ కొఱక నేక ప్రయత్నములు చేసితిమి. కొమ్మదాసరినై

యొక్కయూఁ బదముల నంటెను. కుమారస్వామి తల
యూఁచి యూరకుండెను.

అంతకుముందే రాతు-న కొందఱు గుఱ్ఱములుదిగి
కుమారస్వామి యాజ్ఞాచొప్పున నాదివాణపుఁదలుపులు
తన్ని బ్రద్దలుకొట్టసాగెరి. అది చూచి పెద్దకాపు “ఇదం
తయు నేమిప్రభూ, ఈనాకరున కాజ్ఞాపింపుఁడు. ఏమి
చేయుమగినను తుణములో సాధించెద” నని వేడుకొనెను.
అందులకుఁ గుమారస్వామి మఱలఁదలయూచి “మీ
నదురుబాదావారయొక్కయు, నీయొక్కయు రాజభక్తిని
గన్నులారఁ జూచెద వుండు” మని చెప్పి “తన్నుఁడు.
ఇంక నెంతసే” పని రాతులకు మఱల నాజ్ఞాపించెను.
పెద్దకాపుగుండెలు తటతటఁ గొట్టుకొనసాగెను. ఆతఁడు
నేటితోఁ దనమర్యాద నాశనమైపోయెననియు, నెవరో
యేదో ద్రోహముచేసి తనమీదఁ దొర్లించి రనియు
నితఁ దన తల యెగిరిపోవు ననియుఁ దలంచి గడగడ
వడఁకిపోసాగెను.

నాలుగైదుసారులు తలుపులు తట్టునప్పటికి లోపల
నుండి “యెవరామోటుపశువులు? వచ్చుచుండఁగనే
తలుపుల్లు బ్రద్దలుకొట్టెదరేల?” యను నొక ధ్వని
వినవచ్చెను. ఆధ్వనివెంటనే తలుపులు తెఱువఁబడెను.
గుఱ్ఱమున కెదురుగా సోమమ్మ నిలిచియుండెను.

తోడనే కుమారస్వామి “పట్టుకొనుడు. ఆలంకిణిని బంధింపు” డని యటచి తటాలున గుఱ్ఱము దిగెను. కుమారస్వామిని భటులను జూచిన వెంటనే శెల్లెనోయిన సోనుమ్మ భటులు పట్టుకొనిన వెంటనే యవశయైపోయెను. తోడనే కుమారస్వామి లోనికి బయలుదేఱెను. యువ రాజుగూడ గుఱ్ఱముదిగి వెంట బయలుదేఱెను. రాధ తండ్రియు లోనికరిగెను. చెంతనున్న యొక రాతువలన సంగతి కొంతవఱకుఁ దెలిసికొని యడిలిపోవుచు వెను వెంటఁ బెద్దశాపుగూడ బయలుదేఱెను.

అప్పటికప్పుడే మహేంద్రుని రక్షణముక్రింద బయలు దేతినపల్లకి వచ్చిచేరుకొనియెను. పల్లకి క్రిందదింపఁబడిన వెంటనే మహేంద్రుని చేతి నవలంబము చేసికొని రుక్మిణి క్రిందికిదిగి లోవలకు బయలుదేఱెను. కుమారస్వామి రాధయున్న గదివద్దకుఁ బోవునప్పటికిఁ దలుపులు మూయఁబడియుండెను; గాని తాకినవెంటనే వీడి పోయెను. అప్పటికివిచారభరమ్మునఁ గడుపు చుమ్మలు చుట్టుకొని పోవుచుండుటచే గాధాదేవి ప్రపంచమెఱుంగక మంచముమీఁద గూఁచుచుండియుండెను; గాని కుమార స్వామినిఁ జూచినవెంటనే దిగ్గనలేచి గొల్లున నేడ్వఁ జొచ్చెను. కుమారస్వామి యామె నోదార్చి “తల్లీ, నీ కొఱక నేక ప్రయత్నములు చేసితిమి. కొమ్మదాసరినై

నిన్ను జెట్టుమీద నుండి చూచితిని. భిక్షుకుడనై నీవు లక్ష్మితనైతివని సూచించితిని. ఇప్పుడు నిన్ను స్వస్థలము చేర్చుటకు వచ్చితిని” అనియెను. అప్పుడు రాధ కొంచెము విచారము మాని పైటచెఱుగుతోఁ గన్నులుతుడుచుకొనుచు “అన్నా! నీవు నాకొఱకు కొమ్మగాసరినై చెట్టెక్కుటయు నెఱుఁగుదును. భిక్షు కుడవై పాటలుపాడుటయు నెఱుఁగుదును” అని చెప్పు చుండఁగాఁ బ్రక్కన నిలిచియున్న యువరా జెనుటకు వచ్చి “శల్లీ! ఇఁక విచారించవలదు. వైవానుగ్రహము వలన నంతయు శుభముగ బరిణమించిన” దని పలికెను. ఇంతలో రాధతండ్రి లోనికివచ్చెను. తోడనే యామె తండ్రిపైఁబడి రోదనముసేయఁ బ్రారంభించెను. పదినిముస ములు తండ్రియుఁగూఁతురు వగచుటలోఁ గడచిపోయెను. అప్పు డడుగులు తడబడుచుండ మహేంద్రుని చేయూత కొనివచ్చిన దుక్కిణి తటాలున రాధను గౌఁగిలించుకొని “శల్లీ బ్రతికియుంటివా?” యని దుఃఖింపఁజొచ్చెను. రాధకు నోట మాట రాలేదు. ఆమె గూడ నేడ్చుట ప్రారంభించెను.

ఇట్లొక పదినిముసములు గడచిపోయెను. అప్పుడు కుమారస్వామి “శల్లీ, ఇఁక నేడ్చుట యెందులకు? మా యదృష్టమువలన నీవు లక్ష్మితనైతివి. వీధిలోఁ బల్లకి సిద్ధ

శ్రీసాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

ముగానున్నది. నీమీదనే ప్రాణములు పెట్టుకొనియున్న మాబావ ప్రసాదరాయఁడు నీవుదొరికితివను నుశ్కంఠ వలన నిన్నుజూచునంతదనుకఁ దాళఁజాలక క్షణమొక మహాయుగమునలె గడుపుచున్నాఁడు. తల్లీ! పులిబూరు వెళ్లెదము ర” మ్మని రాధకు బిలిచెను. దుక్కిణిగూడ నట్లే చెప్పెను. మఱియు నామె “సన్నజూచునంతదనుక మాప్రాణములు నిలువవని గాణి చెప్పుచున్న” దనియుఁ జెప్పెను. అప్పటికిని రాధ మాట్లాడలేదు. అప్పు డామె తండ్రి ప్రేమతోఁ జేయిపట్టుకొని “అమ్మా! ఇంకెందు లకుఁ జూచెదవు. పులిబూరుతో క్షణమొక మహాయుగ మువలెనున్న”దని పలికెను. రాధకుఁ బట్టరాని దుఃఖము వచ్చెను. ఎఱడనే యామె వెక్కివెక్కి యేడ్చుచు “తండ్రి! నేను దురంధికులచే నపవృత్తనై పోయితిని. కెందుదనము లన్యగ్రామమునఁ బరులయింట ననహా యనై యుంటిని. నాయనా, నిజము చెప్పుము. నానతీ త్వము నీటఁగలుపఁబడినదనియు, నే నుభయకులముల కును గాళరాక్షి నైతి ననియు, నధఃపతిత నై పోయితి ననియు లోకము చెప్పుకొనుటలేనా? నేనికఁ బులిబూరు వచ్చి దేవీస్వరూపిణులగు జానకికి, రాణికి మాపిన్నికి నింకను దక్కిన పులిబూరురనుజేమములకును నామొగ మెట్లు చూపఁగలను? అంతకంటె సిప్పుడే నేను ప్రాణ

శూలను కొరంగుట లగు గాదా? ” యని పలికెను. ఈ మాటలెల్లరకును శూలములవలె నాటెను. వారందఱును గూడ నేకకంఠముగ “ అమ్మా, అట్లు పని కవలదు. నీకా విచార మక్కఱలేదు. నీసతీత్వ మెప్పటికిని నింతము కాజాలదు. లోకమంతయు నిన్ను బూజించుచున్నది. నీకుఁ దబ్బింపిన మరవస్థ కందఱును వగచుచున్నారు. హరిహర బ్రహ్మాదులుగూడ నీసతీత్వమునకు భంగము కలిగింపఁజాలరని యెల్లరును నీప్రభావమును నుఱించుచున్నారు. శత్రువులుగూడ నిట్లే చెప్పుచున్నారు ” అని యామె నూరిడించిరి. “వదినే, నీవట్లనవలదు. నీమాటలు విన్న నాహృదయము బ్రద్దలై పోవుచున్నది. నీవు కటాక్షింపవేని మాగృహ మంతయు నాశనమైపోవు ” నని చెప్పుచు రుక్మిణి యామె నెంతో బలిమాలెను. అనంతమగు విచారార్థవమును దరింపలేక రాధ యెట్లో రుక్మిణిభుజము నానుకొని పల్లకీలోనికి వచ్చి కూర్చుండెను.

పిదప రుక్మిణి యెక్కెను. రుక్మిణి పల్లకీతలుపులు మూయుచుండఁగా రాధ కుమారస్వామినిఁ బిలిచి “ అన్నా, ఈయింటనున్న సోమమ్మగారిని బంధించుట మీకిదివాగ్యమని శోచించుచున్నది. అయిన నామె నగౌరవము చేయవలదని ప్రార్థించుచున్నాను. ఆమె నాకుఁ దల్లివలె సంరక్షణము చేసినది. ఆమెనుగూడఁ

శ్రీపాద కుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవతలు

బల్లకీలోఁ గూర్చుండఁ బెట్టి తీసికొనిరం ” డనిచెప్పెను. కుమారస్వామి పల్లకి నేర్పాటు చేయింపుమని పెద్దకాఁపు నకు నియమించెను. మఱిపదినిను సములలో రెండవ పల్లకి వచ్చెను. సోమమ్మ నందు గూర్చుండనియమించి కుమారస్వామి ప్రయాణము సాగించెను.

25

ఆశ్వికులువచ్చి దిక్కులేని దివాణమును ముట్టడించినప్పుడే యా కల్లోలమంతయు నదురుబాదా నలుమూలల నాబాలగోపాలముగఁ దెలిసిపోయెను; గాని దానిగుఱించి యెవ్వరును బహిరంగముగఁ జెప్పకొనుటకు సాహసింపఁ జాలరైరి. ఆశ్వికులు మఱలఁ జెరువుదాటిన వెంటనే యెల్లరకును వాక్సార్థతంత్ర్యము కలిగెను. పిదప, జరిగిన సంగతిని గుఱించి కొందఱు వింతపడిరి. కొందఱు తహ తహపడిరి. మఱికొందఱుగజగజలాడిరి. వేఱొకకొందఱులికిపడిరి. ఇంకొక కొందఱు వడవడవడఁకిరి. కొన్ని వీధులలోఁ బురుషులు, కొన్నివీధులలో స్త్రీలు, నడుమ నడుమ యువకులు మొత్తముమీఁద నూహశక్తిగల వారెల్లరును జరిగిపోయినదానిని గుఱించి ప్రస్తావనలు ప్రారంభించిరి. స్త్రీలలో దీర్ఘములును బురుషులలో నూతపదములును అంతకింతకుఁ బెరిగిపోసాగెను. కొంద

అనేక వేలభటులుగల రాజుగారినే యిట్లు గిక్కురించు
చున్న భుజంగరాయనిఁ బ్రశంసింపఁజొచ్చిరి. కొండఱంత
యూరిలో మూడవకంటి నానికిఁ దెలియకుండ నామహా
పతివ్రతను దాచిన సోమమ్మ చాతుర్యమును గొని
యాడఁగడఁగిరి. వెంటనే మఱికొందఱు “మొదటినుం
డియు సోమమ్మ కిట్టి దరిద్రపుగుణములే యున్నవి. కావు
ననే కాపురమునకు వచ్చినపుడు రాణి యనిపించుకొనిన
యామె నేడు పెద్దమ్మ మైపోయిన” దని ప్రత్యుత్తర
మిచ్చిరి. మఱికొందఱు ముందునకువచ్చి “అవునుగాని;
రాణేదారుగారి రాణి యువతిగదా? ఇంట మూడవ
వారెవరును లేరుగదా? ఆమె సోమమ్మ నేల జయింపలేక
పోయినదా? అధవా; వీధిలోని నలుపురకును వినఁబడు
నట్లు కేకలు పెట్టకపోయినది?” అని. ఈప్రశ్న పూర్తి
కాక పూర్వమే దత్తోత్తర మైపోయెను. “ఆమె మానవతి.
ఆమె యేకారణమువలన నట్లు చేయలేదో మనకుఁ దెలి
యదు; గాని యామాత్రపు టాలోచన మామెకుఁ
దోచియుండకపో” దని కొందఱు జవాబు చెప్పిరి.
తుదకుఁ గొందఱు “సోమమ్మకుఁ గఠినశిక్ష తప్ప” దనిరి.
“అట్లయిన నామెను రాణానఁ బల్లకీలో నేలకొనిపోయి”
దని కొందఱు దానినిఁ బూర్వపక్షము చేసిరి. ఈవివా
దము చాలఁ దీవ్రముగఁ బెరిగిపోయెను.

శ్రీహరి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి వరలలు

పిదప వారందఱయోచనలు సమాంతముగఁ బెద్ద కాపు మీఁదికిఁ బోయెను. ఎల్లఁగు నాతని కంఠాదువలం చుకొని మొట్టమొదటఁ బకపకనవ్వి యంతటితో నుహా ధాతము ముగించిరి. ఒక వృద్ధుఁడు చేతిలోని కట్టిగాను కొని నిలిచి “ఈపర్యాయము పెద్దకాపునకు శిక్షతప్ప” దనియెను. అందులకు సహింపజాలక మఱియొకవృద్ధుఁడు ముందునకువచ్చి “అది యెప్పటికిని సంభవింపదు ఇందుఁ బెద్దకాపుదోస మేమియులేదు. నిజముగా నిప్పును పెద్ద కాపును శిక్షించుటకంటె సన్మాయమువేటొకటియుండ” దనియెను. వేటొక వృద్ధుఁడు తటాలున సందుకొని “మీరు పెద్దకాపును గుఱించిమాత్రమే గోలచేసెదరేల? నేటితో నదురుబాదా నేలమట్టమగును. తనపక్షమున కింతటి గొటము సంభవించుటవలనను, పెద్దకాపు అనిన మాటలవలనను, భుజంగరాయఁడు మనయూరుగూడఁ గొల్లకొట్టక మానఁడు. మనము దురంతకలలోఁ గలిసితిమని సందేహించియు, కుంతకులుచేయు దుష్కృత్యముల కడ్డుపడుటకును, మనయూరుగూడ రెండుమూఁడు వందల రాజభటులువచ్చి బగ్గంపాడు చేయకమానను. మొత్తముమీఁద నిప్పు డేకర్షము నెఱుఁగనిమనపాపము పండిన” దని యంగలార్చెను. దీనిమీఁద వాదోపవాదములు పెరిగిపోయెను. ఎవరికిఁ దోచినట్లు వారుచెప్పిరి.

ఒకరిమాట యొకరికి నచ్చలేదు. అంతయు ఒహనాయక
ముగా నుండెను. అందఱు నేకముఖమునకుఁ గొనిరాఁగల
పెద్దకాపు గుండెబెదరుతోఁ బులిబూరునకుఁ బోయి
యుండెను. ఇక వారిలో నెవరి ఘనత నెవ రంగీక
రింతురు ?

26

ఆశ్వికులు నదుకుబాదావిడిచిన రెండుగడియలకు మహా
త్సాహపూరితములగు బోయీల యొంకారధ్వనులతోఁ
బులిబూరు ప్రతిధ్వనించెను. గ్రామమునందలి కన్నులు
గలవారెల్లరును వీధులలోనిండిపోయిరి. రక్షితయైవచ్చిన
రాధాదేవినిఁ జూడవలెనని యెల్లరును ముచ్చటపడిరి;
గాని పల్లకీతలుపులు మూముఁబడియుండుటవలన నంద
ఱకు నాశాభంగము గలిగెను. తుదకుఁ బల్లకినిఁజూచియే
బ్రాహ్మణులు మొదలుకొని సమస్తవర్ణులవారును
ఆబాలగోపాలముగ “మాకన్నతల్లి మఱల మాయింటికి
వచ్చినది. మావారిటి క్షీణసాగరకళ్యక మఱల మాకు
దర్శనమొసంగినది” యని యానందభావములువిడిచిరి.
అందఱును గూడ వెనుకనున్న రెండవపల్లకీలోనివా
రెవరా? యని యనుకొనిరి; గాని యెవరికిని సందేహ
వివృత్తి గాలేదు.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

పల్లకి గుమ్మములో దగినవెంటనే కుక్కిరి తలుపులు తెరిచి పసిబిడ్డవలె దన యెడిలోఁ దలవఁచుకొని పరుండియున్న రాధాదేవిని లేవఁదీసి కూర్చుండఁబెట్టెను. అప్పటికప్పుడే రాణి, జానకి, శచి మున్నగుస్త్రీలు పల్లకి చెంతకు వచ్చి సలిచిరి. రాధ కాలు క్రిందఁబెట్టిన వెంటనే జానకి యామెను గౌఁగిలింఁచుకొనియెను. రాణిగూడఁ గౌఁగిలింఁచుకొనియెను. తక్కినవారు చుట్టును మూఁగి “మాతల్లీ, వచ్చితివా?” యనియును “మాయమ్మా, బ్రతికియుంటివా?” యనియుఁ బ్రశ్నించుచు విచారముతో నామెను లోనికిఁ గొనిపోయిరి. అప్పుడు రాధ దీనా ననయై “వదినే! ఈదురదృష్టవతికి జీవితేశ్వరుల పదసం దర్శన మగునా” యని రాణిని వేడుకొనియెను. వెంటనే రాణి “రాతల్లీ, రా, తమ్ముడు నీసమిత్తము తపస్సు చేయుచున్నాఁడు. వచ్చియాతని ననుగ్రహింపు” మని చేయిపట్టుకొని లోపలకుఁ దీసికొనిపోయెను. జానకి కుక్కిరి మున్నగువా రొకటి రెండడుగులు వెంటనంటిరి; గాని మజల నంతలో నేకారణమువలననో తటాలున వెనుకకు మఱలిరి.

విచారభరమున వివశుడై ప్రసాదరాయఁ డన్య మెఱుఁగక శయ్యమీఁద బోరగిలబరుండి యుండెను. అక్కారణమున నాతనికి రాధాగమనము తెలియలేదు.

అట్టిసితిలోనున్న యాతనిం గాంచి రాధ మిగుల దైన్యముతో “వదినే! నిద్దురగాఁబోలును. ప్రాణేశ్వరుఁడు నాతో నిక మాట్లాడునా?” యని రాణితో ననియెను. రాణి ప్రత్యుత్తరము చెప్పుచుండఁగా బ్రసాదరాయఁడు ప్రబోధితుఁడై శిరమెత్తి చూచెను. ఆశనికనులలోఁబొంగి వచ్చుచున్న బాష్పజలమునకు వెనుక నాత్రము తొణకులాడుచుండెను. అదిగనిపెట్టి రాణి తటాలన నివ్వలకు వచ్చెను. నిరవలంబయై గాధ భూమిపై గూలఁబడెను; గాని యంతలో నామె నాధుని భుజపంజరమునఁ జిక్కుకొనియెను. ఆభార్యాభర్త లిరువురు నతిదీనముగ వగవసాగిరి. కన్నీటిప్రవాహమున కడ్డులేదయ్యెను. “నాప్రాణమా, వచ్చితివా? నేను దౌర్భాగ్యోపహతుఁడను. ఇక నీజన్మమున నీదర్శనము గలుగదని తలంచితిని. ప్రియా, నిన్ను రక్షింపఁజాలకపోయితిని. సినోరుఁ డపహరించుకొనిపోఁగా నింకను మేనఁ బ్రాణములు దాల్చియుంటిని. నన్నుమన్నింతువా? ఈమాసహీనుని దఱిఁజేరనిత్తువా?” యని పలుకుచు నాతఁ డామెను ముద్దులపూలతోఁబూజించెను. రాధకు విచార మధికమయ్యెను. కొంతవఱ క్కామె మాట్లాడఁ జాలకపోయెను. కనులుమూతపడెను. మఱలఁ జూచునప్పటికిఁ దానుమంచముపైఁ బరుండియుండుటయుఁ, బ్రసాదరాయఁడు క్రిందనిలిచి తత్తరముతోఁ దనదెసఁ

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి సవలలు

జూచుచుండుటయు నామె తెలిసికొనెను. తోడనే తటా
లునఁ గ్రిందికిదిగి భర్తృచరణముల నంటి “సన్ను బర
పురుషుఁ డెత్తుకొనిపోయెను. రెండుదినములు వానినిర్భం
ధనమున నుంటిని. నాస్థితి భగవంతున కెఱుక. లోకనింద
లకుఁ బాల్గైతిని. ప్రభూ! ఈదానికి మీహృదయమున
స్థలమున్నదా? మఱల నీపరిచారిక యంగీకృత యగునా?
నేను కర్కశహృదయ గాకున్న దురంతకులు నన్నిల్లు
దాఁటించిసపుడే గతప్రాణ నై యుందును. ఇంతయైనను
నాహృదయ మింకను మీపదసేవను గాంక్షించుచున్నది.
ఈదుండగము సహింపఁబడునా?” యని యామె దీనాతి
దీనముగఁ బ్రార్థింపసాగెను. అదిచూడలేక ప్రసాద
రాయఁ డామె నాదరముతో లేవనెత్తిగ్రుచ్చి కఱిగిలించు
కొని “జేవీ! నీకు మాసభంఁము చేయఁగలవాఁ డెవఁడు?
నీయెడల ననుమానపడితినేని శక్తి యేమే నాశిరస్సు ప్రక్క
లై పోవును సీసతీత్యమే నాజీవనాధారము. నాసర్వస్వ
మును నీకనుఁగొలఁకులఁ దొణకులాడుచున్నది. ప్రియా!
నాఁజ్ఞను బోఁగొట్టుటకును, నావిచారముదుప్రటకును
నీవిట్లనుచున్నావు. నిజము చెప్పుము. నీచెంత నిలుచు
టకైన నాకర్హిత గలదా? నీవు నాపాలిటి రాజ్యలక్ష్మివి.
నేను నీకుఁ దగినరాజనుకా” నని యాతఁ డామెనోదార్చి
ప్రియమార ముద్దిడుకొనియెను. ఇరువురును క్షణకాల

మానందాతి రేకముచే మైమఱచిరి. పిదపఁ బ్రసాదరాయఁడు “దేవీ, నిన్నుజూచుకొంటి నీయందే ప్రాణములు నిలుపుకొనియున్న జానకియు, శచియు, విశ్వేశ్వరియై రాణియు వేదియుందురు. ర”మ్మని చేయిపట్టుకొని యివ్వలకుఁ దోడుకొనివచ్చెను. అంగణమున నెదురుగఁ గుమారస్వామి నిలిచియుండెను. తోడనే ప్రసాదరాయఁ జాతని నదాటున గొఁగిలించుకొని “బావా, వేయరాని వేసములువేసి పడరాని పాట్లుపడి నాయర్థాంగలక్షిణిఁ గొనివచ్చితివి. నీయుణము నెట్లు తీర్చికొందు” నని యంగలార్చెను. కుమారస్వామి యాతనికన్నులు తుడిచి గడ్గదకంకుడై “నేనుచేసిన దేమియు లేదు. మాతల్లిని వెదకి తెచ్చుకొంటి” నని తాను గూడఁ గన్నుల నీరుతెచ్చుకొనియెను. అందఱును కుమారస్వామిఁ బొగడిరి. పిదప రాధ కుమారస్వామి పదములను భాష్పములతో గడిగెను. ఎల్లరు నామె నూరడించిరి.

శచి యదేపనిగ రాధదెసకు దీనదృష్టులు సరుపనాగెను. అది గ్రహించి రాధ చేతులుసాచి “రాతక్లీ, రా. మఱల నిన్ను జూచెద ననుకోలే” నని మఱలఁ గన్నుల నీరు తెచ్చుకొనియెను. తోడనే శచివచ్చి యామెను గొఁగిలించుకొనియెను. క్షణములో నామె సందఱు నోదార్చిరి. పిదప రాణి మున్నగువా రెల్లరు రాధ

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నవలలు

చుట్టును జేరిరి. అప్పుడు రాధ సోమమ్మ తనయెడలఁ జూపిన సౌజన్యము నంతను జెప్పెను. అందఱు నామె యెడల గౌరవభావము వహించిరి. ఈప్రస్తావనవలన రాధ నిరాశఁదయై యున్నదని యెల్లరకును దెలిసెను. జాన కియు మక్కిణియు, బతిమాలి యామెను లోనికిఁ గొని పోయి మంగళస్నానముగావించి భుజింపఁజేసిరి. ఆమెను జూచిపోవుటకు వచ్చిన శ్రీప్రవాహము కట్టతెగి యంగ ణమునఁ బ్రవేశించెను. రాధ తొలుత వారినిఁ జూచుటకు లజ్జించెను ; గాని తుదకుఁ దప్పినదిగాదు.

27

“హృదయేశ్వరునిచేఁ బరిగ్రహింపఁగలదునా కానా” యను విచారము సమూలముగ నున్మూలితమైపోయెను ; గాని యంతమాత్రమున రాధముఖమునఁ దొల్లిటితేజ మంకి తముకాలేదు. దైన్యము రవంతైన దొలఁగిపోకుండ నట్లేయుండెను. అంతకంటెను దీప్తమగు నూత్నవిచారము హృదయమునఁ బాదుకొనియెను.

నీతామహదేవి కేవలము మహాలక్ష్మి. శ్రీరామ చంద్రుఁడుగూడఁ గేవలము శ్రీమన్నారాయణుఁడు. కలంకము వారిప్రాంతములకే చేరఁజాలదు. అయినను అపహృతయై శత్రునింటనుండుటవలన నా సాధ్వీమణి

సతీత్యమును గుఱించి యుద్రరజకులలోఁగూడ వాదోప
వాదములు పెరిగెను; రాజ కుటుంబములో నెవ్వరికి
నాయనుమానమే గలుగలేదు; గాని లోకము నెవ్వరు
మూయఁగలరు! రజకునివంటి ప్రాశ్చత పురుషునకు జానకీ
దేవి యెడలఁ దీర్పుకొనవలసిన పగయేమియు లేదు.
అయినను దుశ్చింతతోఁ దీసికొనిపోయిన రావణుఁడు
సీతను బలవంతముచేసి యుండునని నాని సంకుచితచిత్త
మున ననుమానముకలుగుటలో వింతలేదు. అట్లే తన్ను
గుఱించిగూడ లోకులలో వాదోపవాదములు పెరుగ
కుండవని రాధ విషాదము.

దీని నెవరు తీర్పఁగలరు? రాధాదేవివంటి సాధ్వీమణి
కిట్టి యనుమానము కలుగుటలో నాశ్చర్యమును, ఈబడ
బానల మామె కోమలహృదయమును దహించివేయు
టలో సందేహమును లేదు. అయిన నీసందేహానూర్ముల
నము గావించుటకు నిశ్శంకతో మఱల రాధాదేవిని
శిరసావహించిన ప్రసాదరాయనికి మాత్రము శక్తి
యెక్కడిది?

ముఱునాఁడు రాణి రాధాదేవి ముఖముగాంచి సందే
హించి రహస్యముగఁ గొనిపోయి యావిషయమును
తఱచితఱచియడిగెను. తుదకురాధ తనదైన్యకారణమును
జెప్పివేసెను. ఇదివిని చాలవగచి రాణి యిట్లు చెప్పెను.

“భుజంగరాయ, దు నిన్నెప్పుడైనా దాకిన ట్లనుమా-
నము గలదా?”

“నేను మత్తుమందువలన నొడలు తెలియక యుండిన
ప్పటి సంగతియేమో చెప్పజాలను. తరువాత సోమమ్మ
నన్ను బోనికీ గొనిపోవుట నెలవను, ఆమె చెప్పిన
మాటలవలనను, బిమ్మట భుజంగరాయడు నాకు సాష్టాంగ
మాచరించి చేసిన ప్రార్థనచూచినను, అతడు నన్ను
స్వప్రశించుటకు బ్రహ్మాదివశముననైనా బ్రయత్నించి
నట్లు తోపెను. నాకు గెలము లోకు లేమనుకొందురో
యను ననుచూ నముదక్క వుజ్జేమియులేదు.”

“గోలా, అది తగునా? నీహృదయమున కేమియు
సంశయము లేనపుడిక యుద్రజనులకొఱకు కోమలహృద
యమును దావానలము పాలుచేసెదవా?”

“కాదు వాదినే, నీతాదేవి యంతటి మాననతికీగూడ
నీపాట్లు తప్పినవిగావు. నాసంగతిచెప్పుట యెందులకు?”

“లోములో కేమియు నీప్రస్తావనయే లేదు”

“ఇంటిగూర్చుండి మన మిట్లనుకొనవచ్చునా?”

“గుప్తచారులు దేశమంతయుఁ దిరిగినచ్చి జనులెల్ల
రును నిన్ను దేవీభావమున గౌరవించుచున్నారని చెప్పు
చున్నారు”

“వదినే, అంతమాశ్రమున నూట యెట్లుగలుగును?”

“ బేలా, నిష్కారణముగ నీవు బాధపడుచున్నావు. ఒకటి యోచింపుము. నీవిట్లుంటిన మా తమ్మునకుఁ బ్రాణము లెట్లు నిలుచును ? ”

“ వలదు. వదినే, నలదు. నా కేమియు ననుమానము లేదు. నా జీవి తేశ్వరుని పాద సేవఁజేయుట కెల్లప్పుడును సంసిద్ధునై యున్నాను. వారి మనస్సునకు నామానఁగట్టము గలిగిన నేను సహింపలేను. ”

రాణి మఱి రాధముఖము చూచెను. ఆమెకు రాధహృదయమునఁ గల యనుమాన మంతయుఁ దీటి పోయినట్లు తోఁచెను. ణోడనే యామె రాధను గౌఁగి లించుకొని “ తల్లీ, నీకు విచారమువలదు. అగ్నిహోత్ర మునకుఁ జెదలంటవు. అన్నివిచారములును మఱచి పొమ్ము. మాతమ్మునకు నవశక్తి సంఘటింపుము. దేవీ స్వరూపిణీ, అంతయు నీచేతిలో నున్న ” దని బుజ్జగించెను.

28

నూర్యోదయమగుచుండఁగాఁ బ్రసాదరాయఁడు మున్నగు వారు వీధి యరఁగుమీఁదఁ గూర్చుండి యుండిరి. అప్పుడు దోనెనడపువృద్ధుఁడువచ్చి ప్రసాదరాయని కొక జాబు నిచ్చి “ రెండుజాముల రాత్రివేళ నొక బాటసారి కాకి నాడపోవుటకై పడవనియిత్తము వచ్చితి నని చెప్పి నాతోఁ

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకావ్యై నమః

గూడ దోనెపైఁ బండు కొనెను. నేను తెల్లవాతీనపిదప జూడఁగా నాతఁడు కాన్పింపజేదు; గాని దోనెకీజాబు కట్టబడియున్న” దని చెప్పెను. ఇదివిని యెల్లరు నాశ్చర్య పడిరి. ప్రసాదరాయఁడది గురంతకులపని యనితలంచి జాబుచదువుచుని భట్టారకున కిచ్చెను.

“ప్రసాదరాయఁడా,

.మానవతియగు నీరాణి మఱల నిన్ను జేరుకొనినందు లకు నే నానందించితిని. నేనామెను హరించుకొనిపోవు టకుఁ గల కారణము లన్నియు నామెతోఁజెప్పితిని. నదురుబాదాలో నున్న కెండుదినములు నామె పాదపూజ చేసి తరింపవలెనని భావించితిని; గాని బందిపోటుగాఁ ద్రకు నాయకుఁడని పేరువడిన నన్నుగాంచి యామె భీతిల్లునని యూరకుంటిని. అట్టి సాధ్వీమతల్లి సర్థాంగ లక్ష్మిగాఁబడసిన నీవు ధన్యుఁడవు. ఆ దేవీస్వరూపిణి శుభచింతనమే నీకు మోక్షదాయఃము. ఆమె నదురు బాదాలో నున్నపు డన్నము ముట్టలేదు. నిద్ర యెఱుఁ గదు. ఆమె యనుభవించిన భేదము దేవుఁడెఱుఁగును. ఇట్లగునని తొలుతనే యెఱుఁగుదును. అయినను నిన్న ప్రయత్నమునుండి మఱలించుటకై రాధాహరణము కారణముకాఁగలదని యందులకు సాహసించితిని. మా తల్లి రాధాదేవి దేవయజ్ఞసంభవయగు జానకికంటెను

బరిశుద్ధురాలు. లేనిపోని యనుమానములకుఁ బాలుగాక హృదయమున మఱల నామెకు స్థల మొసంగినందులకు నిన్నభినందించుచున్నాను. ”

“వీరాధిపీరా ! మీదంశతులు సౌజన్యము చూచిన పిచ్చుట నీతో నింకను బోరవలెనను నుత్సాహము తఱిగి పోయినది. కేవలము నీవుచేయు పనులకుమాత్రమే నేను ప్రతిక్రియలను జేయుచున్నాను. నామీనత్త సోమమ్మను నీవు గౌరవము చేయుచున్నందులకు వందనములు ”

“నీయభిప్రాయము ప్రశ్నోక్షముగఁ దెలియకపోయినను గ్రియలవలన విశదమగుచునే యున్నది. కానిమ్ము. ఇట్లు స్వల్పప్రయత్నములతోఁ గాలము గడిపిన నేమగును ? నాలుగైదు దినములలో నీజూదమును ముగింశము. ఈ సంగతి నీకుఁ దెలియుటయే యీలేఖ ప్రయోజనము. ”

ఇట్లు

భుజంగరాయఁడు

ఇది విని మాధనశర్మాదులు వింతపడిరి. ప్రసాద రాయఁడు తమ్ముని, గుమారస్వామినిఁజూచి “అంతయుఁ దెలిసినదిగదా ? మీరు చాల మెలఁకువతో నుండవలెను. సమయ వీరుఁడు మన యెల్లర కంఠములమీఁదను గత్తులఁ నెత్తియున్నాఁడు. ఆయాపదనుండి యెవరు తప్పించుకొనఁ గలరో తెలియదు. మీవిజయము మీచాతుర్యము

నాశ్రయించుకొని యున్నది. సంకుల సమరమునకును, బ్రకృతపు యుద్ధమునకును జాలభేదమున్నది. ఇపుడు పయోగపడునది కేవలము బుద్ధిబలము. అన్యచింతలు మానుడు. ఇట్టి యుద్ధములో మీకు విజయలక్ష్మినిఁ బడయఁగలిగితి ఁన వీరలోకము మీయిట్లు వినుతించు” నని చెప్పి, జాబును రాజునకుఁ జూపుటకుఁ గుమారస్వామిని వెంటబిడుకొని తాణాకుఁబోయెను. అది రాజు, యువరాజు, ప్రసాదరాయఁడు, కుమారస్వామి, భీమారెడ్డియుఁగలసి అపాయములేని యుపాయము వెదకసాగిరి.

29

జామురాత్రి యయ్యెను. రాజును, ప్రసాదరాయఁడును తాణాకచ్చేరీలోఁ దీవ్రాలోచనమున మునిగియుండిరి. వీధియరఁగుపై భీమారెడ్డి యొక భటునితో నేమో ముచ్చటించుచుండెను. ఇట్లుండఁగా వడివడిగ నొక యువకుఁడు సనుదెంచి భీమారెడ్డితో “నేనిష్టపద్యముగ రాజదర్శనము చేయవలయు” నని చెప్పెను. భీమారెడ్డి యాతని నెఱింగినవాఁడగుటచే దగిన పని యుండవచ్చునని భావించి, లోనికిఁబోయివచ్చి సెలవైనదని యాతని నంపివేసెను. అతఁడు చుట్టికూరు నెఱాసి. చంద్రనారాయణుఁడను నా యువకుఁడు కొంత కాలము భట్టాచార్యునివద్ద రాజనీతి నభ్యసించియుండెను.

చంద్రనారాయణునిజూచి ప్రసాదరాయఁడు తొలుత వింతపడెను. పిదప నాదరముతోఁ జేరఁబలిచి, యాసనమునఁ గూర్చుండ నియమించి యేమో మాట్లాడఁబోయెను. అంతలోఁ జంద్రనారాయణుఁ డందుకొని యిట్లు చెప్పెను. “తను కార్యలోచనమునకు విఘ్నము గలిగించినవగులకు మన్నింపవలెను. నేనీయూరు వదలి పదిదినములైనది. దురంతకుల స్మృత్తాంకిము దెలిసికొని తమకు విన్నవింపవలెనని మాతమ్ముఁడు మహేశ్వరుఁ డును నేనును బయలుదేరిపోయి వారముదినముల క్రిందట దురంతకులమైతిమి. ఇప్పుడు మాయన్నదమ్ముల మీరు పురమే భుజంగునికి ముఖ్యసేనాధీశులము. మేము సైనికస్వనిహార నిమగ్నులమై యుండఁగా భుజంగరాయఁడు మాతల్లి రాధాదేవిని హరించుకొని పోయెను. ఆమె మఱల స్వస్థలముచేరినదని విన్నపిదప మాకుఁ గ్రాణములు పోతుఁబడినవి. నావెంట నేఁబండ్రాళ్ళికిల సంపదరేసి నాక్రింది దురంతకులను ముప్పదుండను మీవశము చేయఁగలను.”

ఇదివిని ప్రసాదరాయఁ డాశ్చర్యచకితుఁ డయ్యెను. రాజు పొంతపడెను. అప్పుడు ప్రసాదరాయఁడు చంద్రనారాయణుని పూర్వచరిత్రను సూక్ష్మముగఁ జెప్పెను. విద్రోహుల సేనాధిపతి మఱల నిట్లు చెప్పెను. “నేటిరాత్రి

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

రెండుజాములైన తరువాత, దన యేబదిమంది యనుచరులతోడను వచ్చి మీపై బడవలెనని భుజంగరాయఁడు నిశ్చయించెను. అందులకై యాతఁడు తన దండును రెండుభాగములుగా విభజించెను. ముప్పదిమందికి మొనగాఁడనై నేనొక మార్గమున బయలు దేటితిని. ఇరువదిమందికి మొనగాఁడై మాతమ్ముఁడు మహేశ్వరుఁడువచ్చి మమ్ము గలిసికొనును. భుజంగరాయఁడు రెండవజట్టుతో వచ్చును. నా దండిపుడు పులిబూతున కఱి కోసుదూరమున అర్థమూరునకును, రామవరమునకును నడుమనున్న అరణ్యములో నుట్టిచెట్టుమీఁద నున్నది. ఇక్కడ మీజాగ్రత్తను ఒరీక్షించివచ్చెదనని నేను వచ్చితిని.”

“నీపౌఁజులోనివా రందఱును గాల్బంటులా” యని ప్రసాదరాయఁ డడిగెను.

“ఔను. నాకుఁగూడ గుఱ్ఱము లేదు. మాతమ్ముని యాధిపత్యము క్రింపవచ్చు మూఁకమాత్ర మాశ్విక సంఘము.”

“భుజంగరాయఁ డేమార్గమున వచ్చును?”

“అర్థమూరికిఁ బడమటగానున్న రాజమార్గమున వచ్చును.”

“మీప్రధానస్థాన మేది?”

“గోదావరీతీరమున, జన్న చాడకు దక్షిణముగానున్న
గవళ్ల గూడెము.”

“గవళ్ళ వాం ద్రందఱును మీజిట్టులోఁ గలరా?”

“యోలుతఁజేరిరి; గాని వాండ్రలోఁ జాలమంది రామ
వరమును గొల్లకొట్టినపుడు గాయపడిరి. వాం డ్రింకను
దేటికొనలేదు.”

అప్పుడు రాజులేచి నిలిచి “ఇక నాలోచనవలదు.
ఏబండ్రాశ్వికులు, ఇరువండ్రు చాకలవాండ్రుగల సేనతో
మహేంద్రుఁడును, భీమారెడ్డియుఁ జంద్రనారాయణుని
మూఁకను భస్మముచేయుటకుఁ బోవలెను. మఱియే
బండ్రు కాల్బంటులు, ముప్పదుండ్రు చాకలవాండ్రుగల
సేనతోఁ బోయి నీవును నేను భుజంగుని మార్గము సరిక
ట్టుదము. కుమారస్వామియు యువరాజును దక్కిన
నూర్గులు రాతులతోఁ బులిబూరు కాపాడుచుందురు.
ఒకవేళ భుజంగుఁడు వేటొక మార్గమునవచ్చి పులిబూరు
ముట్టడింపవచ్చును. అట్లయిన యువరాజును కుమార
స్వామియుఁ దమ ప్రభావమును జూపెద” రని పలికి
భీమారెడ్డి కంఠయుఁదెలిపెను. క్షణములో నన్నియేర్పా
టులును జరిగెను. భీమారెడ్డియు మహేంద్రుఁడును చంద్ర
నారాయణునితోఁ బోయిరి. పిదప రాజు యోధవేషము
దాల్చివచ్చి ప్రసాదరాయనిఁ జూచి “యోధవేష మలవ

అచుకొని యెన్నిదినములో యెనది. నేడు భుజంగరా
యని కరుణచే నాచంద్రహాసమునకు రక్తాభిషేకము
గలుగనున్న” దనియెను. ప్రపాద రాయణుగూడ “నేను
నాఖిడ్గమునకు సంపూర్ణాభిషేక” మని యుప్పొంగెను.

30

గమ్యస్థానము పావుకోసుమారమున నున్నదనగా జంద్ర
నారాయణుడు మహేంద్రాదులతోఁ జెప్పకలసిన
వన్నియుఁ జెప్పి ముందు వెడలిపోయెను. అతనిచేతిక్రింది
దురంతకు లెల్లరును చుట్టిచెట్టుమీఁదినుండి యాతనికొఱ
కెదురుచూచుచుండిరి. ఇంతలో జంద్రనారాయణుడు
మట్టిక్రిందకుఁబోయి సంకేతానుసారముగఁ గంతము నవ
రించుకొనియెను. తోడనే యందులకు మట్టిమీఁదనుండి
ప్రత్యుత్తము వచ్చెను. క్షణములో జంద్రనారాయ
ణుడు చెట్టనెక్కి తనస్థానమునఁ జేరికొనియెను.

ఇరువురు మహ్మదీయులువచ్చి చంద్రనారాయణుని
చెంతఁ గూరుచుండి వార్తలేమని యడిగిరి. “విశేషము
లేమియు లేవు. నిజముగా నేనీరాజునెదిరించి పోరుచు
న్నందులకు సిగ్గుపడుచున్నాను. మన ప్రతి పక్షులలో
ననయెత్తున కెత్తు వేయఁగలవాఁ డొక్కఁడును లేడు.
కేవలము దైవమును నమ్మియున్నట్లు తోచుచున్నది.

రాజుచెంత నొక బ్రాహ్మణుడును, ఇరువురు క్షత్రియులును, ఒక రెడ్డియుఁ బ్రతిపక్షుల మాయలు తెలిసికొనుటలోఁ జాల బేర్పడినవారు గలరు; గాని వారి తెలివితేటలుగూడ నిప్పుడు మసిబాటిపోయినవి. తలంచుకొనిన నవ్వువచ్చుచున్నది. మనము మధ్యాహ్నము మారేడుబాకలో డాగియుంటిమిగదా? ఆసంగతి వారి కెట్లో తెలిసినది. మనమింక నచ్చటనే యుంటిమనుకొని ముప్పదిమందిభటులతో ధీమా రెడ్డి బయలుదేలుచున్నాడట. ఇప్పటి కాలేడు సచ్చుచునేయుండును. ఆతేడు తన పాఞాతో నీమట్టికిందనుండియే పోవునట” యని చంద్రనారాయణుడు బదులుచెప్పెను. ఇదివిని యవనులిరువురును నవ్విరి. పిదప వారిలో నొకఁ డిట్లు చెప్పెను.

“అట్లయిన జెట్టుదిగి మనమాయుధములను కైకొని డొంకలలో డాగియుండి వారినేలపరిమార్చుగూడను?”

“పాలిబూడు ముట్టడించుటయేగాని వారిని సంహరించుట మనపనిగాదు. వారితోఁ గలియఁబడినచో మనలోఁ గొందఱు కూలక తీరిదు. ఎంతసేపటికి యుద్ధము ముగియనో తెలియదు. ఇట మనుష్యసృష్టము సంభవించుటయేగాక, అట మన రెండవజన్మతోఁ గలిసికొనుటకుఁ గూడ వీలు చిక్కదు. వాండు వెడలిపోయినచోఁ

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి సవలలు

బులిబూరు ముట్టడి మనకు సులభసాధ్యము గూడఁ
గాఁగలదు.”

రెండవయవనుఁ డీయోచనయే బాగున్నదనిచెప్పెను.
తక్కిన వారందఱకు నీసంగతిచెప్పిచంద్రనారాయణుఁడు,
“రాజభటులు మఱ్ఱిక్రిందనుండి పోవునపుడు కిక్కురుమన
కుండనుండు.” డని యాదేశించెను.

చంద్రనారాయణుఁడు తమ్మెక్కడ విడిచి పోయెనో
యక్కడనే మహేంద్రుఁడు తన సైన్యముతో నొక
గడియసేపు నిలిచి బయలుదేఱెను. ప్రతిభటునకు గుడి
చేత ముఖందగిరిబల్లెము, నెడమచేతఁ బెద్దవెదురుకట్ట,
మూపున మూడేసి చిన్ని గడ్డికట్టలు, అవలగ్నబంధ
మున దీర్ఘకరవాలము, మొలలోఁ గైజారు నుండెను.
కొందఱకు బల్లెములకు బదులు తుపాకు లుండెను.
మహేంద్రునకును, భీమారెడ్డికిని, మొలలోఁ గటారి,
యవలగ్నబంధమునఁ బ్రచండచంద్రహాసము, కుడిచేతఁ
దుపాకియు నుండెను. కాగడాల చాకళ్ళవద్దఁ గూడ
నొకటిరెండు గడ్డికట్టలు, ఒక్కొక్క బల్లెము నుండెను.

రాజభటు లందఱును జెట్టు క్రిందికి వచ్చుట మీఁద
నున్న విద్రోహు లెల్లరును జూచిరి. ఒకయవనుఁడు
చంద్రనారాయణుని వీపుగోకెను. చాకలవాండ్రు క్షణ
ములోఁ గాగడాలన్నియు వెలిగించివేసిరి. అంతకుఁ

బూర్వమే కొమ్మచాటున నక్కుచున్న ట్లభినయింది
చంద్రనారాయణుడు దబాలునఁ గ్రింది కుటికెను. కాగ
డాలకాంతి యాప్రదేశమును బట్టపగలు గావించివేసెను.
తోడనే చంద్రనారాయణుడు ముందు వీనిని జాగత్త
సేయుడని తుప్పలలోనున్న విద్రోహుల తుపాకులు
బల్లెములు మున్నగు నాయుధములనుఁ జూపెను. ఇది
యంతయుఁ జూచుచున్న చెట్టుమీఁది దురంతకుల
మీఁదిప్రాణము న మీఁది కెగిరిపోయెను.

ధూమాగ్రములగు కాగడాలన్నియు విద్రోహుల
కొకచోఁజేరిన ధూమకేతువులవలె భయంకరములై
యుండెను. గుబురుకొనియున్న హరితవ్రతముల
యానరణములను దాటి స్వేచ్ఛగాఁ బోవఁజాలక
చుట్టలుచుట్టలుగా పెడలుచున్న ధూమరాశి విద్రో
హుల కుక్కిరిబిక్కిరి గొలుపుచుండెను. ఇంతలో
మొలలోఁ గైజారునకుఁ దోడుగ ఖడ్గమును, జేతఁదుపా
కినిఁ దాల్చివచ్చి చంద్రనారాయణుడు రాజభటులను
జూచి “యింకఁజూడవలె”దని యటచెను. తోడనే రాజ
భటులు గడ్డికట్టలను వెనుశ్శకొసలకుఁ దగిలించి నిష్క్ర
ముట్టింపఁబూనిరి. ఈలోపుననే చంద్రనారాయణుడు
మీనికిఁ జూచి చెట్టుమీఁదఁ దనచెంతఁ గూర్చుండిన

యొక మహమ్మదీయుని “పడవోయి పనసపండు” యని తుపాకికాల్చెను. కనుమూసి తెలుచునంతలో యవనుఁడు భూమిపైఁబడి విలవిలఁ దన్నుకొనసాగెను. రెండవయవ నుఁడు మీదికొమ్మకుఁ బాటిపోయెను.

పృథ్వికప్పుడే రాజభటులు క్షిక్టలు నెలిగించి “హూషు హూషు” యని బెరించుచు విద్రోహులమీఁదికి విసరసాగిరి. ఈమంటలవలన మట్టియాకులు కొన్ని మాడి పోసాగెను. కొందఱు యవనుల బిరుసుగడ్డములు మాడి పోయెను. కొందఱ కాళ్ళు కాలిపోయెను. కొందఱదుస్తు లంటుకొని యొడలంతయు బొబ్బలులేచెను. ఈబాధలు పడఁజాలక కొందఱు అప్రయత్నముగఁ గ్రిందికిఁ బడిపో సాగిరి. తోడనే వారి శిరములు భూమిపై దొర్లుచుండెను. కొందఱు మంటల కందకుండ నా కొమ్మమీఁదనుండి యీకొమ్మకు, నీకొమ్మమీఁదనుండి యీకొమ్మకును దుముకసాగిరి. ఈ చక్రమణమువలన వటవృక్షముఝం ఝామారుత విత్తే పముచేవలె గజగజ వడఁకిపోసాగెను. ఏడెనమండ్రు విద్రోహులందకుండఁ జిట్టచివరకుఁబోయిరి; గాని రాజభటుల తుపాకుగుంట్లు వారిని విడువలేదు. విద్రోహు లందఱును నాశనమై పోయిరి. ఈతీగున విద్రోహులను రూపుమాపి మహేంద్రాదులు వెనుకకు మఱలిరి.

31

రెండుజాములరాత్రి యయ్యెను. జగమంతయు గాఢాంధకారపరిలి ప్తమై చాల గంభీరముగ నుండెను. వాయువశమున నటనటఁ జెదరియున్న మేఘశకలములు నక్షత్రకాంతినిఁగూడ మందగించు చుండెను.

ఈసమయమున అత్తమూరుగ్రామమునకుఁ బడమటి రాజమార్గమునఁ గొందఱాళ్ళికు లతిగంభీరముగబయలుదేటి వచ్చుచుండిరి. గుఱ్ఱపుడెక్కల తాఁగుడువలన బృథివి టకటకధ్వనుల నీనుచుండెను; గాస గుఱ్ఱములు మెల్లగనే వచ్చుచుండెను. ఇరుకెలంకుల గుబురుకొని యున్న మఱిచెట్లచే రాజమార్గము గుహవలె భయంకరమై యున్నచోటికి రాతులు వచ్చునప్పటికిఁ జెవులు గింగురువోవున ట్లీలయొకటి వినవచ్చెను. శోడనే ముందరుగుచున్న రాతు హరహరాయని గుఱ్ఱమును గళాఘాతము గావించి ముందున కుటికి, తటాలున వెనుదిరిగి కత్తిదూసెను. అంతకుఁ బూర్వమే “హుషార్” అను ప్రోత్సాహవాక్యములు వినవచ్చెను. వెంటనే ప్రక్కలనున్న తుప్పలనుండి కొందఱు ముందునకు దూఁకి గుఱ్ఱముల మోఁకాళ్ళు విఱుగఁగొట్టిరి. గుఱ్ఱములన్నియు గీపెట్టుచు మోఁకారించెను. పతనవేగమును దప్పించుకొనుట రాతులకుఁ జాలఁ బ్రయాసఅయ్యెను.

అంతలో ముప్పదికాగడా లొక్కచూరుగ నాస్థలమును బట్టపగలుచేసివేసెను. ఇరుతెగలవారు నొకరి నొకరు బాగుగ జూచుకొనిరి. రాతులకు—భుజంగరాయనితోఁ గలిసి పులిబూరువచ్చుచున్న హంతకులకు విన్నబాటొదవెను ; గాని వారు వెంటనే కత్తులుదూసిరి. అంతకుఁ బూర్వమే కత్తిదూసియున్న మొదటియాశ్వకుఁడు—చంద్రనారాయణునితమ్ముఁడగు నుపేశ్వరుఁడు గుఱ్ఱము దిగి దురంతకులపైఁ బడెను. రాజును బ్రసాదరాయఁడును గూడఁ దూఁకిరి ; గాని ప్రసాదరాయఁడు భుజంగునిమీఁది కుఱుకుటఁజూచి యొక యవనుఁ డడ్డుపడెను. అయిన నంతకుఁ బూర్వమే భుజంగుని నక్షాస్థలము నందలి కనోష్ఠరక్తమునఁ బ్రసాదరాయని ముకుందగిరి బల్లెము పదార్పణము గావించెను.

పోరు ఘోరమయ్యెను. ఈకల్లోలమును జూచిగుఱ్ఱము తెల్లో తప్పించుకొనిపోయెను. చాకలవాండ్రతచమత్కారముగఁ గనుపైఁబడఁ బోవు నాకస్మికాఘాతములను దప్పించుకొనుచు రాజపక్షమున కనుకూలముగసంచరింప సాగిరి. రాజును, రాణేదారుఁడునుగూడ నొక్కమాటుగ నొటలనుండి ఖడ్గములు దూసిరి. కాగడాలకాంతిలో నారెండు ఖడ్గములును జకచకల నీనుచు వైరివీరులకుఁ గన్నులు పోఁగొట్టుచుండెను. యోధులకెల్లరకును ఖడ్గ

ములును, బల్లెములునే సాధనములయ్యెను. ఈసంగుల సమగ్రమునఁ దుపాశులు తీయుటకు ననకాశము లేకపోయెను.

రాజును, తాణేవారుఁడును గూడ ననేకవిధములఁ బ్రయత్నించిరి; గాని భుజంగరాయఁడుమాత్రము వారి కందఁడయ్యెను. ద్రోహియగుటనో, మఱియేకారణమువల ననో యాతఁడు మహేశ్వరునితోఁ బోరఁజొచ్చెను. యవ నులు చాల స్వబలతోఁ బోరసాగిరి. రాజసాన్నిధ్యము వలన రాజభటుల తెగువయు, వైద్యము నంతకుమించి పోయెను. ఇట్లు కొంతతడవు జరుగునప్పటికి విద్రోహుల సంఖ్య క్షీణించెను. రాజభటులు వాండ్రనందఱను బంధించివేసిరి. మఱియొకక్షణములో మహేశ్వరుఁడు భుజంగ రాయనిఁగూడ బద్ధునిఁ గావించివేసెను.

ఈసంగతి రాజపక్షమువారి కందఱకును తెలిసిపోయెను. తోడనే “మహారాజావారికి జయము, తాణేవారు వారికి జయ”మని యానందధ్వాన ముప్పుతిల్లెను. మహేశ్వరుఁడు భుజంగరాయని కాలుచేతులుగట్టి కాళ్ళచెంతఁ బడనైచినపుడు రాజునకుఁ గలిగిన విజయమునంపము నెవడు వర్ణింపఁగలరు? అయినను గరుణించి విడుచుటకు రాజు ద్రోణభట్టారకుని వంటివాఁడు గాఁడు. ఇది యట్టి ప్రసంగము గూడఁ గాదు. రాజు చేతులుజోడించుకొని

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నకలలు

యెదుట నిలిచియున్న మహేశ్వరుని జేరఁబిలిచి పోవు
త్తుచు “మహేశ్వరా, నీచే భుజంగము బద్ధమగుట వింత
గాదు. నీ సామర్థ్యము మాకుఁజాల మెప్పుగలిగించినది.
రామచంద్రపుర సంస్థానము నల్లకల్లోలము చేయుచున్న
పిచ్చియేనుఁగును మోంగదీసిన నీ బాహుబలము సంస్తవ
నీయ” నుని బుజ్జగించెను. పినప రాజు ప్రసాదరాయనిఁ
బిలిచెను; గాని యాశఁడెక్కడ?

రాజు నలుదిక్కులనుజూచి మఱలమఱలఁ బిలిచెను.
అప్పటికినిఁ బ్రత్యుత్తరము రాకపోవుటవలన రాజున
కపాయశంక గలిగెను. మహేశ్వరుఁడుగూడఁ జాల భయ
పడెను. రాజభయ లవ్వేషణము ప్రారంభించిరి. మహేశ్వ
రుఁడు వెదకివెదకి యొకయవనుని కళేరమునుండి ప్రవ
హించు రక్తపుఁగాల్వలోఁ దడియుచుఁ బడిపోయియున్న
ప్రసాదరాయనిఁ జూచెను. తోడనే యాతఁడంతయుఁ
దలక్రిందులై పోయెనని యటచి కూలఁబడిపోయెను.
రాజుగుండె గుబాలు మనియెను. గడగడఁ వడఁకుచున్న
కాళ్లతో నాతఁ డెట్లో నడచిపోయి ప్రసాదరాయనిచేతఁ
కూలఁబడెను; ప్రసాదరాయని విశాలనక్షమునఁ గామ
విఠిగిపోయిన బల్లెపుటలుఁగు లోతుగఁ గ్రుచ్చుకొని
చాల బాధించుచుండెను.

ఈస్థితినిజూచిన వెంటనే రాజునకు నిరాశ గలిగెను.

మహేశ్వరుడు పల్లభోయి చూడసాగెను. రాజభటులు రోదనము ప్రారంభించిరి. బద్ధులైయున్న శత్రుభటులొకటి రెండుసార్లు ఆనందముతోఁ గేకలువేసిరి. వెంటనేరాజ భటులు వాండ్రను బండ్లుాడునట్లు చెప్పదెబ్బలుకొట్టి విడిచిరి. ప్రసాదరాయనికిఁ దట్టస్థించిన యవస్థఁ దెలిసి కొని భుజంగరాయఁడుమాత్రము చాల వగవసాగెను.

ఒకింతతడవునకుఁ గొంచెము శక్తి తెచ్చుకొని ప్రసాద రాయఁడు రాజున కిట్లు చెప్పెను. “ నేనిట్లయితే నని మీరు విచారింపవలదు. హంతకులు నాయకునితోఁ గూడఁ బట్టునడినందులకు సంతోషము. విద్రోహులను నాశనముచేయు ప్రయత్నమునఁ బ్రాణాపాయము సంభ వించుట నాకు మిగుల గౌరవకారణము. మహారాజా! ఏలినవా రీసేవకకుటుంబము నెడలఁ జూపిన యాదరము త్రికాలములందు నసమానము. ఏలినవారినిఁ జిరకాలము కొలుచుట కవకాశములేకపోయెనను విచారము తక్కు నాకన్యవిచారములేదు. నాయంతమిఁక గడియలోనున్నది. నాయంత్యసమయమున మాతల్లి రాణిని, నా ప్రాణమిత్రుఁడు యువరాజును, గుమారస్వామిని, మహేంద్రుని, జానకీరుక్మిణులను, శిశీరాధలను, మేనత్తమేనమామలను మమ్ము కన్నబిడ్డలవలెఁ బెంచిన వంటలక్క వెంకమ్మ పిన్నిని, నాకుడిభుజుగు భీమారెడ్డిని, జగ్గయ్యను ఒక్క మాఱు చూపిన నాకదియే పదివేలు ”

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నవతలు

ఈమాటలు వినుటతోడనే రాజగుండెలు నీరై పోయెను. తోడనే యాతనికంట నొక్కమాటుగ బొప్పలవారి యన్యహితముగఁ బ్రవహింపనాఁగెను. ప్రసాదరాయఁ డూరడించినపిదప రాజు గ్రామమునకుఁ బోయి పాలకీగొనిరమ్మని మహేశ్వరున కాజ్ఞాపించెను.

32

మహేంద్రుఁడు, భీమారెడ్డి, చంద్రనారాయణుఁడు కాల్యంతులను వెంటనిడుకొని వచ్చి దుఃఖసాగరమునఁ గూలిపోయిరి. మఱి కొంతసేపటికి యువరాజును, గుమారస్వామియుఁగూడ వచ్చి యాయనంత విచారసాగరమునందే పడిపోయిరి. ఈస్థితి యంతయుఁజూచి యెచ్చటి భటు లచ్చటనే కూలఁబడి విచారింపసాగిరి.

ఇట్లొక పదినిముసములు జరుగునప్పటికి మహేశ్వరుఁడు పల్లకీతోఁగూడ వచ్చెను.

రాజు, యువరాజు, గుమారస్వామియుఁ బ్రసాదరాయని సతిజాగ్రత్తతోఁ బల్లకీయందుఁ బరుండఁబెట్టిరి. బోయీలకుఁ దెలుపవలసిన వన్నియు ముగిసిన పిదప నెల్లరును బయలుదేటిరి. అందఱును గాలినడకనే రాఁదొడఁగిరి. భీమారెడ్డి బద్ధులను జాగ్రత్తగాఁ జూచుటకు నియమింపఁబడెను. కాగడాల ప్రకాశము దారిపొడుగున

గాఢాంధకారమును జీల్చి చెండాడు చుండెను; గాని దుఃఖాంధకారమును బావు ప్రకాశ మిప్పు డెక్కడ నున్నది?

ఇందఱు సడచివచ్చుచున్నను జీమ చిటిక్కుమనినను వినఁబడు నంతటి నిశ్శబ్దముగా నుండెను. అప్పుడు సమీపమునందే యున్న భీమారెడ్డితో భుజంగరాయఁ డిట్లు చెప్పెను. “నేనెప్పుడు నిట్లుగునని తలఁపలేదు. ప్రసాదరాయఁడు నాపైఁ బ్రబలవైరము వహించినను ఈవ్యవహారము ప్రారంభించిన పిదప నేను చనిపోయినను సరియే గాని ప్రసాదరాయఁడు నిరపాయుడై నూతేండ్లు జీవించి దేశవిఖ్యాతినిఁ బడయవలెనని కోరుచుండువాఁడను. భట్టాచార్యులవారి హత్యను గుఱించి యెట్లో నామనస్సును సమాధానపెట్టుకొనుటకై నను కారణములున్నవి; గాని ప్రసాదరాయని వధనుగుఱించి కల్పించుకొనుటకుఁ గూడ హేతువులులేవు. నేను చేసిన పాపముకంటె గాఢచంద్రపురసంస్థానము చేసిన పుణ్యము గొప్పదై నచోఁ బ్రసాదరాయఁ డీ యనాయకర స్థితినుండి నిమిక్తుఁడు కావచ్చును.”

అంతటను గాంభీర్యము విరాజమానమగు చుండుట వలన నిది యెల్లరకును వివవచ్చెను. “అంశయుఁ జిత్తగించితిరా” యని ప్రసాదరాయఁడు రాజు నడిగెను.

వింటినని రాజు ప్రత్యుత్తర మిచ్చిన తరువాత నాతఁ డిట్లు చెప్పెను. “ప్రభువులు సర్వజ్ఞులు. ఏలినవారికి విన్నపింపవలసిన దేమియులేదు. నావిషయమున భుజంగ రాయని హృదయము నిష్కళంకమని నమ్ముటకు నా కెట్టి యభ్యంతరమును లేదు. అయినను ఆతఁడు చేసిన ప్రయత్నము మిగుల సిండ్లమైనది. ఆతనికి రామనగ గ్రామవాసులవలనఁ దీవ్రావమానము గలుగుట నిజమే; గాని యందులకుఁ దగిన ప్రతిక్రియ కొల్లగొట్టుటగాదు. దై వనిర్ణయమువలన మాటలతోఁబోవు వ్యవహారము రక్షపాతమైనఁ గాని శాంతించినదిగాదు. ఏలినవారు భుజంగునిఁ దగినట్లు శిక్షించుకున్నచో నియమస్థితి కపాయము సంభవించును. ఇట్లే మఱికొందఱుగూడ నేవో కొన్ని కారణములను బురస్కరించుకొని యుక్తమార్గమును విడిచి క్రూరకృత్యములను జేయుటకు సాహసింప కుండుటకుఁ గూడ భుజంగుని శిక్షింపవలసియున్నది. అది దేశరకే విశదము.”

ఇదియంతయు విని రాజు “బాబూ, అంతయు నెఱుఁగుదును. నీవు మాట్లాడవల” ననియెను. మఱల గాంధీ ర్యము విరాజమాన మయ్యెను.

33

చంద్రనారాయణుఁడు వచ్చి తలుపుతెఱుపుఁ దనునంత దనుక మాధవశర్మకు స్తిమితములేదు. గుమ్మము దాట

కుండ స్త్రీలను నిలుపవలసిన భారము తొలగినంతటనే రగుల్కొనుచున్న విచారాగ్ని యుబ్బెత్తగ నెగసి, ప్రసాదరాయనిఁ జూచినతోడనే యాతని హృదయమును దహించివేయసాగెను. “బాబూ! నీకప్పుడే నూతేండ్లు నిండిపోయినవా” యను నొక్కమాటయు నెట్లో వెలువడినదానాత నాతని కంఠస్వరము పూర్తిగ రుద్దమై పోయెను. అంతలో మహేంద్రుఁడవచ్చి కౌగిలించుకొనియెను; గాని యిద్దఱునుగూడ మాట్లాడఁజాలఁ పోయిరి. ఇరువురనేత్రముల నుండియు బాహులహరి యవ్యాహతముగఁ బ్రవహింపసాగెను.

చంద్రనారాయణుఁడును మహేశ్వరుఁడును లోనికి బోయి యొకపఱుపుఁ గొనివచ్చి యంగణమునఁ బటిచిరి. తోడనే కుమారస్వామియు మహేంద్రుఁడును ప్రసాదరాయనిఁ గొనివచ్చి దానిపైఁబరుండపెట్టిరి. తనస్థితి జూచుకొని ప్రసాదరాయఁ డప్పుడుమాత్ర ముస్సురని నిట్టూర్చుచుండెను. ఇంతలో మాపొందిన శోకదేవతలవలె రాణి, రాధ మున్నగు స్త్రీలందఱు సంగణము ప్రవేశించి ప్రసాదరాయని చుట్టును మూఁగిరి. రాధ ప్రసాదరాయని చేతులుపట్టుకొని “జీవితేశ్వరా, అవతారము చాలించెదవా?” యని గోడ్చెను. రుక్మిణి “అన్నా, మమ్ము విడిచిపోయెదవా” యని యేడువసాగెను. జానకి “అన్నా

మాకిక దిక్కెవ” రని విలపింపజొచ్చెను. శచి యెల్లర కంటెను ఘోరముగ నాక్రోశింపఁదొడఁగెను. మాధన శర్మ గృహిణి, కుమారస్వామి తల్లిగూడ వగచిరి. వెంకమ్మ “చిట్టితండ్రీ, పాడుదేవుని కండ్లకు నీవే గుట్టి యెఱిచా” యని కోదనము చేయసాగెను.

పరినిముసములవలకును బ్రనాదరాయనికి మాట్లాడుట కవకాశమే చిక్కదయ్యెను. అప్పు డెట్లో తెలిపి చేసికొని యాతఁడు రాధను జూచి “దేవీ, నీవింతభీరురాలనని యెన్నఁడును దలంపలే” దనియెను. జానకిని, రుక్మిణినిజూచి “మీరింతగా వగచెదరా? మీరింతకంటె నెక్కుడు విచారింబియైన నన్ను బ్రతికింపఁగలరా? మన మందర మేడ్చియు నాయనగారిని బ్రతికింపగలిగితిమా?” యనియెను. రాణి నారసి “అమ్మా, నీకుఁగూడ నజ్ఞానమా? నీవీ పసిపాపల నూరడింపవలదా” యనియెను. శచీదేవినిఁ దక్కిన వారినీఁగూడ నిట్లే యాశ్వాసించెను. అప్పుడు ప్రసాదరాయఁడు గాజును, రాణినిజూచి యిట్లు నియెను. “నేను కేవలము దురశృప్టవంతుఁడను. చిరకాలము మీసేవకజేసికొనుటకుఁ బెట్టిపట్టినైతిని. సర్వమును నాకీ యిరువదియైదేండ్ల ప్రాయమునందే తీటి పోయితిది. మీరింక నన్ను నుఱిచిపోవలెను. మానిమిత్తము మీరనుభవించిన శ్రమలకును, మాయెడల మీరుచూపిన

(పేమకును మితిలేదు. ఈక్షుద్రనేవకునియెడలఁ దాము చూపిన యాదరము నారసి లోకమంతయు నాశ్చర్యపడి పోవుచున్నది. అతిపరిచయమువలన మేము మీగౌరవమును దెలిసికొనఁజాలక అపచారములుచేసితిమి. ఇదియంతయు సహించుకొనన మీయాత్మోన్నతినిఁ గొలువ నెవ్వరితరము? సాల గ్రామమును గాల్లతోఁ ద్రొక్కిన తరువాత నిఁక మన్నింప నెంతప్రాప్తించినను లాభమేమి? అయినను ఇప్పుడు నావిశేషప్రార్థన మేమనఁగా? మీరిఁక మావలననైన సకలాపరాధములను మఱచిపోవలెను. కన్నులు తెఱువని పసిబిడ్డని, మామహేంద్రుని మీపాద కమలములచెంత నిడుచున్నాను. అంతకంటెను లోకమెఱుగని పసిపాపలు, నాకూర్మిచెల్లఁడగు జానకీ రుక్మిణులుగూడ మీపాదముల నాశ్రయించుకొనియున్నారు. నన్ను గురించి యనేకశ్రమ లనుభవించిన క్షమాశాలి బుద్ధిబాహుబలముల సాటిలేని మేటి, నాకూరిమిబావ కుమారస్వామి మీపాదనేవకుఁడు. మీకంటె మాకుటుంబమునకు వేఱు దిక్కులేదు. ఈ యవసానకాలమున నీదీనుఁడు మిమ్మొక వరము ప్రార్థించుచున్నాఁడు. అది క్రొత్తదిగాదు. మేమిదివఱకే దాని ననుభవించుచున్నాము. అయినను మఱలమఱలఁ గోరుటవిషన్నుల లక్షణము. సేనిష్ట డభయమును వేఁడు చున్నాను.

మీకుటుంబ మంతయు మీపూర్ణ రక్షణమును గోరుచున్నది. మీయంగీకారము నాచెవులబడిన నాకంటియే చాలును” రాజదంపతులు శోకాతిరేకమునఁ గొంత తడవు మాట్లాడఁజాలక తుదక్లిగిరి. “అంతయుఁ దల క్రిందులై పోయినది. మీకుటుంబము మాసంస్థానమును గాపాడినది. అట్టిచో మేము మీకుటుంబమును రక్షించెదమని చెప్పుటకు నోరాడకున్నది. అయినను నీవు మొగ మోటపెట్టుటవలన నీకభయమిచ్చుచున్నాము. బాబూ, మీకుటుంబమును గుఱించి నీ కేమియుఁ జింతవలదు” ఇట్లు చెప్పినప్పు డాదంపతులు చాల విచారించిరి.

పిమ్మటఁ బ్రసాదరాయని చూడ్కులుయువరాజుపైఁ బ్రసరించెను. ప్రసాదరాయఁడు కుమారమహీపతి చేతులు పట్టుకొని యిట్లనియెను. “ప్రభుకుమారా, నాయెడల నీవు రాజకుమారభావమును మఱచిపోతివి. మీతల్లిదండ్రులకంటె నన్నెక్కుడు ప్రేమించితివి. మన మిరువురమును గేవల మొక్కతల్లికడుపునఁ బుట్టిన యన్నదమ్ములవలె మసలితిమి. ఈచనవువలన నీవు రాజకుమారుడవను మాటయే నేను మఱచి పోయితిని. ధీమణి, నీవు నన్నుఁ జూచి “నీవునాకు సాచివ్యముచేయ నంగీకరింపవేని నేను సింహాసనమే యెక్క ” నని పలికితివి. ఇక నాయెడల నీకుఁ గల యనురాగమునకును, దయకును, మైత్రికినిఁ

బారమెక్కడిది? నాకంతకంటె గౌరవ మేమిగలదు? మిత్రుడా, యికనన్ను మఱచిపోమ్ము. ప్రసాదరాయఁ డనువాఁడు పుట్టినేలేదని యనుకొనుము. ఇక నీహృద యమును మహేంద్రునిదెనకుఁ ద్రిప్పి నీయనురాగలహరి నాతనిమీఁదికి మఱలింపుము. నిన్ను నేవించుటకు మహేం ద్రుఁడు సర్వసిద్ధుఁడు. కుమారస్వామిని మఱవవలదు. ఆతఁడు సానలుదీరిన జాతిరత్నము. నీవాతనిని జాగ్ర త్తగా నుపయోగింపుము. రామచంద్రపురసంస్థానభార మును మాకుటుంబక్షణభారము నీభుజస్కంధములపై నొక్కమాటుగఁ బడును. రాజపుత్రా! నీవు సార్వభౌ ముఁడనై వెలయుదువుగాక.”

యువరాజునకు దుఃఖమువచ్చెను. “మిత్రమా, నిన్ను విడిచి నేనుండఁజాలను. నిన్నుజూచుకొని నేను చేసిన భావికల్పన లన్నియుఁ గేవలము మరుమరీచికలైపోయి నవి. నీయనుగ్రహమున్న నేను రామచంద్రపురసంస్థాన మును విలాసముగఁ బాలింపఁగలసనియు, సార్వభౌముఁ డనగుట క్షణమనియుఁ దలంచితిని; గాని యిట్లుగునని యూహించుట కెన్నఁడు నవకాశమే కాలేదు.” అని చెప్పి యాతఁడు మఱియొకమాటు దుఃఖించెను.

అప్పుడు ప్రసాదరాయని చూడ్కులుమాధవశర్మపై బ్రసరించెను. తోడనే కన్నుల నీరు గిట్టునదిరుగ మాధవ

శర్మ దగ్గరకు వచ్చి కూర్చుండెను. ఆతని పదముల నంటి ప్రసాదరాయఁ డిట్లు చెప్పెను. “మామా! నీకేమి చెప్పగలను? ఇందు నీకుఁ గానివారెవరు? అందఱును బసిపాపలు. అన్నమందినుటయైన నెఱుఁగరు. మాయమ్మ మమ్ము నీయొడిలోఁ గూర్చుండఁబెట్టి పోయినది. నీవు మాకేమియు లోటు చేసి యెఱుఁగవు. “కడుపునఁబుట్టిన బిడ్డలులేని కొఱత మీవలనఁ దీతిన” దని మమ్ముఁ జూచి యనేకపర్యాయములఁటివిగదా? మేమజ్ఞానులము. మిమ్మనేకవిధములఁ గష్టపెట్టితిమి. అన్నియు నహించి తిని. ఇఁకి ముందుఁగూడ నీపసిపాపల నిట్లే పెంపవలసిన దని నిన్నుఁ బ్రార్థింపవలసిన పనియేలేదు” ప్రసాదరాయఁడు మేనత్తకుఁగూడ నిట్లే చెప్పెను. “నాయనా. జరుగవలసినదేమియు నలిచిపోదు. మీతల్లియు నేను నొక్కకడుపున నెప్పుడు పుట్టితిమో యప్పుడే నేను మీకల్యాణమును గోరవలసినవాఁడనై తిని. మీయభ్యుదయమునుజూచి నే నుహ్సంగిపోయితిని; గాని యిట్లుగు నని కలనైనఁ దలంపలేదుతండ్రి” యని మాధవశర్మ ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ఆతని గృహిణిగూడ యుక్తరీతిని సమాధానము చెప్పెను. ఆదంపతు లిరువురునుగూడ దుఃఖోద్రేకమువలన నీమాటలు చెప్పలేక చెప్పలేక చెప్పిరి.

పిమ్మటఁ బ్రసాదరాయఁడు కుమారస్వామినిఁజూచెను. విచారసాగర ముత్తరంగిత మగుటవలనఁ గుమారస్వామి లేవలేక కన్నీరువిడువసాగెను. అదిచూచి ప్రసాదరాయఁడు “బావా, నేటితో మనకు శాశ్వతవియోగము గలుగుచున్నది. మఱల నొకరికొకరు కాన్పించుటయసంభవము. ఈయవసానసమయమున నొక్కమాటు కౌఁగి లించుకొందువేని నేను నిర్విచారుఁడ నయ్యెద” నని చెప్పెను. అప్పు డెట్లో శక్తి తెచ్చుకొని “బావా, మంత్రోపదేశమునకు మాటుగ నప్పగితలుచేయుటకుఁబిల్చుచున్నావా?” యని కన్నులనీరుగ్రక్కుచు వచ్చి కుమారస్వామి, చెంగటఁ గూర్చుండెను. ఇరువురు నొక్కమాటు కౌఁగిలించుకొనిరి. ప్రసాదరాయఁ డిట్లుచెప్పెను. “బావా, నీవు నాకు బెట్టనికోటనై కుడిభుజమనై నాజీవితరథమును నడిపితివి. యుక్తరీతులఁ జేదోడు వాదోడుగా నిల్చి రాజసభయందును విశేషసన్మానము గలిగించితివి. ఇఁకఁ గన్నులకెనఁ గాన్పింపదనకొన్న నాయర్థాంగలక్ష్మిని దెచ్చియిచ్చితివి. నాకొఱకింక సనేకకష్టములనుభవించితివి. పురుషసింహా! నీయుణము నెట్లుతీర్చికొందును? నీవు చిన్న వాడవు. ఆశీర్వాచనయోగ్యుడవు. సుఖముగా వర్ధిల్లుమని దీవించుటకంటె నేనేమి చేయఁగలను? ప్రేమైకనిలయా! నాచెల్లెలు రుక్మిణి యేమియు నెఱుఁగని గోల. ఒకచెంపఁ

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

గొట్టిన నీరు నొకచెంపఁగొట్టిన బాలును దొరలు సుకు
మార. కేవలము ముద్దరాలు. నీమహామహిమ తెలిసి
కొనఁజాలదు; మాయమర్మము లెఱుఁగని మృదు
హృదయ. గాని నీకంటె నన్యము లేదని నమ్మియున్న
అమాయకురాలు. ఆమెవలన నేమైన నపరాధము గలిగిన
క్షమింపవా? తలిదండ్రులులేని యాపసిబిడ్డను మనసిచ్చి
కాపాడవా? ఆమె చిన్నప్పటినుండియు నాయొడిలోఁ
బెరిగినది. దిక్కులేని ఆగోలకు నీకంటె దిక్కెవరుగలరు?
మఱియుఁ దమ్ముఁడు మహేంద్రుఁడు అంతకంటె నసహ
యుఁడు. కేవలము దుందుడుకు పిల్లవాఁడు. వానినిఁబెంచి
యొకయింటివానినిఁ జేయవలసినభారము నీమీఁదఁగూడ
మోపుచున్నాను జానకి కేవలము సిరాధారురాలు.
మహేంద్రుఁడును రుక్మిణియునే యామెకుఁ బ్రాణము.
వారికిఁ గష్టములు గలిగిన నామె మనఁజాలదు. అంతయు
నీచేతఁగూడ నున్నది భట్టాచార్యు నారి యిల్లు పక్షిపో
లేదని లోకమునకుఁ దెలియునట్లు చేయవలసినపని నీవంతు
సుమా.” ఇదివిని కుమారస్వామిగొంతతడవు నిరుత్తరుడై
“పురుషసింహా, ఈమాట లేల చెప్పెదవు? ప్రళయసాగ
రము జగత్తంతయు ముంచివేసినవిదప నిఁకఁ జేయవలసిన
దేమిగలఁద? నీ యపాంగవీక్షణమువలననే మాహృదయ
యంత్రములు నడుచుచున్నవి. నీవులేకున్న నిఁక మాకు

“బ్రతుకెక్కడిది? నిన్ను ముంచివేసిన ప్రళయసాగరము మమ్ము విడుచునా?” యని దుఃఖించెను.

పిమ్మటఁ బ్రసాదరాయఁడు మహేంద్రునిఁ జూచెను. వెంటనే మహేంద్రు డేడ్చుచుఁ జెంతకువచ్చి కూర్చుండి “అన్నా! ఇక నాకప్పసింతలు చేయుట తరువాయి యున్నదా? నీపలుకులు నిశితభల్లములై నా హృదయ మును భేదించుచున్నవి. అన్నియు వింటిని. ఎల్లవిధముల నన్ను రక్షింపవలసినవాఁడవు నీవు నామీఁద సకల భార మును మోపుచున్నావా? ఎదుటికి రాకుండ నెట్లో నీ వెరుకనిలిచి కాలము గడుపవలయు ననుకొంటిని. అట్టి నన్ను ముందున కీడ్చుచున్నావా?” యని విచారించెను. ప్రసాదరాయఁ డాతనిశిరము మూర్ఝిని “తండ్రీ, విచారమువలనఁ బ్రయోజనము లేదు. మనవంశమున నింత వఱకు నప్రయోజకుఁడు పొడసూపలేదు. నాయనగారు సర్వతోముఖ ప్రజ్ఞాధురంధరులగుటచే నాకీర్తికి భంగము రాకుండఁ గాపాడినారు. నామీఁదఁ బడవలసిన యాభార మంతయు నొక్కమాటుగ నీపైఁబడినది. నీవు తొందర పడకుమా తండ్రీ! అన్నివిధములను నాయనగారి యంశ నీయందు సంపూర్ణముగనంకితమైయున్నది. నీసామర్థ్యము నెడల నా కేమియుసందేహములేదు. తండ్రీగారికాలమునఁ గంటె నీకాలమున మనవంశమునకుఁ గీర్తి పెంపందును.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నవలలు

అన్నియు నీకుఁ దెలియును. ఎప్పుడెప్పుడు నీకుఁ గార్యా-
లోచనము తోఁపకుండునో యప్పుడప్పుడెల్ల నాయనగారి
పాదపద్మములను స్మరించుకొనుచుండుము. తోడనే
నీకు నవశక్తి యొదవుచుండును. మహారాజావారిని
భక్తితోఁ గొలుపుము. కుమారస్వామి సాక్షాత్తుగఁ దార
కాసురభంజకుఁడగు కుమారస్వామియని తెలిసికొనుము.
ఆతని యనుగ్రహముగూడ నాశింపుము. ఆపదలయం
దధైర్యమువలదు. నేడుచేయవలసినకార్యము తేపటివఱ
కును నిలుపఁబోకుము. మనస్సునకెక్కని పనినిఁ జేతికి
రానీయకుము. అట్లయిన నీసంసారసాగరమున నీవు జరి
జేరఁగల"నని చెప్పెను. మహేంద్రుఁ డీమాటలన్నియుఁ
జాల విచారముతోడను జాలశ్రద్ధతోడను విని అన్నపద
ముల నంటెను.

పిదపఁ బ్రసాదరాయఁడు జానకినిఁజూచెను. హఠాత్తుగ
నామెహృదయమునవిచారసముద్రముపొంగిపొరలి యుక్తి
బిక్కిరిచేసివేసెను. ఆమె 'తండ్రీ, నానంతువచ్చినదా!' యని
మాటుపలుకఁజాలకపోయెను. "తల్లీ, సెలవిమ్మ. నిన్ను
జూచిన నాహృదయము వ్రక్కలై పోవుచున్నది. చెల్లె
లవేగాని తల్లివలె రక్షించితివి. నన్ను దండ్రీవలెఁ జూచి
తివి. నదినెను దల్లియని పూజించితివి. అమ్మా, నీవంటి
రమణీమణి యింకఁ బ్రపంచమునఁ గాన్పింపదు. ఇంకనేమి

చేయఁగలము? నన్ను మఱచిపోము. మహేంద్రుఁడు బాలుఁడు, శచి యేమియు నెఱుఁగని బేల. రుక్మిణి సంగతి చెప్పనక్కఱలేదు. నీవిఁక వారినిరక్షింపుము. వారికి నీవే పెద్దదిక్కు” అని చెప్పి ప్రసాదరాయఁడు రుక్మిణి దెసఁ జూడ్కులు సారింఁచెను. శోకాతిరేకమున మాట రాక జానకి నిశ్చేష్టయయ్యెను.

ప్రసాదరాయఁడు తనదెసఁ జూచినంతనే రుక్మిణి హృదయము సహస్రధా విదారితంబై పోయెను. తోడనే యామె యన్నగారిచేతులు పట్టుకొని “అన్నా, వరుస బెట్టి యప్పగింతలు చేయుచున్నావా?” యని వగవసాగెను. ప్రసాదరాయఁ డిట్లు చెప్పెను. “చిట్టితల్లీ! వగచినఁ బ్రయోజనము లేదు. నిన్నుజూచిన నాగుండె నీరయిపోవుచున్నది. ఏమియు నెఱుఁగవు. ముక్కుపచ్చలారని పసి పాపవు. నాచేతులలోఁ బెరిగితివి. సంపూర్ణముగ నీసౌభాగ్యమును నేను చూచుటకు నోచివుట్టనైతిని. ఏమిచేయఁగలము? చెల్లాయీ, ఇఁక మీకు లోపములు కలుగవు. పెద్దల యాన మీఱకుము. నీభర్త చాల గొప్పవాఁడు. నీకనుకూలుఁడు. ఆతనిని నేవించుకో. జానకినిఁ గన్నతల్లిగా భావింపుము. మహేంద్రుని యభ్యుదయమును గోరుకొనుము. శచి చిన్నపిల్ల. ఆమెను బ్రేమింపుము. మనకు మేనత్తమేనమానులు తల్లిదండ్రులు. వారి హృద

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

యములకుఁ వెట్ట గలిగింపకుము. భట్టాచార్యులవారి వంశ మర్యాద నీయందును, జానకియందును మూర్తీభవించి యున్నది. దానినిఁ గాపాడుము. నీయత్తగారు కష్టసుఖము లెఱిగిన సాధ్వి. నీకంటె నామెకుఁ బ్రేమాస్పదము లేదు. ఆమెను బూజింపుము. మహాగాణి మిమ్ము మఱచిపోదు. ఆమె దేవీస్వరూపిణి. ఆమెనుగూడ సేవింపుము” అదివిని రుక్మిణిగూడ శోకావేగమ్మున మాట్లాడఁజాలకపోయెను.

తరువాతఁ బ్రసాదరాయనిచూపులు శచీదేవిపైఁ బ్రసరించెను. తోడనే యాముద్దుబాల “నాకుఁగూడ నప్పగింతలు చేయవలెనా నదినే” యని రాణినిఁ గొంగి లించుకొని యేడువసాగెను. జానకియు, రాణీయు నామె నోదార్చిరి. ప్రసాదరాయఁ డిట్లు చెప్పెను. “తల్లీ! నీ వొక్కతవే యిప్పుడు మావంశమున కాధారమవై యున్నావు. మహేంద్రుని బ్రతుకంతయు నీయటచేత నున్నది. జానకి నిన్ను గన్నబిడ్డవోలె రక్షించును. రుక్మిణినిఁ గడుపునఁగన్న బిడ్డయని భావించుకొనుము. రాణినిఁ బ్రసన్ను రాలినిఁ జేసికొనుము. సకలైశ్వర్యము లతో నీవు నూజేండ్లు వర్ధిల్లుము” ఇదివిని శచి యదే పనిగ నేడువసాగెను. మఱల నోదార్పుట చాలఁ గష్టమయ్యెను.

34

“ప్రసాదరాయఁ డందఱకును జెప్పును; గాని రాధకే
మియుఁ జెప్పఁడేల? ఆమె మాటయే యెత్తఁడేల?” ఈ
నందేహము తొలుత రాణికిఁ గలిగెను. పిదప జానకికిఁ
గూడఁ దోఁచెను. పిదప నందఱకును గలిగెను. రాధ
మాత్రము నిశ్చలయై భర్త చెప్పుచున్న దంతయు విను
చుండెను. ఈవిషయమునఁ బ్రసాదరాయని భావమేమో,
రాధ యదెంతవఱకును గ్రహించెనో యెవరు చెప్పఁ
గలరు? ప్రసాదరాయఁడే గంభీరుడనుకొనిన రాధ యంత
కంటెను గంభీరహృదయ. ఆగభీరహృదయములలో నేమి
కల్పనలు ప్రవర్తిల్లుచున్నవో?

శచీదేవిని నీవించుట యైనతరువాతఁ బ్రసాదరా
యఁడు రాధకేదో చెప్పునని యందఱును దలంచిరి;
గాని దీనికి వ్యతిరేకము జరిగెను. ప్రసాదరాయఁడు
కుమారస్వామి తల్లిని, వెంకమ్మను బిలిచి వారికిఁగూడ
నప్పగింతలు పెట్టెను. పిదప భీమారెడ్డినిఁ బిలిచెను.
ప్రసాదరాయని పలుకు లన్నియు వినుచు, విచారభర
మ్మున మాటుమాటలాడఁజాలక గోడకుఁ జేరఁబడినిలిచి
యున్న భీమారెడ్డి ప్రసాదరాయని యెదుటికివచ్చి
చేతులు జోడించుకొని, కన్నుల నీరు గ్రక్కుచు “ప్రభూ!

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవతలు

ఈసేవకుని యెడలఁ గలప్రేమకుఁ గృతజ్ఞుఁడను; గాని మీపలుకులు ములుకులై హృదయభేదనము గావించుచున్నవి. ఈయధీరున కేమి చెప్పఁదలఁచితిరి? ఈయశక్తుని వలన నేమి నిర్వహింపఁబడునని యూహించితిరి? పెంటరమ్మని సెలవిండు. బ్రతుకుఁదెరువు నుపదేశింప వలదు” అని ప్రార్థించెను. ప్రసాదరాయని కంతటితోఁ దృప్తి గలుగలేదు. దగ్గఱకువచ్చి కూర్చుండుమని చెప్పెను. అప్పుడు భీమారెడ్డి యింకనుజేరవచ్చి మోఁకారిం చెను. ఎన్నివిధములఁ జెప్పినను గూర్చుండకపోవుటఁ జూచి ప్రసాదరాయఁ డాతని చేతులు పట్టుకొని యిట్లు చెప్పెను. “నీవిపుడు చావఁగోరుటవలనఁ బ్రయోజనము లేదు. రామచంద్రపుర రాజ్యలక్ష్మి యింకను నీ సేవను గోరుచున్నది. నీభావికాలము చాల నున్నతమైనది. నీ శక్తి నీ వెఱుఁగవు. పులిబూరు రాణా నీబాహుబలమును నమ్ముకొని యున్నది. నీయనంత సామర్థ్యమువలననే పులిబూరు గుఱ్ఱపుడండు వైరిగర్భనిర్భేదకమై వెలయగలిగినది. నీవలన మీకులమున కెంత వన్నెగలిగినదో నీకేమి తెలియును? సాంగ్రామిక వ్యాపారములలో భట్టాచార్యులవారి హృదయమునఁ బ్రథమస్థాన మాక్రమించిన నీవు వీరలోకమున కెంతటి గౌరవము తెచ్చితివో రామచంద్రపుర సంస్థానమునఁ దెలియని దెవ్వరికి? భట్టాచా

ద్యులవారి పదాంకములను విడువఁజాలక మహారాజావారి సాన్నిధ్యమునుగూడ నుపేక్షించిన నీగురుభక్తికిఁ బార మెక్కడిది? వీరమణీ, నీ పయోగమును నేను భరింపఁ జాలను. అయినను జేయునదిలేదు. ఈవిశ్రునిమఱవకుము. నీవు సర్వసేనాధిపత్యమును నిర్వహించుచుండఁగాఁ జూడ వలయునని యెంతో ముచ్చటపడితిని. నేను బ్రతికియుంటి నేని చూచియుందును; గాని యావిషయమును గుఱించి యిప్పు డేమనుకొనిన నేమి ప్రయోజనము? ఇంక నిప్పటి నావిశేష ప్రార్థన మేమనఁగా? మహేంద్రుఁడున్నాఁడు. ఆ గురువుత్రునియం దనురాగ ముంపుము. ఏమియునెఱుఁ గని యాబాలుని నీవుపెట్టనికోటవై రక్షించెదవేని భట్టా చార్యులవారి కదియే గురుతర గురుదక్షిణ. అదియే నీకు శ్రేయస్కరము. ప్రభువులకు నీయెడలఁ బరమానుగ్రహము గలదు. నీరాజభక్తి లోకమునకుఁ దెలియనిది గాదు. పులిబూరికి వీరభూమి యను బిరుదమును నిలుప వలసిన భారము నీభుజస్కంధముపై గలదు. అన్నియుఁ దెలిసిన నీకింతకంటె వేఱుగఁ జెప్పవలసిన దేమున్నది?”

ఇదివిని భీమారెడ్డి వగచుచు నిట్లుచెప్పెను. “ఇంక నేనేమి చెప్పఁగలను? ఏమి చేయఁగలను? భట్టాచార్యుల వారిమరణమువలన నేనరసచ్చియుంటిని. ఇప్పుడు మీరు నన్ను వాగ్భల్లములచే మఱింత నొప్పించుట తగునా?”

మీనలననైన మంచి యుంతయు నాపై నారోపించుట యేటి ధర్మము? మిమ్ముజూచి నేను భట్టాచార్యులవారిని మఱచిపోయితిని; గాని యిప్పుడు గంభీరాంధకార కూపమునఁ గూలఁబడిపోయితిని. మీయనుగ్రహమువలన నాకుఁ గలుగుననుకొన్న భవిష్యదౌన్నత్యము కలలోని ముచ్చట యైపోవునని యెన్నఁడు నూహింపలేదు.”

ఇదియైన తరువాతఁ ప్రసాదరాయఁడు రాధాదేవి ప్రస్తావన చేయునని యెల్లరునూహించిరి; గాని యాతఁడు జగ్గయ్యను జేరఁబిలిచెను. మఱి నందఱును దెల్లవోయిరి. జగ్గయ్య వగచుచు నెదుటకువచ్చి “ప్రభూ, ఇప్పుడు నా వంతువచ్చినదా? ఇట్టి కష్టసమయమున నీక్షుద్రసేవకు నైన మఱచిపోఁగూడదా? భల్లప్రహరమువలన గురుతర బాధ ననుభవించునప్పుడు గూడ నీదీనునకు నీహృదయ మునఁ జోటిచ్చుటవలన నేను సంతోషింపవలసినదే. అయినను నాకు విచారము కన్నులు గప్పివేయుచున్నది. మహారాజా, నిన్ను నాభుజములపై నెక్కించుకొని యాడించితిని. నాచేతులలోఁ బెంచితిని. నిన్ను చక్రవర్తి బిడ్డగా భావించితిని. నీయభ్యుదయమునఁజూచి యానంద సాగరమున మునింగిపోవుచుంటిని. తండ్రీ! తుదకా యానందసాగరమును దుఃఖసాగరముగా మార్చి వేసితివా? ఆసౌఖ్యమంతయుఁ గష్టముగాఁ దేల్చివేసితివా? నన్ను

జీనచ్చవము గావించివేసి స్వర్గమునకుఁ బోవుచుంటివా?
 ఖాబూ! నాయేక పుత్రుని విషయమునఁ గూడ నింత
 దుఃఖ మెఱుఁగను. నాకడుపు చెఱునై పోవుచున్నది.
 నీమాటలు నేను వినఁజాలను. ప్రభూ! మన్నించి నన్ను
 మఱచిపో” మృని ప్రార్థించెను; గాని ప్రసాదరాయఁడు
 జగ్గయ్య సొంతను జేరఁబిలిచి యొకమాటు వీపుపై దట్టి
 యిట్లు చెప్పెను. “జగ్గారెడ్డి! భట్టాచార్యులవారికి నీవు
 నల్లగుండెనై యుంటివి. నేను చిన్నతనము మొదలుకొని
 నిన్న మొన్నటి వఱకును నీపై నెక్కి త్రొక్కితిని. నీకు
 సౌఖ్యమున కవకాశము లేకుండఁ జేసితిని. అయినను
 నీవు మనసులోఁ గూడ నామీఁద గోపమెఱుఁగవు.
 త్రొక్కిన కొలఁది నానందించితివి. నాకొఱకు నీయేక
 పుత్రున గుఱించిన దుఃఖమునుగూడ మఱచిపోయితివి;
 గాని నేను నీఋణము దీర్చుకొనఁ జాలకపోయితిని.
 నిన్నెంతో సుఖపెట్టవలయునని యెన్ని మాటలలో తలం
 చితిని. అయినను వ్యాసార బాహుళ్యమువలన నామోచ
 నలు విస్మృతములై పోయినవి. ఇంక నాశయే లేకుండఁ
 బోయినది. జగ్గారెడ్డి! ఒక్కమాట చెప్పుము. నావలన
 సంభవించిన కష్టములన్నియు మఱచిపోయెదవా? నాకృత
 ఘ్నతను దలఁచుకొనుట మానివేసెదవా? నన్ను
 మఱచి పోయెదవా?” “ప్రభూ! అట్లు చెప్పవల” దని.

శ్రీపాద కుబ్జహృదయశాస్త్రి నవలలు

జగ్గయ్య ఘోరాతీఘోరముగఁ విలపించెను. ప్రసాద రాయఁడు మహేంద్రుని మఱలఁ బిలిచి యిట్లనియెను. “తమ్ముఁడా! జగ్గయ్యను మఱచిపోకుము. మనమాతనిచేతఁ బెత్తిగితిమి. తొలుత మనచేత వింటినిఁ బట్టించినవాఁ డాతఁడు. నీచేతఁ దొలుతఁ దుపాకి వ్రేయించినవాఁ డాతఁడు. నాకును నీకు నాతనియెడలఁ గల యనురాగ మంతయు నీవే చూపవలెను సుమా.”

ఇఁకఁ బ్రసాదరాయని చూడ్కులు రాధదేస మఱలు నని మఱల నెల్లరును దలఁచిరి; గాని యిప్పుడు గూడ నందులకు వ్యతిరేకమే జరిగెను. ఆతఁడు చంద్రనారాయణుని మహేశ్వరునిఁ జేరఁబిలిచెను. మఱల నెల్లరును నిర్విణ్ణులైరి. అవశములై యున్న వారి హృదయములు మాత్రము ప్రసాదరాయని యశాచిత్త్యమును గీర్తిం చెను. విచారమువలన స్తబ్ధులై చంద్రనారాయణుఁడును మహేశ్వరుఁడును జెంతకువచ్చి కూర్చుండిరి. ప్రసాద రాయఁడు వారి చేతులుపట్టుకొని యిట్లుచెప్పెను.

“మనము సహాధ్యాయులము. భట్టాచార్యులవారు మిమ్ముమాతో సమానముగఁ బ్రేమించిరి. మీకందులకు మించిన గురుభక్తిగలదు. మీ పాండిత్యమును సర్వతో ముఖము. గురువధగావించిన పాతకినిఁ బట్టుకొనిన మహా గౌరవము కేవలము మీఁది. మీ సాహాయ్యము లేకున్న

నింత సులభముగా దురంతకులు పట్టువడుట కలలోని వార్త. రాజసభలో మీకు మహాన్నతసమ్మానము జరుగనున్నది. మీయభ్యుదయముదైవోద్దిష్టము. మీకుఁ గలుగనున్న గౌరవమును గనులారఁ జూచుటకు నా కదృష్టము లేనందులకుఁ జాల వగచుచున్నాను. నాకిట్టియవస్థ తటస్థించినందులకు మీరెంతమాత్రమును వగవలదు. మీమిత్రుఁడు మహేంద్రుఁడు గలఁడు. విఘ్నములయందును, సంపత్తులయందును మీరాతనికి సమభాగులై యుందురేని భట్టాచార్యులవారి యాత్మ చాల సంతోషించును. మీకంతటను విజయము గలుఁగుఁగాత. మీరు మహారాజావారి సేవకులమను మాట యెల్లప్పుడును స్మరించుకొనుచుందురేని మీయభ్యుదయమునకు దేవతలు గూడ విఘాతము గలిగింపజాలరు.” పిదపఁ బ్రసాదరాయఁడు మహేశ్వరునితోఁ బ్రత్యేకముగ నిట్లుచెప్పెను. “సుకవీ, నీకవితాధార మహాత్కృష్టము. భట్టాచార్యులవారిమీఁదను, రాజావారిమీఁదను నీవుచెప్పినపద్యములు వీయాపతరంగితములు. నీకవిత్యముకంటె నా కాప్యాయకరమగు వస్తువులేదు ; గావున నెప్పుడైన నీకుఁ కీటుపాటు గలిగిన యెడలను నాయెడలఁ దయ యున్న యెడలను నన్ను దలఁచి యొక్కపద్యము గానముచేసెదవేని నాయాత్మ యానందించును.”

అయన్నదమ్ములు మఱలనగచి “మేము కేవలము దైవోపహతులము. లేకున్న భట్టాచార్యులవారును మీరు నొక్కమాటుగ రానుచందపురసంస్థానము నంధ కారకూపమునఁ ద్రోసిపోవుట తటస్థింపదు. ఇక మాకు దిక్కెవ్వరు? పరమానందముతో మమ్ముఁ దట్టుచు “సెబాసు మిత్రులారా!” యని మీరు మెచ్చుకొనుట కవకాశము లేనపుడు మాకుఁ జరుగబోవు సమ్మానము పూర్ణానందకారణ మెట్లు కాఁగలదు? మాశ్రమకు మీరానందించిన జాలు సనుకొంటిమి. మేము దేచిని ముఖ్యముగాఁ గోరుకొంటిమో యది సంపూర్తిగలభించు టకే వీలులేనపుఁ డిక మాకుఁ బ్రశంసయేల!” యని చెప్పిరి. మహేశ్వరుఁడు ప్రత్యేకముగ నిట్లు చెప్పెను. “రసికప్రభూ, నాకవిత్వమునకు జీవముపోసి, బైటకుఁ దెచ్చి, దానికి విలువగలిగించినవాడు మీరు. నేను ప్రారంభించిన గ్రంథము పూర్తిగాక పూర్వమే మీరు స్వర్గము నకుఁబోవుట నాదురదృష్టముకంటె వేతేనాన్నది.” ఇట్లు చెప్పినపుడు మహేశ్వరుని కవితాధార యశర్థశమముట కుదాహరణముగ నాతని కన్నులనుండి బాష్పధార యవ్యాహతముగ దొరలెను.

35

తాణిమున్నగు వారి హృదయములు మఱల నాలోచనాధీనములు కాకపూర్వమే ప్రసాదరాయఁడు రాధదేసఁ

జూచి “దేవీ, నీవేమందు” వని యడిగెను. ఇంతవఱకును మిగుల గంభీరమైయున్న రాధ ముఖమండల మీమాట వినిన తోడనే ప్రసన్నమయ్యెను. రాధ నిశ్చలయై ప్రసాద రాయనిఁ జూచుచు “జీవితేశ్వరా, ఒకప్పుడు నీవు నన్ను ‘నాకుఁ దగినభార్య’ వని ప్రశంసించితివి. నేను నిన్ను విడిచి భూలోకమునందే యుండిన నీకుఁ దగినదాని నగుదునా?” యని పలికెను. “దేవీ, అట్లేన్నటికినిఁగాదు. నీవు నాకు యథార్థముగ దగినరాణివే యగుదువు. సం దేహము లేదు. నీకుఁ దెలియని దేమున్న” దని యతి ప్రేమతోఁ బ్రసాదరాయఁడు రాధచేతులు పట్టికొని పలికెను. రాధహర్షాశ్రుగడ్గదయై మాట్లాడిఁజాలి పోయెను.

ఇదంతయు వినుచున్నవా రందఱును నిర్విణ్ణులైరి. రాణిమాత్రము శీఘ్రముగఁ బ్రబోధితయై “ఇదియేమి తలంపు తమ్మాడూ! ఇఁక రాధనుగూడ మాకుఁగాన్పించు కుండఁ జేయఁదలంచితివా? మాప్తినంతనిర్దయ యేల కలుగవలెను తండ్రీ! ఏమితల్లీ, నీకీబుద్ధి యేల పుట్టెను? విచారసాగరమున మునిగిపోయియున్న మాకుఁ బ్రపంచమేలేకుండఁజేసెదవా?” యనియెను. తోడనే జానకి “వదినే, మమ్ము విడిచిపోయెదవా?” యని రోదనము ప్రారంభించెను. ఆమె వెనుక రుక్మిణియు, నంతకుఁబూర్వమే శచియుఁగూడ, నేడ్వఁదొడఁగిరి. వృద్ధాంగనలుగుం

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

డెలు బాదుకొనసాగిరి. రాణిగూడఁ గన్నీరు విడువఁ జొచ్చెను. మహేంద్రుఁ డశనిపాతముచేవలె నిశ్చేష్టుఁ డయ్యెను. కుమారస్వామియు, గుమారమహీపతియు “ఇదియేమి ఘోరము వీరాధివీరా” యని తెల్లవోయిరి. “ఏమి బాబూ, ఇట్లుతలంచితి” వని రాజాశ్చర్య చకితుఁ డయ్యెను. మాధవశర్మ తెల్లవోయెను. తక్కినవా రందఱును హాహాకారములు ప్రారంభించిరి.

ఎంతోకష్టముమీఁద మఱల నిశ్శబ్దత నెలకొనిన పిదప గాధయందఱితో నిట్లనియెను. “మీకు నాపైఁ గలఁ ప్రేమాదరము లపారములనియు, నావియోగమును మీరు సహింపఁజాలరనియు నేనెఱుఁగుదును ; గాని నేనిక భూమిపైనుండిన నేమి సుఖమో తలంపుఁడు. చోరాపహరణకాండమున నాపతిమరణానంతరము నాకై హికజీవితము విషపూరితమై పోవును. నేనిప్పుడనాపతితో సహాగమనము చేసితి నేని ఒకటి రెండు సంవత్సరములలో నాపేరీలోకమున విలుక్షమైపోవును. లేకున్న లోకసామాన్యధర్మము ననుసరించి నేనింకను నలువదియేండ్లలో యేఁబదియేండ్లలో లోకుల వాదోపవాదములకుఁ బాలుగావలసివచ్చును. అస్థితి యెంతఁ దుస్సహమో యోచింపుఁడు. మీరందఱును నాసుఖమును గోరుటలో ననుమానములేదు ; గావుననే నాసుఖకారణముగు నాభర్త

తోడి సహగమనమునకు మీరాక్షేపణలు సేయఁగూడదు. నేనిపుడే సగము చచ్చియున్నాను. నావిభుఁడు పాంచభౌతిక దేహమును విడిచినతరువాత నాప్రాణములను మీరెట్లును నిలుపఁజాలరు. అంతమాత్రమునకు మీరిప్పుడేల నిషేధములు చెప్పెదరు?”

జానకీరుక్మిణుల కింతటితోఁ దృప్తిగలుగలేదు. వారే డుపు మానలేదు. శచి యీమాటలనే వినలేదు. అప్పుడు రాణి “తమ్ముడా! నీవైన రాధ నీప్రయత్నమునుండి మఱింపరాదా?” యనియెను; గాని తోడనేయాతఁడు “అక్కా! రాధపలుకులయం దసంబద్ధమేమున్నది? సర్వము తెలిసిన నీవుగూడ రాధ కడ్డుచెప్పెదవా?” యనియెను. రాణి యిఁక మాట్లాడఁ జాలక పోయెను. రాధ మఱల మఱల జానకీ రుక్మిణుల్ నంగీకరింపఁజేయుటకుఁ బ్రయత్నించెను. తుద కామె “మీరింత పట్టు పట్టెదరా? నాపై నింత నిర్దయ జూపెదరా? భట్టాచార్యులవారి పుత్రికలై యుండి ధైర్యమును విడిచి మీరింతవాపోయెదరా?” యని యనేకవిధములఁజెప్పెను. జానకీరుక్మిణులు రాధ యీనిశ్చయమునుండి యెట్లును మఱలదని నిశ్చయించుకొనిరి. రాణిగూడ నట్లే చెప్పెను. చేయునదిలేక తుద కందఱు నంగీకరించిరి; గాని యొక్కరిమనస్సును స్వాధీనమున లేదు. రాధకు మాత్రము విచారముడిగెను.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రమీ నవలలు

అప్పటికి రెండుగడియల రాత్రియుండెను. ప్రసాద రాయనికి సంభవించిన యవస్థఁ దెలిసి యూరివారందఱును వచ్చి వీధిలో నిలిచిపోయిరి. భీమారెడ్డి లోనికివచ్చి “ఊరివారందఱును వచ్చియున్నారు. రాణేదారుగారినిఁ జూచుట కనుజ్ఞ వేడుచున్నా” రని రాజుతోఁ జెప్పెను. ప్రసాదరాయఁడు తొలుత నూరిపెద్దలను బదుగురను రప్పింపుమని చెప్పెను. భీమారెడ్డి యట్లేచేసెను. పెద్దలు వచ్చి ప్రసాదరాయనిఁ జూచి చాల వగచిరి. ప్రసాద రాయఁడు వారికిఁగూడ నప్పగింతలు చేసెను. కొంత తడవు విచారించి తరువాత వారినిఁ బ్రక్కకోసరిల్లుఁ డని చెప్పి ప్రసాదరాయఁడు తక్కినవారిని రానిమ్మని రెడ్డి కానతిచ్చెను.

మహాప్రసాదమని వీధిలోనికిఁ బోఁ బోవుచున్న భీమారెడ్డితో రాజు “అంగణము చాలనిరుకుగ నున్నది. వచ్చినవారి సంఖ్య యనంతమైయున్నది. రాణేదారుగారి బాధగూడ దుస్సహమైయున్నది. ఇన్ని కారణములవలన వచ్చినవా రిక్కడ నిలుచుట కవకాశము లేదు. వచ్చె డువారు వచ్చుచుండఁగా వచ్చినవారు పోవుచుండవలె” నని చెప్పెను. భీమారెడ్డి యూరివారి కట్లే చెప్పెను. గ్రామవాసులు నట్లే చేసిరి. వారందఱు బ్రసాదరాయనిఁ జూచి మొక్కువారే. అందఱు నేడ్చువారే. ఊరివారి

బాష్పధారవలన మార్గము వర్షము కురిసినట్లయిపోయెను. నారు లోనికి రాదొడగినది మొదలుకొని యెల్లరును వెడలిపోవు నంతదనుకఁ ప్రసాదరాయఁ డంజలిబంధమును విప్పలేదు.

పిదప నాతడు తమ్మునిఁబిలిచి “ అంతకంతకు బాధ దుస్సహమగుచున్నది. ఎట్లో సహించుకొని యుండుట వలనఁ బ్రయోజనము లేదు. కావున నీభల్లపుటలుఁగును దీసివేయు” మని చెప్పెను. అందఱును గొల్లుమసిరి. ఇక నుంచుటవలన లాభములేదని రాజుగూడఁ జెప్పిన తరువాత మహేంద్రుఁడు ప్రసాదరాయని చెంతఁజేరి విలపించుచు “అన్నా! పూర్వజన్మమున నేనేదో గురుతర పాపము చేసియుంటిని. కావుననే నాకీప్రాప్తి. సీతలక్ష్మింద నిప్పు వెట్టఁదలఁచియున్నాను గదా! ఇక సీప్రాణములు తీయుట నాకెంతపని?” యని బల్లెముమీఁదఁ జేయివేసెను. జానకీరక్తిణులయొక్కయు, శచీదేవియొక్కయు, రోదనధ్వనులు మిన్ను ముట్టసాగెను నృద్ధాంగనలు చూడలేక ప్రక్కకుఁ దొలఁగిపోయిరి. రాణికన్నులనుండి యశ్రులహరి ప్రవహింపసాగెను. రాజు కుమారస్వామియును నిశ్చేష్టులైరి. ఊరిపెద్దలు రామరామా యని కన్నులు మూసికొనిరి. కానిరాధమాత్రము నిశ్చలయై నాథుని రెండుచేతులను బట్టికొని రెప్పవేయకుండ నాతనిం జూడ

సాగెను ప్రసాదరాయఁడుగూడ నట్లేచేసెను. ఆదంపతుల నాల్గుచేతులు నేకమయ్యెను. నాల్గుకన్నులు నేకమయ్యెను. ఉభయుల తనులతలయందును విద్యుద్వాహిని కూలంకషమై ప్రవహింపఁజొచ్చెను. ఈరూపమున రెండు హృదయములుగూడ నేకమయ్యెను. ఇప్పుడు ప్రసాదరాయనికిఁ బ్రత్యేకవ్యక్తిత్వము లేదు. అట్లే రాధాదేవికిఁ గూడలేదు. ప్రసాదరాయఁడే రాధ. రాధయే ప్రసాదరాయఁడు. ధర్మానుప్రాణితమగు ననంతప్రేమపలననై క్యమైపోయిన యాదంపతుల చైతన్య మిప్పుడు విశుద్ధపరంజ్యోతిలో విలీనమైపోయెను.

ఈస్థితి భారతీయదంపతులకు సంకల్పమాత్రమున సిద్ధించును. నేఁడు విదేశములన్నియు విజ్ఞాననిధుల మని విజ్ఞప్తమగుచున్నవి. సాగరకన్య మాయంటి పరిచారికయని గర్వించుచున్నవి; అయినను ప్రేమ, ధర్మము, దయ, దాక్షిణ్యము, ఆత్మత్యాగము వీనికి నేటికిఁ గూడ భారతదేశమే నిధానము; గాని యీవిశాలదేశముమీఁద దౌర్భాగ్యమేఘమాలికయు, భారతీయుల హృదయాకాశముమీఁద నవిశ్వాసమేఘపంక్తియు నావరించియున్నవి.

మహేంద్రునకుఁ గూడఁ జైతన్యములేదు; గానియాతఁడెట్లో బల్లెమును బెఱికివేసెను. ప్రసాదరాయని కన్నులు మూతలుపడియెను. రాధకన్నులుగూడ మూతలు

పడెను. ఊర్ధ్వముఖమైయున్న ప్రసాదరాయని శిరము ప్రక్కకుఁ బడిపోయెను. క్రొక్కాటు మెలుపుతీవవలె రాధాదేవి తనులతగూడ భూతలమునఁ బడిపోయెను. ప్రసాదరాయని వక్షఃపీఠమునుండి కవోష్ఠరక్షధార యాకస్మికముగ నెగసి రాధాదేవి కభిషేకము చేసెను. తోడనే యంతటను రోదనధ్వనులు మిన్నముట్టెను. రాణియు, మాధవశర్మగృహిణియు రాధను లేవదీసి కూర్చుండఁబెట్టిరి; గాని యామెకుఁ బ్రపంచజ్ఞానములేదు. ఆమె కనుదమ్ములు కొంచెము వికసించెను; గాని వానికి నిజశక్తిలేదు. అంతటను గాఢాంధకార మావరించెను.

36

గృహలోద్యాసవనమున సాయంకాలము రాధాదేవితో నిష్టాలాపంబులం బ్రొద్దుపుచ్చుటకై ప్రసాదరాయఁడు ప్రత్యేకముగ నిర్మించుకొనిన లతానికుంజమునకుఁ బ్రక్కఁ జితినిర్మించుటకురాజాజ్ఞయయ్యెను. అరుణోదయమునకుఁ బూర్వమే మంచిగంధపుఁ జెక్కలతో విశాలమగు చితి నిర్మింపఁబడియెను. ఇది యైనవెంటనే కుమారన్వామియు యావరాజును బోయి దానిపైఁ గుసుమసహస్రములతోఁ బ్రసాదరాయని కళేబరము నుంచుటకు శయ్యసమర్చి సుగంధతైలమును జిలుకరించిరి. మహేశ్వరుడు జగ్గయ్యను

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

గుమారవీరయ్యను వెంటబెట్టుకొనిపోయి రాధామాన్యమున.
వీధిగుమ్మము మొదలు చితివలకును బువ్వములను బజపిం
చెను. చంద్రనారాయణుడు తోటయందలి పూవు
లన్నియుఁ గోయించి గంజలలో నింపియుంచెను. అట
రాజు ప్రసాదనాయని కళ్ళేడరజుఁ నూశేగించుబకుఁ దగు
ప్రయత్నములు చేయుచుండెను.

సూర్యోదయ మయ్యెను. మహాత్మనము ప్రారంభ
మయ్యెను. మంగళవాద్యములవలనఁ బులిబూ రంతయుఁ
బోరుకలంగెను. చంద్రనారాయణుడు, మహేశ్వరుడు,
కుమారస్వామి, మఱియొక బ్రాహ్మణుడు శవ
వాహకులైరి. మహేంద్రుఁ డగ్నిహోత్రమును బట్టుకొని
ముందు నడచుచుండెను. పూలమాలికలతో నిండిపోయి
యున్న శవముపై నూరి శ్రీ పురుషులందరును పూలవాన
కురిపించిరి. రెండుగడియల ప్రొద్దొక్కనప్పటికి శవము
చితిచెంతకుఁ గొనిరాఁబడెను.

చితిచుట్టును, మార్గమున కిరు కెలంకుల నొక దెస
శ్రీలును, మఱియొక దెసఁ బురుషులును వచ్చి త్షణములో
మూఁగిపోయిరి. సూర్యకిరణ ప్రసారమునకు గృహ మడ్డు
వచ్చుటచే మార్గమునందును, జితిమీఁదను జల్లఁబడిన
ప్రభుల్లకుసుమములు విలక్షణ తేజస్సుతోఁ బ్రకాశించు
చుండెను. ప్రజలెల్లరును హాహాకారము చేయుచుండఁ

బ్రహ్మదరాయని కళేబరమును జిత్తిపై నునిచి యథాశాస్త్రముగ మహేంద్రుఁ డగ్నిసంస్కారము గావించెను.

అంతవఱకును బిక్కమొగముతో నున్నరాజు “వీరమణీ. పోయితివా?” యని కుమిలికుమిలి దుఃఖింపఁ జొచ్చెను. సూర్యవశర్మ యుత్తరీయమును ముఖముపై గప్పుకొని శోకింపఁగడఁగెను. కుమారస్వామి, యువరాజు మహేంద్రుఁడు మున్నగువారి విచారమును వివరింపవలసిన పనిలేదు. గ్రామవాసుల నిషాదమును వర్ణింపఁజాలము.

అగ్నిహోత్రము చితి నల్వంకల నలముకొనెను. రాధాదేవి వచ్చుచున్నదని కోలాహలము ప్రబలెను. శోడనే చంద్రనారాయణుఁడును, మహేశ్వరుఁడును, బోయి పూలగంపలు తెచ్చి పుష్పములు స్త్రీపురుషుల కెల్లరకును బంచియిచ్చిరి. ఇంతలో రాధాదేవి దృక్పథమునఁబడెను. వెంటనే సాగరఘోషమును మించిన యా జనఘోషము హఠాత్తుగఁ జల్లఁబడెను.

రాధాదేవి, కుసుమకోమలములగు పాదములను బూలపై నతిమృదువుగ విస్మయముగావించుచు నంజలి బద్ధయై యతి గంభీరముగ నచ్చుచుండెను. ఆమె కంఠమున వివిధకుసుమమాలికలు వెలయుచుండెను. తళతళ మెఱయు బనారసుచీరనుండియు, భ్రమరరాశిం బురడించు వినీల కేశజాలమునుండియు సుకుమారసౌరభము గుబా

శ్రీపాద సుబహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

భించుచుండెను. రాధ ధర్మముకొఱకును బ్రణయము
కొఱకును బతి ననువర్తించుచుండుటచే దివ్యతేజమామె
భౌతికశరీరమునఁ గూడ నిండి తొలుకాడుచుండెను.
దానినిఁజూచి యెల్లరును ముగ్ధు లగుచుండిరి. రాణి,
జానకి, రుక్మిణి, శచి, మాధవశర్మ గృహిణి, ఊరియందలి
మఱికొందఱు రమణీమణులు నాపవిత్రరమణీమూర్తిపైఁ
బూలవాన గురియుచు వెనువెంట వచ్చుచుండిరి. అది
చూచి మార్గమున కిరుప్రక్కల నున్నవారుగూడఁ బుష్ప
ప్రవర్ణము ప్రారంభించిరి; గాని రాధ కీసంగతి
యేమియుఁ దెలియదు.

అచ్చటనున్న యెల్లరకన్నులును రాధాదేవిమీఁదనే
నల్లకలువ పూవులను జిమ్ముచుండెను. ఆపతివ్రతాశిరో
మణినిఁ జూచి రాజప్రభృతులు అంజలిబద్ధులై హృదయ
ములయం దామె మహిమను గీర్తింపఁజొచ్చిరి. నడుమ
నడుమఁ గొందఱు పరిచారికలు రాధపైఁ బన్నీరు చల్లు
చుండిరి. మఱికొందఱు అత్తరువులు చిలుకుచుండిరి.
రాధ యివియు నెఱుఁగదు. ఆమె నడచుచునేయుండెను.
ఆమె నడచుచుండఁగనే యిన్నియు జరిగిపోవుచుండెను.
పుష్పప్రవర్ణము ముగిసినపిదప నందఱును రాధాదేవికి
వందనము లర్పించిరి. అప్పటి కప్పుడే యామె చిఱిసి
సమీపించెను.

వెంటనే సకలజనుల హృదయములును దామరాకు
మీఁది నీటిబిందువులవలెఁ గఁపించిపోవసాగెను. అందఱు
చూపులును జెదరిపోవుచుండెను. అంతకంతకుపిజ్జుంభించు
చున్న వీతివోత్రుఁడు స్వాగతమిచ్చి రాధాదేవినిఁజేఱఁ
బిలువసాగెను. అందఱును దిగ్భ్రాంతులై చూడలేక
కన్నులు మూసికొనిరి; గాని వారుత్తర క్షణమునందే
కన్నులు విప్పిచూచిరి. అప్పటికప్పుడే రాధాదేవి చితి
నధిరోహించెను. అందఱును రాధధరించిన పూలదండలు
కమలి పోవునంతవఱకును జూచిరి. ఆమె కోమలదేహ
మంతకుఁ బూర్వమే కమలిపోయెను.

37

స్త్రీలెల్లరును రాధాదేవి గుణగణములను గీర్తించు
తొనుచు నిండ్లకుఁ బోయిరి. సమయజ్ఞయగు రాణి “ఇది
భుజంగరాయనికి శిక్ష విధించు సమయము. ఇక మన
మిచ్చట నుండరాదు పోవ” మని జానకి రుక్మిణి మున్నగు
వారిని వెంటఁబెట్టుకొని మాధవశర్మ యింటికిఁబోయెను.
పురుషులెల్లరును వీధిలోనికిఁ బోయి నిలిచి యనేకవాదో
పవాదములు ప్రారంభించిరి. అప్పుడే జరిగిపోయిన సమా
చార మంతయువిని వచ్చి రామనరపురహితులు చాల
వగచి లోనికిఁబోయి మిన్నంటిమండుచున్న చితినిఁజూచి

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకావ్యే పదలలు

వేనుకకు మఱలిరి. అవకాశమైనపిదప వారు రాజదర్శనము చేసి ప్రసాదరాయని గురించి చాల విచారమును వెలిబుచ్చిరి.

రాజాజ్ఞ వలన గ్రామవాసు లందఱు మధ్యాహ్నము మఱి భట్టాచార్యుని నీధిలో నిండిపోయిరి. భుజంగ రాయనికి విధింపవలసిన శిక్షను నిశ్చయించుకొని రాజు, కుమారస్వామి, మహేంద్రుడు, మాధవశర్మ, చంద్ర నారాయణుడు మున్నగువారు వచ్చిరి. వారు అరగెక్కి నతోడనే జనసంఘమునుండి యొక యువకుడు “మహా ప్రభూ, భుజంగునినిలువబెట్టిచిత్రవధజేయవలె” ననియఱచెను. మఱియొకడు “ఏనుగుకాళ్ళక్రిందబెట్టి తొక్కింపవలె” ననియెను. ఇంకొకడు “తలగొరిగించి గాడిదమీద నూడేగించి రాళ్లుకట్టితుల్యునదిలో విడువవలె” ననియెను. వేరొకడు గడ్డిమోపులో జుట్టబెట్టి నిప్పు ముట్టింపవలె” ననెను. మఱియొకడు కాళ్ళకుఁ ద్రాళ్లుగట్టి వ్రేలాడదీసి క్రింద నగ్గిగుండము తయారుచేయవలయు” ననియెను. కొండొకడు నూనెగుడ్డలు చుట్టి నిప్పు ముట్టించి, మీద నూనె చల్లవలె ననియెను. రామవర గ్రామవాసియుఁ భుజంగుని దౌష్ట్యమునకు మొదటఁ జూల్పడినవాఁడు నగు నొక ముసలిరహితు “ఒడలినిండ గాయములుచేసి మిరపకాయలపొడి యంటింపవలె” నని

యెను. ఇంకొకరహితు “అపైని మీఁదికి వృశ్చికములను విడువవలె” ననియెను. రాజధానికిఁ బోవుచున్న యువ రాజుముందు విగ్రహాలు చీటిగట్టినరాయి చిసరిపోయి నప్పుడు వా. ద్రను బట్టుకొనుటకుఁ బులిబూరునుండి బయలుదేరిన రాతులలో భుజంగుని బంధించుటకు జనప నారజగ్గము తెచ్చిన యువకుఁడు దూరమునుండి యెలుఁ గెత్తి “చాలదు మహాప్రభూ, ఉప్పుపాతర వేయవలె” నని యటచెను.

ఈకోలాహల మంతయు వినుచున్న రాజు వెంటనే చంద్రనారాయణునిఁ జూచి కన్ను గీటెను. అప్పుడు చంద్రనారాయణుఁడు చేయెత్తి కలకలము నడచి “తొందరపడవలదు. మహారాజావారు మన భుజంగరాయనికి ఆమహోత్సవమునే, యీక్షణమందే నెఱవేర్చునున్నా” రని చెప్పెను. అంతట నానందధ్వానములు మిన్న ముట్టెను.

రాజాజ్ఞవలన భట్టాచార్యుని గృహోద్యానవనము నందే దక్షిణమున సేవకులు ఉప్పుపాతరవేయుటకుఁ దగిన గోతిని క్షణములోఁ దయారుచేసిరి. ఊరియందలి పెద్దకోమటి యుప్పుబస్తాలను బండిమీఁద నేయించుకొని వచ్చెను. రాజాజ్ఞ కాకపూర్వమే జనసంఘమునందలి దృఢ కాయులు కొందఱు ఆ బస్తాలను గోతిదగ్గఱకుఁ

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రమీ నవలలు

జేర్చిరి. మహేశ్వరుడును, భీమారెడ్డియుఁ బోయి భుజంగ
రాయనిం గొనివచ్చిరి. అతని నారసి జననంఘము నిందా
దండకమును బ్రారంభించెను. క్షణములో జనులందఱును
రంగస్థలమునఁ జేరికొనిరి. మహేశ్వరుడు బంధములను
విప్పి భుజంగరాయని గోతించెంత రాజున కెదురుగ నిలి
పెను. భుజంగరాయఁడు రాజుతో నిట్లు చెప్పెను.

“ప్రభూ, ఏలినవారు నాకిప్పుడు విధించిన శిక్షనుగుఱించి
నేనేమియు విచారించుటలేదు. ప్రసాదరాయని కేమియు
నపాయము వాటిల్లియుండనిచో నేనీగోతిలో నిశ్చింతతో
దిగియుందును. నా కపజయము గలిగిసందులకు విచారిం
చుట లేదు. ప్రసాదరాయఁడును దేవరవారునునామీఁద
దీప్ర ద్వేషము వహించినతరువాత మాయూరివారికిఁదిరుగ
నవమానముచేసి పిదప నేనోడిపోవుటయే మంచిదని
తలంచితిని. ఆరెండును నెఱవేఱినవి; గాని తుదకుఁ బట్టి
పిడుగువలెఁ బ్రసాదరాయనికి నర్వనాశము సంభవించినది.
ఆవీరాధిపీరుఁడు స్వర్గారోహణము గావించినపిదప మా
యూరివారిమీఁది పగఁ దీర్చుకొనుటకు నేను చేసిన
ప్రయత్న మక్రమమని తెలిసికొనఁగలిగితిని. ధర్మమూర్తు
లగు నేలినవారియెదుట విన్నవించుకొనఁచో నాకుజరిగిన
యవమానమునకుఁ దగిన ప్రతీకారమే జరిగియుండును;
గాని యిప్పుడేమిచేయును లాభము లేదు. మీరు
విధించిన శిక్ష ననుభవించుటకు సింసిద్ధుఁడనై యున్నాను”

ఇదివిని యెల్లరు నాతని తీవ్రచిత్తతమ నిందించిరి.
 “నీప్రయత్న మక్రమమని తెలిసికొనగలిగితివి; గాన
 సంతోషము. నీవు తుదకెంత పరితాపపడినను, ఆపరితా
 పము హృదయపూర్వకమే యైనను, నియమస్థితికొఱకు
 నిన్ను శిక్షింపక తీఱ” దని రాజు చెప్పెను. “మీరు
 నిర్ణయించిన శిక్షకు నేను వెనుదీయుటలే” దని భుజంగ
 రాయఁడు దబాలున గోతిలో నుఱికింపెను. రాజభటులు
 క్షణములో నాతని నుప్పు పాతరలో సమాధిచేసిరి.

ప్రసాదరాయఁడు చనిపోయిన తరువాతఁ బదునైదు
 దినములకుఁ బులిబూరు వచ్చి రాజు, ప్రముఖుల నంద
 ఱను తాణాకుఁ బిలిపించి “భట్టాచార్యులవారి గృహలో
 ద్యానమున శవసంస్కారములు జరుగుటవలన గ్రామ
 వాసు లిచ్చట వసించుటకు సందేహించుచున్నట్లు తెలియ
 వచ్చినది. నిజముగఁ బులిబూరు శ్మశానవాటిక యైపో
 యినది; గావున నీసందేహము సహేతుకము. ఈసంది
 యము మాకు భట్టాచార్యులవా రగ్నిసంస్కారము
 చేయఁబడినపుడే గలిగినది; గావుననే మేము తరువాయి
 తీర్చివేసి యాసందేహమును బలపఱిచితిమి. ఇక్కడకుఁ
 దూర్పునఁ బావుకోసుదూరమున మఱల నీయూరు
 కట్టించుటకు మేము మొదటనే యేర్పఱుచుకొంటిమి.
 ఎల్లవారికి నక్కడఁ గావలసిన స్థలమిచ్చెడిము. అక్కడ

నూరు తయారైన తరువాత నిప్పటి గ్రామము దానికి శ్మశానవాటిక యగు" నని చెప్పెను. అందఱు సంగీకరించిరి. నాల్గుమాసములకే క్రొత్తగ్రామము తయారయ్యెను.

తొలుత, విష్ణుకుండినవంశజుడు, ఏకాదశాశ్వమేధాపబృథస్నానశోభితుడు, విక్రమాశ్రయుని పౌత్రుడు, గోవిందవర్మకుఁ బుత్రుడు నగు మాధవవర్మ, పూంగీదేశమును జయించునిచ్చితో గోదావరిని దాటుచుఁ గమ్మక రాష్ట్రవాసి, శౌతమ గోత్రపతిత్తుడు, దామశర్మ పుత్రుడునగు శివశర్మకు ఫాల్గునశుద్ధపూర్ణిమా సోమగ్రహణకాలమున సర్వదోషపరిహారముగాఁ దుల్యాతీర విరాజమానమగు పులిబూరు గ్రామము సగ్రహారముగా దానముచేసెను; గాని యీదానము సిలిచినది గాదు. దాతవిజయము సుస్థిరము గాదయ్యెను. పితాపురము రాజధానిగా వేంగి కళింగదేశముల నేలిన యాంధ్రచాళుక్యవంశజుడగు కుజ్జవిష్ణువర్ధన మహారాజునకు జయసింహవల్లభుడు కుమారుడు. ఈతఁడు క్రీస్తుశకము ౬౩౩ మొదలు ౬౬౩ వఱకును బరిపాలనము చేసెను. ఈప్రదేశ మంతయు నీతని స్వాధీన మయ్యెను. అయిన నీతఁడు బ్రాహ్మణాగ్రహారములను హరింపలేదు. విజయమును బడసిన వెంటనే యీతఁడు దామశర్మకుఁబౌత్రుడు,

స్వపితురధికరణ గుణగణాధి వాసుడగు శివశర్మకుఁ
బుత్తుఁడు, తైత్తిరికసబ్రహ్మచారి, వేదద్వయాలంకృత
శరీరుఁడు, స్వకర్తానుష్ఠానపరుఁడు, పూర్వాగ్రహరికఁడునగు
రుద్రశర్మకు మఱల బులిబూరు గ్రామము నగ్రహారముగా
దానముచేసెను.

(పులిబూరు తామ్రశాసనములు)

ఈపులిబూరేనేఁడు 'పొలమూరు' అని వ్యవహరింపఁ
బడుచున్నది. పులిబూరుండిన స్థలము పొలమూరి
కిప్పుడు శ్మశానవాటిక.

స మా ప్త మ్

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి రచనలు

చిన్న కథలు

4వ సంపుటం (నాలుగు కథలు)	...	1-4-0
5వ సంపుటం (పద్యగీతములు)	...	1-4-0
6వ సంపుటం (మూడు కథలు)	...	1-4-0
7వ సంపుటం (మార్గదర్శి)	...	1-4-0
8వ సంపుటం (కన్యాకాలే యత్నా ద్వారితా)	...	1-4-0
తల్లిప్రాణం (విడిగా చిన్నకథ)	...	0-4-0

(కథలు ఏసంపుటాని కా సంపుటంలోనేపూర్తి అయివుంటాయి)

1, 2, 3, సంపుటాలు రెండో కూర్పు అచ్చులో వున్నాయి

నవలలు

1 విషభుజంగము (ఇదే శృంగార నాటిక)	...	2-8-0
2 రక్షాబంధనం (రెండో కూర్పు అచ్చు)	...	
3 ఆత్మబలి (నైకలాజికల్ నవల)	...	3-8-0
4 మల్లికార్జునరావు (విద్యాన్, కం ఆపన్నశాస్త్రిగారిది)	...	1-4-0

నాటకాలు

1 నిగళబంధనం (గొప్పనాటకం)	...	1-8-0
2 రాజరాజు (సారంగధరుని కథ)	...	1-0-0

చరిత్రలు

1 చంద్రగుప్తచక్రవర్తి	...	1-0-0
-----------------------	-----	-------

అచ్చులో

- 1 ప్రేమసౌఖం (నాటకం)
- 2 రూపికలు (కలంపోటు, టీసార్టీ వగైరాలు)
- 3 అక్షభవాలూ, జ్ఞాపకాలూను 1, 2 రెండుసంపుటాలు

కలాభివర్ధనీ పరిషత్తు
ఇన్నీస్ పేట - రాజమండ్రి

Blank Page

249

కము

తుబుక్కు డి

జమందే

మహా కౌరవము